

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΠΑΙΔΙΑ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ ΓΟΝΕΩΝ
ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ, ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ**

ΤΖΟΡΜΠΙΑΤΖΑΚΗΣ Ε. ΙΩΑΝΝΗΣ

A.M 1478

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΘΕΜΕΛΗ ΟΛΓΑ

ΡΕΘΥΜΝΟ
ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ 2008-2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	1-2
Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	4
1. Εισαγωγή.....	5-6
2. Γονείς στη φυλακή.....	7
2.1 Φυλάκιση Μητέρας.....	7-10
2.2 Φυλάκιση Πατέρα.....	11-13
2.3 Παράγοντες Κινδύνου για Γονείς και Παιδιά.....	14-17
3. Αποστέρηση Γονέα και Ψυχοκοινωνικές Επιδράσεις.....	18
3.1 Αντίδραση στην Απώλεια.....	18-21
3.2 Η Αποψη των Ίδιων των παιδιών.....	22-25
3.3 Βρεφική - Πρώτη παιδική ηλικία και επιδράσεις.....	26-29
3.4 Παιδική Ηλικία και επιδράσεις.....	30-35
3.5 Εφηβική Ηλικία και επιδράσεις.....	36-41
4. Επικοινωνία Γονέα – Παιδιού.....	42
4.1 Ανατροφή των Παιδιών στη Φυλακή.....	42-45
4.2 Επισκεψιμότητα.....	46-51
4.3 Συγγενικό Περιβάλλον και Ανάδοχη Φροντίδα.....	52-56
4.4 Δικαιώματα και Ανάγκες των Παιδιών.....	57-64
5. Παρεμβάσεις και Προστασία των παιδιών.....	65
5.1 Κοινωνικό Κράτος – Σύστημα.....	65-69
5.2 Προγράμματα Παρέμβασης σε Γονείς και Παιδιά.....	70-76
5.3 Επανένωση της Οικογένειας.....	77-81

Συμπεράσματα.....	82-83
Βιβλιογραφία – Άρθρα.....	84-89
Παράρτημα Ι	90-94
Παράρτημα ΙΙ.....	95-99

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω αρχικά την υπεύθυνη καθηγήτρια της πτυχιακής κ. Θεμελή Όλγα τόσο για την πολύτιμη βοήθεια και κατανόηση όσο και για την ευκαιρία να ασχοληθώ με ένα θέμα εξαιρετικής κοινωνικής σπουδαιότητας, τους Γεωργιόπουλο Γιάννη και Δημητρακόπουλο Βασίλη για την πολύτιμη βοήθεια τους αναφορικά με την πρόσβαση στη βιβλιογραφία, καθώς και όλους όσοι με τον τρόπο τους στάθηκαν υποστηρικτές όχι μόνο στην εκπόνησης της πτυχιακής αλλά και της συνολικής μου πορείας στο τμήμα ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα παιδιά των οποίων οι γονείς συλλαμβάνονται και καταδικάζονται σε κράτηση έρχονται αντιμέτωπα με ποικίλες όσο και ιδιαίτερες δυσκολίες. Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ο αριθμός τους παρουσιάζει αυξητική τάση ελάχιστα είναι γνωστά για την ιδιαιτερότητα των προβλημάτων τους. Ποια είναι αυτά, ποιοι οι μηχανισμοί δημιουργίας τους, ποιοι οι τρόποι προσέγγισης τους; Είναι εφικτή η αντιμετώπιση τους και αν ναι, μέσα από ποιες ατομικές και συλλογικές δράσεις;

Στα ερωτήματα αυτά αποπειράται να δώσει απαντήσεις η συγκριμένη προσπάθεια μέσω της ανασκόπησης των έως τώρα υπάρχοντων ερευνητικών μελετών, επιχειρώντας να αποτυπώσει τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών.

Απόρριψη, φόβος, θύμος αποτελούν τα κυρίαρχα κληροδοτούμενα συναισθήματα του γεγονότος, που το παιδί καλείται να διαχειριστεί χωρίς βοήθεια τις περισσότερες φορές, σε διεθνές επίπεδο. Μέσα από την αναγνώριση και τα χαρακτηριστικά του προβλήματος αναδεικνύονται παράλληλα και οι πρακτικές ή σε επίπεδο κοινωνικής οργάνωσης, οι στρατηγικές που πρέπει να εφαρμοστούν προκειμένου να τεθεί σε τροχιά επιτυχούς αντιμετώπισης. Ορισμένες κοινωνίες αντιλαμβανόμενες τη σπουδαιότητα του προβλήματος εφαρμόζουν ήδη τόσο σε ατομικό όσο και συλλογικό επίπεδο πρωτοβουλίες και προγράμματα με απώτερο στόχο την ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική ισορροπία των παιδιών, προσπαθώντας να κατοχυρώσουν την οικογενειακή ασφάλεια και σταθερότητα. Η επέκταση τέτοιων πρωτοβουλιών και η προσαρμογή τους σε κάθε πολιτισμική ομάδα με την παράλληλη θεσμοθέτηση νομοθετημάτων που θα κατοχυρώνουν τα δικαιώματα των παιδιών συνιστούν τα πεδία στα οποία πρέπει να κατευθυνθεί τόσο η έρευνα, όσο η ατομική και συλλογική δράση.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αξιοσημείωτα μικρή προσοχή έχει δοθεί σε ένα μείζον κοινωνικό πρόβλημα που αφορά τα παιδιά των κρατουμένων γονέων μολονότι ο αριθμός τους παρουσιάζει αυξητική τάση τα τελευταία χρόνια. Μέχρι ένα βαθμό το γεγονός αυτό οφείλεται στη κρυμμένη φύση του προβλήματος, ενώ επηρεάζεται σημαντικά και από το γεγονός ότι το σύστημα της δικαιοσύνης παγκοσμίως και εν προκειμένω στο Ελληνικό κράτος, στηριζόμενο στην αρχή της τιμωρίας του ενόχου και του μέσω αυτής σωφρονισμού, δεν αποδέχεται ή αναγνωρίζει ότι εκατοντάδες παιδιών τιμωρούνται σκληρότερα σε σχέση με τους φυλακισμένους γονείς τους.

Επαλήθευση της διαπίστωσης αυτής αποτελεί η περιορισμένη έως και ανύπαρκτη παρουσία και πρόνοια των περισσοτέρων χωρών σε σχέση με τη δημιουργία ενός οργανωμένου πλαισίου υποστήριξης αυτών των παιδιών. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι στην Ευρωπαϊκή Ένωση ουδεμία νομοθεσία υφίσταται επί του παρόντος με σκοπό να συνδράμει φυλακισμένους γονείς κυρίως όσον αφορά στο ιδιαίτερο πρόβλημα των συνθηκών κράτησης των γυναικών που έχουν μικρά παιδιά, ενώ παράλληλα κάθε χρόνο στην Ευρώπη, 700.000 παιδιά αποχωρίζονται τους φυλακισμένους γονείς τους. Παράλληλα το ποσοστό των φυλακισμένων γυναικών π.χ. στην Ολλανδία ανέρχεται σε 8,2%, στην Ελλάδα 5,1% και στην Ιρλανδία σε 2,9%, (Dallaire, D. H. 2007), (Παναγιωτοπούλου, Μ. 2006).

Μεγαλύτερη δραστηριότητα σε σχέση με το θέμα παρουσιάζεται στις Η.Π.Α. όπου μέσω ενός ευρύτερου υποστηρικτικού πλαισίου που περιλαμβάνει προνοιακές και κρατικές υπηρεσίες, ιδιωτική πρωτοβουλία, επιδιώκεται ο περιορισμός τόσο των βραχυπρόθεσμων όσο όμως και των μακροπρόθεσμων συνεπειών στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη των παιδιών με φυλακισμένους γονείς. Σύμφωνα με έκθεση του Αμερικανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης το 2000 ένας αριθμός της τάξεως των 721,500 κρατουμένων ήταν γονείς 1,500,800 παιδιών ηλικίας κάτω των 18 ετών ενώ το 22% των κρατουμένων είχε παιδιά κάτω των 5 ετών. Το 80% των γονέων ανέφερε ότι τα παιδιά ζούσαν με τον άλλο γονέα ή με κάποιον συγγενή, (Mumola, C. J. 2000).

Όταν ένας γονέας φυλακίζεται τα παιδιά βιώνουν μια σημαντική μετάβαση-αλλαγή στη λειτουργία της οικογένειας με καθοριστικές και πολυεπίπεδες επιδράσεις

στη μετέπειτα ζωή τους. Οι αλλαγές στη στέγαση, στο σχολείο, στα έσοδα της οικογένειας αποτελούν ζητήματα με τα οποία τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα, ενώ από την άλλη ο δεσμός ανάμεσα στα παιδιά και τον φυλακισμένο γονέα τίθεται υπό σκληρή δοκιμασία, (Gabel, K., Johnston, D. (1995). Ενώ πράγματι έχουμε να κάνουμε με ένα ιδιαίτερα οξύ πρόβλημα ελάχιστες μελέτες ερευνούν τον αντίκτυπο της φυλάκισης των γονέων στα παιδιά ή εντοπίζουν τις ανάγκες που απορρέουν κάτω από αυτές τις συνθήκες, ενώ μικρή έμφαση έχει επίσης δοθεί στο πώς, κοινωνίες, κοινωνικές υπηρεσίες, επαγγελματίες υγείας και δικαιοσύνη συνεργάζονται ώστε να προσφέρουν τις καλύτερες των υπηρεσιών τους στις οικογένειες των κρατουμένων που μένουν πίσω.

Οι παραπάνω διαπιστώσεις εγείρουν ορισμένα θεμέλια ερωτήματα τα οποία και αποπειρώμαστε να προσεγγίσουμε μέσω τις συγκεκριμένης εργασίας, με στόχο, μέσω των υπάρχοντων επιστημονικών ερευνών, να αποκτήσουμε κατά το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη εικόνα του προβλήματος αναδεικνύοντας παράλληλα και τους τρόπους εκείνους που δύνανται να επιφέρουν ουσιαστική στήριξη αφενός στα παιδιά αλλά και εν γένει στην εύρυθμη λειτουργία της οικογένειας.

Τι είδους οικογενειακή ζωή έχουν αυτά τα παιδιά με τη φυλάκιση του γονέα

Πως βιώνουν την απώλεια του γονέα υπό το κράτος της κράτησης

Ποιες μπορεί να είναι οι βραχυπρόθεσμες αλλά και μακροπρόθεσμες επιδράσεις στην ψυχική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού

Με ποιο τρόπο μπορεί να διατηρηθεί μια ουσιαστική επικοινωνία προκειμένου ο δεσμός γονέα – παιδιού να υποστεί τις λιγότερες κατά το δυνατό συνέπειες

Ποιοι μπορούν να παράσχουν στήριξη συναισθηματική, κοινωνική, οικονομική πέραν των γονέων

Ποια είναι αλλά και ποια θα έπρεπε να είναι η παρουσία του οργανωμένου κράτους

Θεωρούμε ότι μέσω της στοιχειοθετημένης προσέγγισης των παραπάνω ερωτημάτων αναδεικνύουμε ένα μείζον κοινωνικό πρόβλημα ενώ παράλληλα υποδεικνύουμε και τους δρόμους που πρέπει να ακολουθήσουμε προκειμένου να συμβάλλουμε στην ελαχιστοποίηση των συνεπειών από τη ψυχοκοινωνική πορεία των παιδιών.

2. ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

2.1 Φυλάκιση Μητέρας

Κατά το 2007, περίπου 65.600 γυναίκες στις φυλακές των Η.Π.Α. ανέφεραν ότι ήταν μητέρες περίπου 147.400 μικρών παιδιών, ενώ κάθε χρόνο 400.000 περίπου γυναίκες εκτίουν την ποινή τους επιστρέφοντας στις οικογένειες τους προκειμένου να επανενταχθούν στην ενδοοικογενειακή ζωή, (Dallaire, D. H., 2007). Η δραματική αύξηση της φυλάκισης των γυναικών μεταξύ του 1980 – 2002 πυροδότησε αρχικώς πληθώρα συζητήσεων σχετικά με τη φροντίδα των παιδιών και τις ευθύνες των μητέρων που τελούν υπό καθεστώς κράτησης. Αν και οι διοικήσεις των σωφρονιστικών καταστημάτων κατά κύριο λόγο στις Η.Π.Α. και το Ηνωμένο Βασίλειο επέτρεπαν τη συνύπαρξη μητέρας και παιδιού στη φυλακή, η πρακτική αυτή άλλαξε στα πλαίσια μιας πιο προοδευτικής αντίληψης, η οποία θεωρεί ότι το περιβάλλον της φυλακής αποτελεί μια, όπως ονομάζεται, επιρροή διαφθοράς για τα παιδιά. Σήμερα στις Η.Π.Α. ελάχιστες υπηρεσίες δίνουν την ευκαιρία σε παιδιά να ζήσουν με τις έγκλειστες μητέρες τους. Μία έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Εθνικό Ινστιτούτο Σωφρονισμού (ΗΠΑ) αποκαλύπτει ότι 11 πολιτείες παρείχαν τη δυνατότητα υπό αυστηρές προϋποθέσεις, σε νεογέννητα και βρέφη άνω των 19 μηνών να παραμείνουν με τις μητέρες τους στη φυλακή για ορισμένο χρονικό διάστημα, ενώ σε άλλες δεν υπήρχε κανενός είδους σχετική πρόβλεψη, (Ferraro, K. J., Moe, M. A. 2003).

Διεθνώς, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζονται μητέρες και παιδιά από τις διοικήσεις των φυλακών ποικίλει από κράτος σε κράτος, από το καθεστώς της πλήρους απαγόρευσης συνύπαρξης μητέρας – παιδιών εντός των τειχών της φυλακής (Νέα Ζηλανδία), έως και σε πιο διαλλακτικές μορφές, όπως εκείνη της συστέγασης σε ηλικίες άνω των 6 ετών (Ισπανία),(Caddle D. 1998). Σχετικά πρόσφατα η Ρωσία έλαβε ένα δραστικό και κατά πολλούς, δραματικό μέτρο προκειμένου να αντιμετωπίσει το πρόβλημα, εισάγοντας νόμο ο οποίος δίνει τη δυνατότητα της παραγραφής και αποφυλάκισης σε όλες τις καταδικασμένες μητέρες με παιδιά βρεφικής ηλικίας ανεξαρτήτως της σοβαρότητας του διαπραχθέντος εγκλήματος, σε ένα αριθμό ο οποίος ανέρχεται στις 500 γυναίκες ετησίως, (Ferraro, K. J. et al. 2003)

Στο Ελληνικό Σωφρονιστικό Σύστημα οι μητέρες μπορούν υπό προϋποθέσεις να κρατήσουν τα παιδιά τους ηλικίας έως τριών ετών μαζί τους στη φυλακή, όταν δεν έχουν σε ποιόν να τα αφήσουν, αν και το υπάρχον νομοθετικό πλαίσιο είναι ιδιαίτερα ελλειπτικό, (Σωτήρχου, Ι., Δέδε., Μ. 2008).

Στις Η.Π.Α. η περισσότερη συζήτηση έχει εστιαστεί στις μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες στην προσωπικότητα των παιδιών, ανησυχία που εκφράζεται και επιβεβαιώνεται μέσα από δεκάδες ερευνητικές μελέτες. Από την άλλη θα ήταν εξίσου σημαντικό να εξετασθεί και το πώς βιώνει μια μητέρα την κράτηση της, τις ανάγκες που προκύπτουν, τους παράγοντες ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει αυτού του είδους η κράτηση, ως παραμέτρων θεμελιωδών για την στάση και συμπεριφορά των μητέρων απέναντι στα παιδιά τους. Η πλειοψηφία των φυλακών δεν έχει προβλέψει σε μεγάλο βαθμό τη δημιουργία των ιδιαίτερων εκείνων δομών και συνθηκών που απαιτούνται για κρατούμενες μητέρες, (Morash, Μ. 1998). Οι μητέρες αυτές εκτίουν τις ποινές τους σε δομές οι οποίες πληρούν τις προϋποθέσεις για άνδρες κρατούμενους χωρίς στις περισσότερες περιπτώσεις να λαμβάνεται υπόψιν η διαφορετικότητα των αναγκών τους.

Αν και ένα ποσοστό της τάξεως του 70% των κρατουμένων γυναικών έχουν μικρά παιδιά, ελάχιστα σωφρονιστικά καταστήματα διεθνώς διαθέτουν προγράμματα και υπηρεσίες που προάγουν τους πλέον κατάλληλους τρόπους ανατροφής των παιδιών και ουσιαστικά δεν υπάρχει ένας προγραμματικός σχεδιασμός με σκοπό την παροχή βοήθειας στα διάφορα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν μητέρες και παιδιά.

Καθώς το πρόβλημα παρουσιάζει αυξητικούς δείκτες τα τελευταία 25 χρόνια αρκετές είναι οι μελέτες που έχουν ως αντικείμενο την ανατροφή των παιδιών από κρατούμενες μητέρες. Το πάγιο θέμα που αναδεικνύουν είναι η ιδιαίτερη δυσκολία και πολυπλοκότητα της ανατροφής των παιδιών αυτών των γυναικών ενώ επιπροσθέτως διαπιστώνουν την αποτυχία των υπηρεσιών και του εν γένει κράτους να ανταποκριθούν με επιτυχία στο πρόβλημα. Σε αυτές τις μητέρες το άγχος για την καλή κατάσταση των παιδιών τους καθώς επίσης και το άγχος του αποχωρισμού χαρακτηρίζουν τη συναισθηματική κατάσταση τους σε σχέση με τους άνδρες πατέρες

όπου οι αντίστοιχοι δείκτες παρουσιάζονται σε χαμηλότερα ποσοστά, (Dallaire, D. H., 2007).

Σε μία σύγκριση μητέρων και πατέρων αναφέρεται ότι οι γυναίκες είναι πολύ πιο πιθανό να είχαν την επιμέλεια των παιδιών τους προ της φυλακίσεως, ενώ οι άνδρες σε περίπτωση που οι φυσικές μητέρες ήταν απύσες είναι πολύ πιο πιθανό να έχουν γυναίκες συντρόφους οι οποίες να φροντίζουν τα παιδιά κατά τη διάρκεια της κράτησής τους. Οι γυναίκες πιο συχνά χρησιμοποιούν γυναίκες συγγενείς τους για τη φροντίδα των παιδιών παρά άνδρες συντρόφους κατά την απουσία τους, γεγονός που επιβεβαιώνει ότι η κράτηση της γυναίκας δημιουργεί εξαιρετικούς προβληματισμούς για την φροντίδα των παιδιών της σε σχέση με τον άνδρα, (Mumola, C. 2000).

Οι μελέτες αυτές αναφέρουν ότι τα αδικήματά τους μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες: σε παραβάσεις του νόμου περί ναρκωτικών, σε εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και εγκλήματα κατά της ζωής ενώ η πλειονότητα των κρατουμένων προέρχεται από κατώτερα κοινωνικά-οικονομικά στρώματα και διαθέτει μάλλον χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, (Ferraro, K. J., Moe, M. A. 2003).

Ορισμένες μητέρες συσχετίζουν την εμπλοκή τους σε εγκληματική δραστηριότητα εξαιτίας της οικονομικής τους κατάστασης και του άγχους για την επιβίωση των παιδιών τους, ενώ πολλές φορές αποτελεί παράλληλα ένα τρόπο ώστε να αποκτήσουν χρήματα και να απαγκιστρωθούν από βίαιους συντρόφους. Θεωρούν επίσης ότι το έγκλημα που δεν περιλαμβάνει βία ως μια ορθολογική, υπεύθυνη δράση για την αντιμετώπιση των αναγκών των παιδιών τους.

Οι φυλακισμένες μητέρες είχαν συνήθως μια δύσκολη παιδική ηλικία η οποία εξελικτικά επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την ικανότητα τους να ανταποκριθούν επιτυχώς στις μητρικές τους υποχρεώσεις. Σε μία έρευνα του Αμερικανικού Υπουργείου Δικαιοσύνης αναφέρεται ότι σε ένα σύνολο δείγματος 100 κρατουμένων μητέρων περίπου 1/3 είχε υποστεί κατά την παιδική τους ηλικία σεξουαλική κακοποίηση, 1/3 σωματική, ενώ σε ένα ποσοστό της τάξεως του 39% ανέφεραν ότι και οι δικοί τους γονείς είχαν κακοποιηθεί ως παιδιά. Βρέθηκε επίσης ότι πάνω από το 58% των κρατουμένων μητέρων είχε μεγαλώσει σε περιβάλλον από το οποίο απουσίαζαν και οι δύο γονείς, συμπεριλαμβανομένου ενός 17% που είχε ζήσει σε

ανάδοχη οικογένεια ή σε κάποιο ίδρυμα κατά την παιδική ηλικία, (Greenfield, L. A., Snell, T. L. 1999).

Σύμφωνα με άλλη σχετική έρευνα, το ποσοστό των γυναικών που υπέστησαν σεξουαλική ή σωματική κακοποίηση ανέρχεται στο 43.2% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στους άνδρες παρουσιάζεται σε πιο χαμηλά επίπεδα της τάξεως του 12.2%.

Γράφημα 1

Πηγή: Codd, H., *Prisoners' Families: the forgotten victims*. (Probation Journal, 1998).

Αυτά τα γεγονότα ζωής μας παραπέμπουν σε ένα χαοτικό ως επί το πλείστον συναισθηματικό κόσμο και εμπειρίες τραυματικές οι οποίες έχουν ενεργό ρόλο τόσο στη εγκληματική συμπεριφορά μιας γυναίκας όσο και στον καθορισμό των αντιλήψεων της ως μητέρας.

Οι οικογένειες των φυλακισμένων μητέρων χαρακτηρίζονται από αισθήματα ντροπής, στιγματισμού και κοινωνικής απομόνωσης, ενώ συνήθως επιλέγουν να μην αναφέρουν την αλήθεια στα παιδιά για το που ακριβώς βρίσκεται η μητέρα τους, καταφεύγοντας στα κατά συνθήκη ψεύδη, όπως ότι λείπουν σε ταξίδι για λόγους υγείας ή επαγγελματικούς κ.α. θεωρώντας ότι προστατεύουν τα παιδιά, (Young, D. S., Smith, C. J. 2000). Οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν ότι η τακτική αυτή βλάπτει κατ' ουσίαν τα παιδιά, με συνέπεια αυτά να νιώθουν μπερδεμένα και εγκαταλελειμμένα, να γίνονται καχύποπτα και πολλές φορές να ψάχνουν τα ίδια για την αλήθεια με συνέπεια τις περισσότερες φορές να αποκαλύπτονται όλα είτε από τις ομάδες των συνομηλίκων είτε και από άτομα της γειτονίας, (Hinshaw, S. P. & Cicchetti, D. 2000).

2. ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

2.2 Φυλάκιση Πατέρα

Σύμφωνα με εκτιμήσεις τα τρία τέταρτα των κρατουμένων ανδρών στις ομοσπονδιακές φυλακές της Αμερικής είναι πατέρες. Ωστόσο το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών έχει επικεντρωθεί στις μητέρες και στα προβλήματα που αυτές αντιμετωπίζουν ως γονείς στη φυλακή. Επιπροσθέτως έρευνες που μελετούν τα χαρακτηριστικά των φυλακισμένων ανδρών, στην πλειοψηφία τους εστιάζουν στην ποιότητα των σχέσεων του φυλακισθέντος με την οικογένεια του και κατά ποιόν τρόπο αυτές επηρεάζονται τόσο κατά τη διάρκεια της κράτησης όσο και μετά την αποφυλάκιση, (Lanier, C. S., 1995). Ως εκ τούτου, ο ρόλος της πατρότητας σε συνθήκες κράτησης εμφανίζεται ως μια περιοχή η οποία δίδει τη δυνατότητα για πιο επισταμένη παρατήρηση και μελέτη.

Υπάρχουν ποικίλα όσο και σύνθετα ζητήματα τα οποία είναι δυνατόν να προβληματίζουν τους φυλακισμένους πατέρες. Σε ένα μεγάλο ποσοστό καταλαμβάνονται από την αίσθηση της οικονομικής εξάρτησης από την οικογένεια και τους φίλους για το χρονικό διάστημα της κράτησης τους. Οι περισσότεροι από αυτούς και πριν τη φυλάκιση τους βρίσκονταν σε δύσκολη οικονομική κατάσταση, με ευκαιριακές δουλειές, ιστορικό απολύσεων και γενικά ασταθείς εργασιακές σχέσεις, (Gabel, K., Johnston, D. 1995).

Μία μεγάλη ανησυχία εστιάζεται στον προβληματισμό αν θα είναι σε θέση να διατηρήσουν τα νομικά τους δικαιώματα προς τα παιδιά καθ όλη τη διάρκεια της κράτησης τους, με μια συνεχώς ανατροφοδοτούμενη σκέψη ότι κάποιος άλλος θα πάρει τη θέση τους στην οικογένεια και ότι τα παιδιά θα τους λησμονήσουν. Μια επιπλέον αγωνία αφορά την εξέλιξη της σχέσης τους με τα παιδιά με το πολύ δύσκολο έργο που έχουν να αντιμετωπίσουν, εκείνο της εξήγησης σε αυτά του λόγου της κράτησης τους. Παράλληλα προβληματίζονται για τις αρνητικές και μη ιδανικές συνθήκες κατά την επίσκεψη των παιδιών στη φυλακή, ενώ πολλαπλά είναι τα διλλήματα σχετικά με τα άτομα που έχουν αναλάβει την επιμέλεια των παιδιών τους, (Lanier, C. S., 1995).

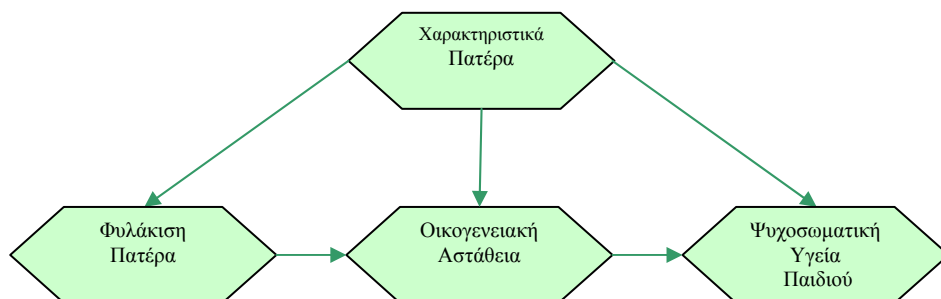
Σε κάποια παιδιά δεν έχει ειπωθεί ποτέ ότι οι πατέρες τους ήταν ή είναι στη φυλακή τακτική που από πολλούς χαρακτηρίζεται ως απάτη με ιδιαίτερα επιβλαβείς συνέπειες προς τα παιδιά και ρίζα σημαντικών συμπεριφορικών δυσκολιών, (Gabel, K., Johnston, D. 1995).

Συναισθηματικώς, τόσο οι πατέρες όσο και η μητέρες δυνητικά διακατέχονται από δυσθυμικά καταθλιπτικά συναισθήματα, είναι αγχώδεις με χαμηλή αυτοπεποίθηση, αισθανόμενοι ανίσχυροι και θλιμμένοι, ενώ αρκετοί από αυτούς νιώθουν ένοχοι και υπεύθυνοι για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους τόσο στο σπίτι όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον, (Dallaire, D. H. 2007).

Αναφορικά με την επιμέλεια των παιδιών κατά την απουσία τους διάφορα άτομα ενδέχεται να έχουν αναλάβει τη φροντίδα τους, ενώ υπάρχει μια σημαντική διαφορά μεταξύ του φυλακισμένου πατέρα και μητέρας. Αυτή εντοπίζεται στο γεγονός ότι τα παιδιά των φυλακισμένων πατέρων, κατά κανόνα, εξακολουθούν να βρίσκονται υπό τη φροντίδα της μητέρας τους ενώ τα παιδιά των φυλακισμένων μητέρων, και ανάλογα με την ηλικία τους σπάνια φροντίζονται από τους ίδιους τους πατέρες, (Hanlon, T. E., Carswell, S. B., Rose, M. 2007).

Με βάση τα παραπάνω, η φυλάκιση του πατέρα πυροδοτεί μια σειρά από αντιδράσεις οι οποίες σταδιακά εμφανίζονται ως αρνητικές συνέπειες στην οικογενειακή υγεία και ισορροπία με προεκτάσεις στην ψυχοσωματική υγεία των παιδιών. Αυτή ακριβώς τη σειριακή αντίδραση μας παρουσιάζει το παρακάτω σχήμα:

Γράφημα 2

Από μια άλλη πιο αισιόδοξη οπτική το ίδιο το γεγονός της φυλάκισης δίδει τη δυνατότητα στους πατέρες να γίνουν πιο υπεύθυνοι ως γονείς στο μέλλον εν αντιθέσει με την ανευθυνότητα του παρελθόντος. Για να συμβεί κάτι τέτοιο χρήζουν ουσιαστικής βοήθειας στο πώς να αναπτύξουν τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα τους καταστήσουν άτομα ικανά στο να ανταποκριθούν εν πολλοίς στο ρόλο του πατέρα και του μέλους μια οικογένειας. Για το σκοπό αυτό ορισμένα σωφρονιστικά συστήματα, κατά κύριο λόγο στις Η.Π.Α. επιδιώκουν να θεσπίσουν εκπαιδευτικά προγράμματα σε μια προσπάθεια να στηρίζουν τα παιδιά καθώς χτίζουν τις σχέσεις τους με τους κρατούμενους πατέρες, (Johnson, T., Selber, K. Lauderdale, M. 1998). Αναφορικά με τους πατέρες προσφέρονται προγράμματα γενικά σε θέματα που έχουν να κάνουν με την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθηση, με πληροφορίες για τις αναπτυξιακές ανάγκες των παιδιών, και πώς αυτοί ως γονείς υπό συνθήκες κράτησης μπορούν να διατηρήσουν μια ουσιαστική επαφή – επικοινωνία με τα παιδιά τους.

2. ΓΟΝΕΙΣ ΣΤΗ ΦΥΛΑΚΗ

2.3 Παράγοντες κινδύνου για γονείς και παιδιά

Πρόσφατες εκτιμήσεις του Εθνικού Κέντρου Πόρων των Η.Π.Α. για τα παιδιά και τις οικογένειες των φυλακισμένων (2007) έδειξαν ότι η γονική φυλάκιση αφορά 1 στα 40 παιδιά. Όταν ένας γονιός φυλακίζεται πολλές διαστάσεις της οικογενειακής λειτουργίας υφίστανται σημαντικές αλλαγές. Η δομή της οικογένειας, οι οικονομικές σχέσεις και τα επίπεδα των εισοδημάτων, το σύστημα συναισθηματικής στήριξης, και οι εν γένει καθημερινοί ρυθμοί επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό, (Murray, J., Farrington, D. 2008).

Οι αλλαγές στη σύνθεση της οικογένειας κατά τη διάρκεια κράτησης του πατέρα ή της μητέρας ενδέχεται να αποκλείσει σε πολλές περιπτώσεις το ρόλο τους κατά την επιστροφή. Για παράδειγμα, η είσοδος ενός καινούργιου πατέρα στη ζωή των παιδιών των κρατουμένων δύναται να μεταβάλλει για πάντα τη σχέση πατέρα και παιδιού. Από την άλλη ο φόβος του κοινωνικού στίγματος απωθεί τις περισσότερες φορές τους ενήλικες από συζητήσεις με τα παιδιά που έχουν να κάνουν με την εξήγηση της απουσίας του φυλακισμένου γονέα, γεγονός που όπως προείπαμε, παίζει σημαντικό ρόλο στην ψυχολογική και συναισθηματική κατάσταση των παιδιών, και έχει καταληκτικά ουσιαστική επίδραση στη σχέση γονέα και παιδιού, (Reed, D. F. 1997).

Οι μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά των φυλακισμένων ζουν σε ένα ιδιαίτερα επικίνδυνο περιβάλλον το οποίο έχει καταλυτικό ρόλο σε όλα τα επίπεδα της ανάπτυξης τους. Για παράδειγμα σε παιδιά ηλικίας 2 με 6 ετών παρατηρήθηκαν, παρουσία συναισθηματικών προβλημάτων, χαμηλές σχολικές επιδόσεις, προβλήματα συμπεριφοράς. Οι συνέπειες με τις οποίες ενδέχεται να βρεθούν αντιμέτωποι γονείς και παιδιά θα μπορούσαν να ομαδοποιηθούν σε τρεις γενικές κατηγορίες: στον οικονομικό τομέα, στη σταθερότητα της οικογένειας, και στην ανάπτυξη των παιδιών, (Quilty, S., Levy, M. H., Howard, K., Barratt, A., Butler, T. 2004).

Πίνακας 1

Συνέπειες γονικής κράτησης

Αποτέλεσμα	Φυλάκιση Πατέρα	Φυλάκιση Μητέρας
Οικονομικά Αποτελέσματα		
Εργασία γονέα- Παιδί 5 ετών	40% περισσότερες πιθανότητες για ανεργία πατέρα	17% περισσότερες πιθανότητες για ανεργία μητέρας
Εβδομάδες εργασίας το προηγούμενο έτος	Λιγότερη εργασία κατά 2-4 εβδομάδες ανά έτος	Λιγότερη εργασία κατά 4 εβδομάδες ανά έτος
Ωριαίοι μισθοί	19% λιγότερα κέρδη πατέρα ανά ώρα	---
Εισόδημα προηγούμενου έτους	38% - 79% λιγότερα κέρδη ανά έτος	---
Αποτελέσματα Οικογενειακής Σταθερότητας		
Οικογενειακός σχηματισμός	34% λιγότερες πιθανότητες το παιδί να ζει με παντρεμένους γονείς	32% λιγότερες πιθανότητες το παιδί να ζει με παντρεμένους γονείς
	32% περισσότερες πιθανότητες να ζουν χωριστά	26% περισσότερες πιθανότητες να ζουν χωριστά
Μετακινήσεις κατοικίας	Τα παιδιά μετακινούνται κατά 0.6 περισσότερο	Τα παιδιά μετακινούνται κατά 0.7 περισσότερο
Κρατική βοήθεια	19% περισσότερες πιθανότητες κρατικής βοήθειας	11% περισσότερες πιθανότητες κρατικής βοήθειας
Ανάδοχη επιμέλεια	4 φορές μεγαλύτερη πιθανότητα για αναδοχή	5 φορές μεγαλύτερη πιθανότητα για αναδοχή
Αποτελέσματα στην παιδική ανάπτυξη		
Σωματική υγεία	---	---
Επιθετική συμπεριφορά	44% περισσότερες πιθανότητες για κλινικά επιθετική συμπεριφορά	---
Αγχώδης/ καταθλιπτική συμπεριφορά	---	---
Συμπεριφορά απόσυρσης	---	---
Γνωστική ανάπτυξη	---	---

--- μη στατιστικά σημαντική επίδραση σε $p < .05$

Πηγή: Από Bendheim, T., *Parental Incarceration and Child Wellbeing in Fragile Families*. (Fragile Families Research Brief, 42, 2008)

Η φυλάκιση καταφέρει επίσης ανά σοβαρό πλήγμα στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Οι περισσότεροι γονείς στις ομοσπονδιακές φυλακές των Η.Π.Α. (71%) ήταν εργαζόμενοι πλήρως ή μερικώς κατά τη στιγμή της σύλληψης τους. Μεταξύ των φυλακισμένων πατέρων ένα ποσοστό της τάξεως του 60% είχε μία πλήρη δουλειά πριν την κράτηση σε σχέση με ένα 39% των αντίστοιχων μητέρων. Για τους πατέρες ο μισθός που εξασφάλιζαν μέσω της εργασίας τους ήταν και η πρωταρχική πηγή εισοδήματος για της οικογένειες τους (68%). Στις συμπληρωματικές πηγές περιλαμβάνονται η κρατική ενίσχυση (13%), η βοήθεια από συγγενείς και φίλους (18%), και οι παράνομες πηγές (27%). Για τους φυλακισμένους γονείς αυτές οι πηγές εισοδημάτων τερματίζονται ως επί το πλείστον, κατά την κράτηση τους, γεγονός που δημιουργεί πρόσθετα προβλήματα στην οικογένεια ειδικά στις περιπτώσεις εκείνες όπου προϋπήρχε δύσκολη οικονομική κατάσταση. Και κατά την αποφυλάκιση τους όμως τα οικονομικά προβλήματα δεν βελτιώνονται. Οι γονείς που έχουν ιστορικό φυλάκισης αντιμετωπίζουν περισσότερα προβλήματα σε σχέση με αυτούς που δεν έχουν εμπειρία κράτησης. Τόσο οι πατέρες όσο και οι μητέρες έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες να βρουν μια δουλειά η οποία θα εξασφαλίζει ένα ικανοποιητικό εισόδημα. Τα ετήσια κέρδη πατέρων που είχαν ιστορικό κράτησης ήταν από 38% έως 79% κάτω από το ετήσιο εισόδημα πατέρων που δεν είχαν ιστορικό φυλάκισης. Συμπερασματικά, τα παιδιά των φυλακισμένων είναι πολύ πιο πιθανό ότι θα αντιμετωπίσουν περισσότερες δυσκολίες επιβίωσης και ότι θα πρέπει να αναζητήσουν και να στηριχθούν σε εξωτερική βοήθεια, (Bendheim, T. 2008).

Η προκύπτουσα οικογενειακή αστάθεια αφορά τόσο στο είδος της σχέσης των γονιών τους όσο και σε θέματα που έχουν να κάνουν με το μέρος της διαμονής τους. Ζευγάρια στα οποία ο ένας ή και οι δυο γονείς βρίσκονται υπό κράτηση είναι πιθανό να μην είναι παντρεμένοι υπό την έννοια μιας τυπικά στοιχειοθετημένης οικογένειας αλλά απλά να συζούν έως και την ηλικία των 5 ετών των παιδιών τους, ενώ η αλλαγή της κατοικίας παρατηρείται συχνά όταν ο ή η σύντροφος φυλακίζεται, (Dallaire, D. H. 2007).

Υπό αυτές τις συνθήκες τα παιδιά είναι πολύ πιο πιθανό να έρθουν σε επαφή με τις υπηρεσίες παροχής φροντίδας, είτε ζώντας σε ανάδοχη οικογένεια είτε υπό την επιμέλεια συγγενικών ατόμων.

Όταν λοιπόν, λαμβάνουν χώρα όλα τα παραπάνω είμαστε σε θέση να προβούμε σε μια διαπίστωση της αιτιολογίας των προβλημάτων με τα οποία έρχονται αντιμέτωπα τα παιδιά και να εξηγήσουμε, για παράδειγμα, την επιδεικνυόμενη επιθετική τους συμπεριφορά. Ωστόσο οι τρόποι μέσω των οποίων η μητρική φυλάκιση σε σχέση με την πατρική μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά σε ένα αυξημένο κίνδυνο επιθετικής συμπεριφοράς θα πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο μιας συγκριτικής ανάλυσης.

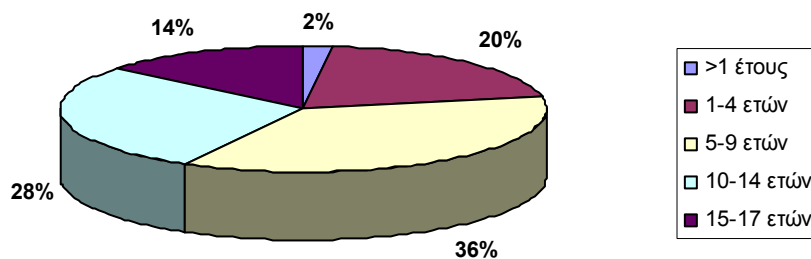
3. ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ ΓΟΝΕΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

3.1 Αντίδραση στην απώλεια

Η απώλεια του ενός ή και των δύο γονέων λόγω φυλάκισης αποτελεί για την οικογένεια αλλά κατά κύριο λόγο για τα παιδιά μια δραματική μετάβαση σε εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες οι οποίες καλύπτουν όλο το φάσμα της καθημερινότητας των παιδιών. Η παρακώλυση της φυσιολογικής ψυχοσωματικής και κοινωνικής τους υγείας αποτελεί το μείζον πρόβλημα που δημιουργεί το καθεστώς της αποστέρησης του γονέα, αν λάβουμε υπόψη, την κρισιμότητα και σπουδαιότητα της ηλικιακής αυτής περιόδου, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό (58%) των παιδιών με φυλακισμένους γονείς είναι κάτω των 10 ετών.

Γράφημα 3

Ηλικιακή κατανομή παιδιών με φυλακισμένους γονείς
στις ομοσπονδιακές φυλακές των Η.Π.Α 1997

Πηγή: Από Travis, J., McBride, E.C., Solomon, A.L., *Families left behind: the hidden costs of incarceration and re-entry*. (Justice policy center, 2005)

Μεγάλο μέρος των ερευνών αναφέρεται στη σημασία της οικογενειακής ζωής και τη σπουδαιότητα της για την ομαλή ανάπτυξη των παιδιών. Οι περισσότερες από αυτές αναφέρονται στις επιπτώσεις εκείνες ως αποτέλεσμα απώλειας του γονέα, όπως στις περιπτώσεις θανάτου ή διαζυγίου, χωρίς όμως να υπάρχει ένας ικανοποιητικός αριθμός που να αναφέρεται στα αντίστοιχα αποτελέσματα λόγω φυλάκισης, ενώ οι περισσότερες περιορίζονται σε γενικές διαπιστώσεις. Ωστόσο, είναι ήδη προφανές

από τα λίγα υπάρχοντα δεδομένα ότι η φυλάκιση του γονέα είναι από τη φύση της προβληματική για τη ζωή των παιδιών, και η οποία είτε μέσω των άμεσων είτε μέσω των έμμεσων συνεπειών της είναι επιζήμια για την παιδική κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη, με συχνά ανεπανόρθωτες επιπτώσεις και χωρίς την παρουσία προστατευτικών παραγόντων, (Gabel, K., Johnston, D. 1995).

Η κράτηση του ενός γονέα δημιουργεί άλλοτε προσωρινά και άλλοτε για μεγαλύτερο χρόνο, ένα μονογονεϊκό σύστημα, στο οποίο ο άλλος γονέας δρα σαν αποκλειστικός φύλακας. Ο χωρισμός των παιδιών από τους γονείς εξαιτίας θανάτου ή διαζυγίου, μπορεί να διαταράσσει την οικογενειακή ισορροπία, δημιουργεί όμως ταυτόχρονα ένα προστατευτικό πλέγμα δια του οποίου τα μέλη της οικογένειας είναι σε θέση να μετριάσουν τις συνέπειες της απώλειας, ενώ αντίθετα στην περίπτωση της φυλάκισης σπάνια διεγείρεται ένα παρόμοιο πλέγμα εξαιτίας του στίγματος με το οποίο ταυτίζεται. Τυπικά, το παιδί ενός φυλακισμένου γονέα που έρχεται αντιμέτωπο με το κοινωνικό στίγμα, αντιμετωπίζει ταυτόχρονα συναισθήματα ντροπής και αμηχανίας τα οποία συνθέτουν ένα ακόμα πρόσθετο εμπόδιο στο να ανταπεξέλθουν στις συνθήκες της νέας οικογενειακής κατάστασης, (Travis, J., McBride, E.C., Solomon, A. L. 2005).

Οι αρνητικές επιπτώσεις στην παιδική συμπεριφορά έγκεινται στο γεγονός ότι οι παρατεταμένες αυτές περιόδους ντροπής και αμηχανίας, δυνητικά μπορούν να οδηγήσουν σε διαταραχές του συναισθήματος όπως η κατάθλιψη ή η απροθυμία των παιδιών να συμμετάσχουν στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Σε αντίθεση με άλλες αιτίες της γονικής απουσίας, η αντίστοιχη λόγω κράτησης αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο το οποίο αποκτά διαφορετική σημασία ανάλογα με την αιτία της φυλάκισης και αν αυτή φέρει ή όχι το κοινωνικό στίγμα, (Codd, H. 2008).

Αν και παρουσιάζεται θετική συσχέτιση ανάμεσα στη γονική φυλάκιση και στην προβληματική συμπεριφορά των παιδιών, αυτή ενδέχεται να προϋπήρχε της φυλάκισης εξαιτίας επανειλημμένων σφαλμάτων στην οικογενειακή λειτουργία. Ο Gabel υποστηρίζει (1992), ότι μία εσφαλμένη οικογενειακή οργάνωση και λειτουργία, ή ακόμη η κακοποίηση ενός παιδιού από τους γονείς, αποτελεί καλύτερο προγνωστικό παράγοντα της προβληματικής παιδικής συμπεριφοράς, από τις επιδράσεις της γονεϊκής φυλάκισης. Μελετώντας τον ισχυρισμό αυτόν περαιτέρω,

διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά των φυλακισμένων βρίσκονται σε κίνδυνο πολύ πριν την κράτηση των γονιών τους, (Johnson & Wald 1992). Άλλοι ερευνητές έρχονται να διαφωνήσουν με τον ισχυρισμό αυτό, προσθέτοντας ότι η προβληματική συμπεριφορά των παιδιών οξύνεται ακόμη περισσότερο εξαιτίας της γονικής κράτησης, (Arditti 2003). Έχει πάντως μικρή σημασία αν η κράτηση των γονέων δημιουργεί ή επιδεινώνει μια προϋπάρχουσα προβληματική συμπεριφορά, καθώς και στις δύο περιπτώσεις η απουσία του γονέα προωθεί την ενεργή παρουσία προβληματικής συμπεριφοράς.

Αντιμέτωπα με το γεγονός της κράτησης των γονιών, τα παιδιά παρουσιάζουν μια πληθώρα αντιδράσεων σε συναισθηματικό, κοινωνικό και εν γένει συμπεριφορικό επίπεδο οι οποίες σηματοδοτούν την έναρξη ενός αρκετά σύνθετου κύκλου προβλημάτων. Οι κυριότερες από αυτές είναι:

- ✓ Αναγνώριση και αντιμετώπιση του κοινωνικού στίγματος
- ✓ Αλλαγές στα μελλοντικά τους σχέδια και αρνητικές σκέψεις για τους γονείς
- ✓ Ανησυχία για την έκβαση της υπόθεσης, αγωνία για ένα αβέβαιο μέλλον
- ✓ Αναδρομές σε δυσάρεστα γεγονότα που συνδέονται με τη σύλληψη
- ✓ Αμηχανία, ντροπή, φόβος, άγχος
- ✓ Θυμός και υπερδιέγερση
- ✓ Θλίψη
- ✓ Ενοχή
- ✓ Χαμηλή αυτοεκτίμηση
- ✓ Μοναξιά, αισθήματα εγκατάλειψης, συναισθηματική απόσυρση από φίλους και οικογένεια
- ✓ Διαταραχές ύπνου και διατροφής
- ✓ Διάσπαση της προσοχής και αναπτυξιακές παλινδρομήσεις
- ✓ Μείωση των ακαδημαϊκών επιδόσεων με την ταυτόχρονη παρουσία προβλημάτων προσαρμογής στο σχολικό περιβάλλον
- ✓ Επιθετική και αντιδραστική συμπεριφορά με αυξημένη πιθανότητα εμπλοκής σε παραπτωματικές πράξεις, (Wright, L.E., Seymour, C. B. 2000)

Όπως παρατηρούμε οι αντιδράσεις των παιδιών στην γονική κράτηση και οι εξ αυτών επιπτώσεις εμφανίζονται πολλές. Δύο όμως παράγοντες ξεχωρίζουν σε σχέση με οτιδήποτε άλλο: ο χωρισμός του γονέα – παιδιού και το η παρουσία διαρκούς τραυματικού στρες, παράγοντες που επηρεάζουν κάθε στάδιο της ανάπτυξης, και οι οποίοι συνθέτουν μια ανοικτή συναισθηματική πληγή, (Mumola 2006).

Το 40% των παιδιών παρουσιάζουν συναισθηματικά προβλήματα συμπεριλαμβανομένων και των τακτικών εφιαλτών καθώς και της ξαφνικής αίσθησης φόβου στο σκοτάδι, σαν αποτέλεσμα του φόβου απομόνωσης από τους άλλους, ενώ το καταθλιπτικό συναίσθημα από την άλλη, είναι το πλέον εξέχον πρόβλημα. Ακόμα και στις οικογένειες όπου τα παιδιά είχαν υποστεί κακοποίηση από τους γονείς τους, παρουσίασαν συναισθηματική απομόνωση (92%), αισθήματα μοναξιάς (59%) σαν αποτέλεσμα της γονικής απουσίας, (Johnston, D. 1995).

Το τραύμα, ως αποτέλεσμα ενός έντονα ψυχοπιεστικού γεγονότος όπως αυτό της σύλληψης και φυλάκισης ενός γονέα, παρεμβαίνει μέσω της διαδικασίας της μάθησης στον έλεγχο των συναισθημάτων και μειώνει την ικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίσει με επιτυχία μελλοντικά ψυχοπιεστικά γεγονότα, ενώ παράλληλα παγιώνει τις συμπεριφορικές αντιδράσεις που συνάδουν με την εμπειρία του τραύματος όπως η επιθετικότητα, η ελλειμματική προσοχή και συγκέντρωση, οι αγχώδεις αντιδράσεις και η απόσυρση. Όπως είναι προφανές ψυχολογικά, συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα βρίσκονται σε μια διαρκή σύνδεση με αποτέλεσμα η παρουσία του ενός να οδηγεί μαθηματικώς στο άλλο.

3. ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ ΓΟΝΕΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

3.2 Η Αποψη των Ίδιων των παιδιών

Ελάχιστα είναι γνωστά για την επίδραση της γονικής κράτησης από την οπτική των παιδιών. Περιορισμένες αναφορές για την εξέταση αυτής της προοπτικής υπάρχουν κατά κύριο λόγο σε μη εμπειρικές μελέτες και σε χώρους όπως εφημερίδες, περιοδικά και σε διαδικτυακές ομάδες στήριξης. Στο πεδίο της επιστημονικής έρευνας η πλειοψηφία των μελετών αντλεί πληροφορίες από τους ενήλικες οι οποίες επικεντρώνονται κυρίως σε συμπεριφορικές παρατηρήσεις, με μικρή έμφαση στο συναίσθημα, στις σκέψεις και απόψεις των ίδιων των παιδιών, (Clopton, K. L., East, K. K. 2008). Με τον ολοένα αυξανόμενο αριθμό των κρατουμένων, χρειαζόμαστε πολύ περισσότερες πληροφορίες για να αντιληφθούμε όχι μόνο την αρνητική επίδραση στα παιδιά, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο η οικογένεια και οι παροχές κοινωνικών υπηρεσιών και υπηρεσιών υγείας αντιλαμβάνονται και αντιμετωπίζουν το όλο ζήτημα ώστε να εντοπιστούν παραλείψεις και μειονεξίες προκειμένου να οδηγηθούμε σε ενός είδους ανακούφιση από τις δυσκολίες που προκύπτουν. Ως εκ τούτου, μια πλέον αξιόπιστη και πρωτογενής πηγή για αυτές τις πληροφορίες είναι τα ίδια τα παιδιά, (Nesmith, A., Ruhland, E. 2008).

Σε μια μελέτη της Boswell, (Boswell, G. 2002) καταγράφονται στοιχεία για συνολικά 209 οικογένειες οι οποίες είχαν τη φροντίδα 424 παιδιών κάτω των 18 ετών. Η έρευνα είχε ως σκοπό να πάρει συνέντευξη από τα παιδιά διαφόρων ηλικιών 25 κρατουμένων πατέρων όχι τόσο για να αποκτήσει μια αντιπροσωπευτική εικόνα για αυτήν την ομάδα αλλά κυρίως στο να αποκτήσει ενός είδους αίσθησης των συναισθημάτων και αντιδράσεων των παιδιών για τους φυλακισμένους γονείς τους, δίδοντας τους την ευκαιρία να ακουστεί η δική τους φωνή, ως βασικών εμπλεκόμενων μονάδων.

Σαν πρώτο ερώτημα προς τα παιδιά οι ερευνητές επέλεξαν εκείνο που διερευνά τις θετικές και αρνητικές εντυπώσεις των παιδιών όταν επισκέπτονται τους γονείς και

εν προκειμένω τον πατέρα τους στη φυλακή. Τα περισσότερα από αυτά εξέφρασαν συναισθήματα ικανοποίησης ερχόμενα σε επαφή με τον γονέα τους, υπήρχαν όμως και συναισθήματα δυσαρέσκειας που είχαν να κάνουν με τις συνθήκες υπό τις οποίες ήταν αναγκασμένα να δουν τον πατέρα τους:

- ✚ Ναι, μου αρέσει να επισκέπτομαι τον μπαμπά στη φυλακή και μου αρέσει να παίζω με τα άλλα παιδιά που έρχονται στις επισκέψεις. Πολλά από αυτά είναι φίλοι μου. (κορίτσι 5 ετών)
- ✚ Οι επισκέψεις δεν είναι αρκετές. Δε μπορεί ο μπαμπάς μας να είναι όλη την ώρα μαζί μας (11 και 15 ετών αδελφές)
- ✚ Η φυλακή έχει παιδικό σταθμό. Η προηγούμενη που πήγαμε δεν είχε. Μου αρέσει στον παιδικό σταθμό, αλλά μερικές φορές τον έχουν κλειστό και βαριέμαι (κορίτσι 8 ετών).

Ακολούθως οι ερευνητές θέτουν ερωτήματα τα οποία διερευνούν τα συναισθήματα των παιδιών για την κράτηση του πατέρα τους. Τα περισσότερα παιδιά εξέφρασαν συναισθήματα λύπης και άγχους, σχολιάζοντας παράλληλα τις αλλαγές που επέφερε στη ζωή τους η φυλάκιση του πατέρα:

- ✚ Ήμουν πολύ θυμωμένος και συγκλονισμένος στην αρχή. Περίπου τρία χρόνια προσπαθούσα να το αποδεχτώ. Έπρεπε όμως να το πάρω απόφαση και να μεγαλώσω γρήγορα. Εγώ και ο αδερφός μου έπρεπε να βοηθήσουμε τη μαμά σε όλες τις δουλείες, εκείνες που θα έκανε ο μπαμπάς. Το κάνουμε γιατί η μαμά μας χρειάζεται, αλλά μακάρι να μην ήμασταν σε αυτή τη θέση. (Αγόρι 13 ετών).
- ✚ Νιώθω στεναχωρημένη. Η μαμά με μαλώνει τώρα αντί για τον μπαμπά. (κορίτσι 5 ετών).

- ✚ Ήταν δύσκολο στην αρχή, πολύ δύσκολο. Ένιωθα πολύ θυμωμένη και μπερδεμένη μαζί του. Η μαμά αλλά και ο μπαμπάς μου εξήγησαν τι ακριβώς έγινε και αυτό με βοήθησε. Είναι καλύτερα να μιλάμε για αυτό. (κορίτσι 18 ετών).

Θέλοντας να διερευνήσουν την επίδραση της φυλάκισης στη σχολική ζωή, χωρίς έκπληξη οι ερευνητές βρήκαν ότι η ζωή στο σχολείο αποτελεί ένα παράγοντα κλειδί στην προσαρμογή αφενός των παιδιών αλλά και αφετέρου στην ικανότητα τους να διαχειριστούν τα ίδια πλέον το γεγονός ως μέλη της ομάδας συνομηλίκων.

- ✚ Ξέρω ότι ο μπαμπάς έκανε κάτι κακό, για αυτό και ήρθαμε εδώ. Οι φίλοι μου νομίζουν ότι λείπει για δουλειές. Μερικά από τα παιδιά μου φέρονται άσχημα αλλά όχι εξαιτίας αυτού. (κορίτσι 4 ετών)
- ✚ Κάποια παιδιά το κατάλαβαν λέγοντας μου “ο μπαμπάς σου δε θα βγει ποτέ έξω” (αγόρι 9 ετών).
- ✚ Το σχολείο με βοηθάει να ξεχνάω. (αγόρι 12 ετών)
- ✚ Το είπα σε όλους τους φίλους μου. Έδειξαν κατανόηση και με υποστήριξαν (κορίτσι 18 ετών)

Σχετικά με του φόβους και τις ελπίδες των παιδιών για τον γονιό τους και την λειτουργία της οικογένειας, τα περισσότερα από αυτά εξέφρασαν ανάμεικτα συναισθήματα τόσο ελπίδας αλλά και έντονης αγωνίας και άγχους.

- ✚ Θέλω να γυρίσει σπίτι μας αλλά νομίζω ότι δεν θα έρθει (κορίτσι 4 ετών).
- ✚ Θέλω να γυρίσει πίσω για να τον βοηθάω στις δουλειές του και να με μάθει να οδηγώ (αγόρι 13 ετών).

- ✚ Πιστεύω ότι θα βγει από τη φυλακή αλλά νομίζω ότι θα είναι δύσκολο να βρει μια δουλειά με αποτέλεσμα οικονομικά να ζει με λίγα χρήματα (Κορίτσι 17 ετών).

Καταληκτικώς, οι ερευνητές ήθελαν να διερευνήσουν ποιές άλλες μορφές επικοινωνίας πέραν της επίσκεψης του παιδιού στη φυλακή είναι δυνατόν να προσφέρουν βοήθεια στη διατήρηση και εξέλιξη του δεσμού γονέα-παιδιού. Από τις σχετικές ερωτήσεις βρέθηκε ότι μια από τις μορφές επικοινωνίας που άρεσε στα παιδιά ήταν τα γράμματα, οι φωτογραφίες, τα δώρα και οι κάρτες, καθώς και τα τηλεφωνήματα.

Πέρα όμως από τα συμπεράσματα της παραπάνω έρευνας και από άλλες σχετικές αναφορές, είναι προφανές ότι κανένα παιδί δε μπορεί να μείνει απαθές και ανεπηρέαστο από την απώλεια ενός γονέα υπό το καθεστώς της κράτησης. Τα περισσότερα από αυτά, πέρα από τους υπάρχοντες φόβους θα ήθελαν πιο συχνή επαφή με το γονιό τους, πιο τακτικές επισκέψεις, ενώ σκέφτονται και ονειρεύονται με ανυπομονησία τη μέρα εκείνη που αυτός/ή θα επιστρέψει και πάλι στο σπίτι.

3. ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ ΓΟΝΕΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

3.3 Βρεφική – Πρώτη παιδική ηλικία και επιδράσεις

Αποτελεί πλέον κοινό τόπο ότι τα παιδιά κατακλύζονται από αρνητικά συναισθήματα όταν απομακρύνονται από τους γονείς τους ή από πρόσωπα που έχουν αναλάβει τη φροντίδα τους. Οι επιπτώσεις μιας τέτοιας κατάστασης σχετίζονται και διαφοροποιούνται ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο του κάθε παιδιού. Ο κύκλος του γονικού εγκλήματος, σύλληψης, φυλάκισης, αποφυλάκισης και πιθανής υποτροπής μόνο εμπόδια μπορεί να δημιουργήσει στη ζωή των παιδιών τα οποία με τη σειρά τους αποτελούν την αιτία ουσιαστικών συμπεριφορικών και ψυχολογικών προβλημάτων. Αν και μέχρι σήμερα αυτό δεν επιβεβαιώνεται από ένα μεγάλο αριθμό δείγματος αυτών των παιδιών, οι ενδείξεις ωστόσο που έχουμε στη διάθεση μας αποτελούν ουσιαστικό μέσο ώστε να κρούσουν τον κώδωνα του κινδύνου, (Kyei-Aboagye, K., Vragovic, O., Chong, D. 2000). Σύμφωνα με την Johnston (1995), τα παιδιά δύο με έξι ετών είναι αυτά που υφίστανται τις μεγαλύτερες επιδράσεις της γονικής κράτησης και ειδικά της μητρικής. Αυτά τα παιδιά, κατά πάσα πιθανότητα γίνονται αυτόπτες μάρτυρες του εγκλήματος και της σύλληψης καθώς είναι πολύ μικρά για να βρίσκονται στο σχολείο ή να παίζουν έξω με φίλους. Το να βλέπουν τη μητέρα τους να διαπράττει ένα παράπτωμα-έγκλημα, αποτελεί ένα γεγονός που πυροδοτεί έντονο άγχος, λαμβανομένου υπόψη ότι ευρίσκονται στο αναπτυξιακό στάδιο όπου διαμορφώνεται τόσο η συνείδηση όσο και τα συναισθήματα τα σχετικά με την ηθική, τη συμπόνια, τη ντροπή και ενοχή

Ο αποχωρισμός που ακολουθεί τη σύλληψη, ενδέχεται να αποτελέσει την αιτία παλινδρόμησης σε συμπεριφορές λιγότερο ώριμες από αυτές που είναι σύμφωνες με το αναπτυξιακό τους στάδιο. Επιπλέον, αντί της αυτονομίας και ανεξαρτησίας, παρατηρείται έντονη αίσθηση για προσκόλληση και εξάρτηση με παράλληλη αβεβαιότητα για τον εαυτό τους σε ένα ηλικιακό στάδιο όπου η έννοια του ξεχωριστού εαυτού, πρέπει ήδη να βρίσκεται σε τροχιά ανάπτυξης. Συνέπεια αυτού τα παιδιά ενδέχεται να μην αναγνωρίζουν τους γονείς ως εντελώς ξεχωριστές μονάδες από αυτά με αποτέλεσμα να βιώνουν τις εμπειρίες των γονιών ως δικές τους. Ορισμένα

αισθάνονται ώριμα και υπεύθυνα, θεωρώντας ότι τα δικά τους «παραπτώματα» και συναισθήματα προκάλεσαν την απομάκρυνση του γονιού.

Πίνακας 2

Πιθανές Αναπτυξιακές Επιδράσεις στα Παιδιά από την Σύλληψη και Κράτηση των Γονιών

Αναπτυξιακό Στάδιο	Αναπτυξιακά Χαρακτηριστικά	Αναπτυξιακοί Στόχοι	Επιδράσεις από τον αποχωρισμό
Βρεφική Ηλικία 0 – 2 ετών	Περιορισμένη αντίληψη, εγρήγορση	Ανάπτυξη εμπιστοσύνης - δεσμού	Μη ολοκληρωμένος δεσμός γονέα - παιδιού
	Καθολική εξάρτηση		
Πρώτη παιδική ηλικία 2 – 6 ετών	Αυξημένη αντίληψη, κινητικότητα, βελτιωμένη μνήμη	Ανάπτυξη της αίσθησης για αυτονομία, ανεξαρτησία και πρωτοβουλία	Άγχος αποχωρισμού
	Μεγαλύτερη έκθεση σε ερεθίσματα, ικανότητα για φαντασία		Προβληματική κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη
			Έντονο τραυματικό στρες, ενοχές

Πηγή: Από Travis, J., Mcbride, E.C., Solomon, A.L., *Families left behind: the hidden costs of incarceration and re-entry*. (Justice policy center, 2005)

Οι έρευνες για τα παιδιά των εγκύων εγκλειστών δείχνουν ότι το προγεννητικό άγχος που σχετίζεται με την γονική εγκληματικότητα, σύλληψη και φυλάκιση, οδηγεί συχνά σε φτωχά περιγεννητικά αποτελέσματα. Τα παιδιά των εγκύων κρατουμένων που εκτίουν πολυετείς καθειρήξεις, παρουσιάζουν καλύτερη κατάσταση υγείας σε σχέση με τις έγκυες που εκτίουν μικρές ποινές, πιθανόν λόγω της καλύτερης διατροφής και βελτιωμένης περιγεννητικής φροντίδας που δέχονται αυτές οι γυναίκες στη φυλακή. Παράλληλα, τα βρέφη των κρατουμένων εμφανίζονται να βιώνουν λιγότερες άμεσες επιδράσεις στη διανοητική και φυσική τους ανάπτυξη, (Howard, D. L., Strobino, D., Sherman S. G., Crum, R. M. 2008).

Ωστόσο η πλέον σημαντική επίδραση της γονικής κράτησης είναι η παρεμπόδιση στην ανάπτυξη συναισθηματικού δεσμού μεταξύ γονέων και βρεφών. Η φυλάκιση του γονέα κατά τον πρώτο χρόνο ζωής του παιδιού ενδέχεται να δημιουργήσει ένα σοβαρό εμπόδιο στην ανάπτυξη ασφαλούς δεσμού, στη ανάπτυξη της αυτονομίας και πρωτοβουλίας ιδιαίτερα στην περίπτωση που τα μεγαλύτερα παιδιά ήταν παρόντα κατά τη στιγμή της σύλληψης, με τα προβλήματα να επιδεινώνονται και να οξύνονται καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, (Myers, B. J., Smarsh, T. M., Amlund-Hagen, K., Kennon, S. 1999).

Το πρόβλημα για τα βρέφη και τα παιδιά της πρώτης παιδικής ηλικίας παγιώνεται κυρίως όταν χάνουν και έπειτα ξαναβρίσκουν τη μητέρα τους. Δεν είναι μόνο τα βρέφη εκείνα τα οποία, υπό την κράτηση της μητέρας, δεν έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν ασφαλή δεσμό, αλλά και οι ίδιες οι μητέρες χάνουν τη δυνατότητα να κατοχυρώσουν το δεσμό με το παιδί τους. Περίπου το 6% των φυλακισμένων γυναικών στις Η.Π.Α. είναι έγκυες κατά τη στιγμή της καταδίκης τους, ενώ οι μητέρες των νεογνών έχουν στη διάθεση τους μόνο μία ή δύο μέρες επαφής με το παιδί κατά τη διάρκεια παραμονής τους στο νοσοκομείο καθώς μετά πρέπει να παραδώσουν το βρέφος και να επιστρέψουν στη φυλακή. Ελάχιστα σωφρονιστικά ιδρύματα επιτρέπουν στις μητέρες να κρατήσουν τα βρέφη μετά τον τοκετό, (Howard, D,L. Et al. 2008).

Μετά την αποφυλάκιση της η μητέρα επιστρέφει στο σπίτι σε ένα βρέφος ή σε ένα μικρό παιδί με το οποίο δεν έχει αναπτύξει συναισθηματικό δεσμό και το οποίο ως εκ τούτου δεν είναι προσκολλημένο σε αυτήν. Γνωρίζουμε ότι τα προβλήματα και οι διαταραχές στη ζωή μιας μητέρας επηρεάζουν με άμεσο τρόπο τη ζωή ενός βρέφους καθώς δύνανται να τροποποιήσουν δομικά και ποιοτικά στοιχεία του δεσμού μητέρας – παιδιού. Μια μητέρα που μπεινοβγαίνει στις φυλακές αποτελεί καταλυτική επιρροή στο σχηματισμό των αναπαραστάσεων του παιδιού για την έννοια του δεσμού.

Ακόμα και στη περίπτωση που έχει ήδη αναπτυχθεί δεσμός ανάμεσα στο γονέα και το παιδί, όπως στις περιπτώσεις των βρεφών που βρίσκονται υπό τη φροντίδα των γονιών για τους πρώτους 9 με 12 μήνες, η διακοπή που σχετίζεται με φυλάκιση ενδέχεται να ανατρέψει την έως τότε κατάσταση σε μια νέα όπου η ανασφάλεια στο είδος του δεσμού θα είναι κυρίαρχο χαρακτηριστικό. Ακόμα και αλλαγές με μικρότερη

ικανότητα επίδρασης στο παιδί, όπως η απώλεια της δουλειάς του γονέα, το διαζύγιο, η αλλαγή περιοχής – πόλης, έχει βρεθεί ότι επηρεάζουν δυσμενώς την ποιότητα του δεσμού γεγονός που συνδέεται με πληθώρα επιπτώσεων στο παιδί, συμπεριλαμβανομένων των φτωχών διαοικογενειακών σχέσεων και τον περιορισμό των γνωστικών ικανοτήτων του παιδιού, (Gabel, K., Johnston, D. 1995).

Με βάση τα παραπάνω, δεν αποτελεί έκπληξη ότι κατά τη διάρκεια που οι γονείς βρίσκονται στη φυλακή, τα μικρότερα παιδιά ηλικίας ενός έως πέντε ετών υποφέρουν από μια σειρά προβλημάτων ως απόρροια της ύπαρξης ανασφαλούς δεσμού. Σύμφωνα με έρευνα, ένα ποσοστό της τάξεως του 70% των παιδιών αυτής της ηλικίας με φυλακισμένες μητέρες παρουσιάζουν συναισθηματικά προβλήματα όπως άγχος, απόσυρση, κατάθλιψη, υπερκινητικότητα, ενοχές και φοβίες ενώ είναι πολύ πιθανή και η παρουσία σωματόμορφων διαταραχών όπως οι δυσκολίες στην πρόσληψη τροφής, (Clarke-Stewart, A., Parke, D. R. 2001). Οι μακροπρόθεσμες επιδράσεις μπορεί να είναι δυσμενέστερες στο συγκεκριμένο αναπτυξιακό στάδιο, καθώς τα παιδιά είναι πλέον σε θέση να κατανοούν και να θυμούνται τραυματικά γεγονότα τα οποία όμως δε μπορούν να προσεγγίσουν χωρίς βοήθεια. Δε θα πρέπει να λησμονούμε ότι τα μικρά παιδιά πιο ξεκάθαρα εξωτερικεύουν συμπεριφορές όπως ο θυμός, η επιθετικότητα και η εχθρότητα απέναντι στα άτομα ή στους συγγενείς που έχουν αναλάβει τη φροντίδα τους κατά την απουσία του ενός ή και των δύο γονιών.

3. ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ ΓΟΝΕΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

3.4 Παιδική ηλικία και επιδράσεις

Οι σχέσεις μεταξύ των ατόμων αποτελούν τους θεμέλιους λίθους των οικογενειών και των κοινωνικών ομάδων καθώς αυτές επηρεάζονται από την οικονομία, την ίδια την κοινωνία και από τις μεμονωμένες ενέργειες των ατόμων. Τα παιδιά μαθαίνουν πώς να χτίζουν και να ενισχύουν σχέσεις, παρακολουθώντας τον τρόπο αλληλεπίδρασης των γονιών τους τόσο μεταξύ τους όσο και με το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, (Doerr, S. 2000). Το να ανήκουμε, να είμαστε μέλη μιας οικογένειας αναπτύσσει και επιβεβαιώνει την αίσθηση της ταυτότητας, της ασφάλειας και αυτοπεποίθησης ενώ η οικογενειακή συνοχή και αρμονία αποτελούν βασικές μεταβλητές για την διασφάλιση τους, (Naroli, V., Kilbride, J.M., Tebbs, D. E. 1992).

Τα κατά καιρούς ερευνητικά πορίσματα για τα παιδιά των φυλακισμένων γονιών καταδεικνύουν ότι η απώλεια της γονικής εικόνας-προτύπου και ειδικά της μητέρας ενέχει σοβαρές επιπτώσεις για την ζωή των παιδιών, καθώς η έλλειψη υποστήριξης και εποπτείας με την ταυτόχρονη παρουσία της ντροπής και του κοινωνικού στίγματος δημιουργούν ένα σύνθετο πλέγμα επικινδυνότητας γύρω από τα παιδιά. Συναισθηματικές εκδηλώσεις όπως εκείνες του φόβου, του θυμού, των ενοχών, σε συνδυασμό με τα ιδιαίτερα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά των παιδιών ενδέχεται να οδηγήσουν σε προβλήματα βίας, χαμηλής αυτοεκτίμησης, και δυσλειτουργικής συμπεριφοράς, εισάγοντας έτσι την έννοια του χάους στη ζωή των παιδιών.

Οι εγκληματολογικές και κοινωνιολογικές θεωρίες επισημαίνουν τρεις εξέχοντες τρόπους-παράγοντες δια των οποίων μπορούμε να αντιληφθούμε, τρόπον τινά, τις επιδράσεις της γονικής φυλάκισης. Αυτές περιλαμβάνουν: 1) τις επιπτώσεις της οικονομικής στέρησης, 2) την απώλεια γονικού προτύπου, 3) το φόβο και τη ντροπή για το κοινωνικό στίγμα, (Hagan, J. 2000).

Οι αλλαγές που επέρχονται στη ζωή των παιδιών είναι ιδιαίτερα αγχογόνες. Χάνουν τους φίλους τους και πρέπει να κινήσουν διαδικασίες εξαρχής, πρέπει να συνηθίσουν σε ένα νέο σχολικό περιβάλλον, σε νέους δασκάλους, σε νέες σχολικές υποχρεώσεις οι οποίες κατά το πλείστον είναι διαφορετικές σε σχέση με εκείνες που είχαν ως εκείνη τη χρονική στιγμή. Πέραν αυτών και σύμφωνα με την Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρεία (APA.1996), τα παιδιά που αναγκάζονται να μείνουν με τον ένα γονέα έρχονται αντιμέτωπα και με διάφορα επιμέρους προβλήματα τα οποία δεν αντιμετωπίζουν τα παιδιά μιας πυρηνικής οικογένειας. Μερικά από αυτά είναι η επιμέλεια των παιδιών, η επίσκεψη τους στη φυλακή, οι επιδράσεις των συνεχών συγκρούσεων μητέρας και πατέρα, οι λιγότερες ευκαιρίες για τα παιδιά και τους γονείς να περάσουν μαζί το χρόνο τους, καθώς και τα προβλήματα που δημιουργούνται από τη σύναψη νέων σχέσεων των γονιών.

Πολλές φορές τη φροντίδα των παιδιών αναλαμβάνουν άλλοι, ως επί το πλείστον, άτομα του συγγενικού περιβάλλοντος. Η όλη αυτή διαδικασία εγείρει ψυχολογικούς μηχανισμούς οι οποίοι διαταράσσουν τη φυσιολογική αναπτυξιακή πορεία των παιδιών. Σύμφωνα με την Αμερικανική Ακαδημία Παιδικής και Εφηβικής Παιδιατρικής, αντιμετωπίζουν μια ποικιλία δυσλειτουργιών οι οποίες περιλαμβάνουν: α) ενοχές και αυτοκατηγορίες για την απώλεια των φυσικών γονιών, β) επιθυμία να επιστρέψουν στους γονείς τους ακόμα και στις περιπτώσεις κακής συμπεριφοράς των γονιών, γ) αίσθημα απόρριψης, δ) αίσθηση εγκατάλειψης, ανασφάλειας και αβεβαιότητας για το μέλλον τους. Τα παιδιά παρέχουν συμπεριφορικές ενδείξεις όταν βρίσκονται υπό το καθεστώς του άγχους και της πίεσης όπως εκείνες της αιφνίδιας αλλαγής στη διάθεση, της ξαφνικής απάθειας σε ένα κατά γενική ομολογία ενεργητικό παιδί, της μυστικοπάθειας, της απάτης ή και παραβατικής συμπεριφοράς στο σχολείο, της αδυναμίας για μελέτη ή αντίστροφα της καθολικής δηλαδή απορρόφησης στη μελέτη των σχολικών μαθημάτων, και άλλων εκδηλώσεων όπως ασυνήθιστη ανησυχία, διέγερση, φτωχή θρέψη, δάγκωμα νυχιών, τραύλισμα και εφιάλτες, (Travis, J. 2005).

Τα παιδιά αντιδρούν στη διάφορες καταστάσεις που προκύπτουν με το μοναδικό τρόπο που γνωρίζουν, τη συμπεριφορά. Μερικά εξ αυτών επιλέγουν να μη μιλήσουν για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν ή αισθάνονται ότι δεν πρέπει να το κάνουν. Σε πολλές οικογένειες υπάρχει ο άγραφος νόμος που προστάζει ότι δε θα πρέπει να

μιλάμε στους άλλους για τα ενδοοικογενειακά μας ζητήματα, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μιμούνται τη συμπεριφορά των γονέων ώστε να επιτύχουν το στόχο της επιβράβευσης τους από τους γονείς, (Appalachia educational laboratory, 2000).

Αν και σε γενικές γραμμές τόσο τα παιδιά όσο και οι ενήλικες αντιμετωπίζουν καθημερινά ποικίλους στρεσογόνους παράγοντες, το υπερβολικό στρες μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα επιζήμιο. Πλήθος στοιχείων μας αποδεικνύουν ότι κάθε είδος στρες είναι επαρκώς ικανό να οδηγήσει σε ψυχολογικές και σωματικές δυσλειτουργίες. Εν προκειμένω στην περίπτωση των παιδιών ενδέχεται να έχουμε σωματοποιημένα συμπτώματα όπως πονοκεφάλους, πόνους στο στομάχι, κόπωση χωρίς άλλη σωματική αιτιότητα βάσει της διαφοροδιάγνωσης.

Αρχικώς η φυλάκιση, ως τελικό γεγονός έπεται μιας περιόδου η οποία χαρακτηρίζεται από οικογενειακή αστάθεια, οικονομικά προβλήματα, παραμέληση και κακοποίηση των παιδιών, συζυγικά προβλήματα και συγκρούσεις ή ακόμα και απουσία ενός εκ των δύο γονέων. Ο συνδυασμός όλων αυτών ενδέχεται ήδη να έχει συμβάλλει σημαντικά στη δημιουργία προβλημάτων στα παιδιά. Κατά συνέπεια, χωρίς να έχουμε μια πλήρη και σαφή εικόνα για το περιβάλλον και τη συμπεριφορά του παιδιού προ της φυλακίσεως του γονιού, είναι δύσκολο να αποδώσουμε τις επιδεικνυόμενες συμπεριφορές στο γεγονός της φυλάκισης καθεαυτό, (Doerr, S. 2000).

Τα παιδιά της σχολικής ηλικίας αλλά και οι έφηβοι των οποίων οι γονείς βρίσκονται στη φυλακή, έχουν συχνά επαναλαμβανόμενες εμπειρίες αποχωρισμού και φυλάκισης των γονιών. Κατά τακτά χρονικά διαστήματα αλλάζουν τόσο το μέρος της διαμονής τους όσο και τα άτομα που αναλαμβάνουν τη φροντίδα τους γεγονός που από μόνο του αποτελεί πηγή στρες και άγχους, η οποία τροφοδοτεί τόσο την επιδείνωση υπάρχοντων προβλημάτων όσο και τη δημιουργία νέων. Η Johnston 1992, σε μια μελέτη βρήκε ότι από τα 11 παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας με γονείς που είχαν ιστορικό φυλάκισης, μόνο το ένα εξ αυτών ζούσε συνεχόμενα σε ένα μέρος και είχε τον ίδιο φροντιστή από την γέννηση του. Το στρες που παρουσιάζουν τα παιδιά σε αυτές τις περιπτώσεις περιλαμβάνει στα αίτια του και τη γονική απομάκρυνση αλλά επεκτείνεται όμως και πέρα από αυτό. Οι Phillips και Harm (1997) επικεντρώθηκαν στο «διαρκές τραύμα» που βιώνουν τα παιδιά φυλακισμένων γυναικών σαν

αποτέλεσμα ενός συνδυασμού προβλημάτων φτώχειας, κακοποίησης, παραμέλησης-αδιαφορίας, αλλαγής τόπου διαμονής καθώς επίσης και αλλαγής φροντιστών. Η πλέον τυπική και άμεση συναισθηματική αντίδραση από ένα παιδί με το προαναφερθέν τραύμα είναι η αίσθηση του φόβου, του άγχους και της θλίψης, (Johnston, D., Carlin. 1996).

Τα παιδιά που εσωτερικεύουν αυτά τα συναισθήματα βιώνουν πολύ πιο συχνά απόσυρση, υπερκινητικότητα, ανησυχία, μη φυσιολογικό ύπνο, εφιάλτες, αισθήματα ενοχής, προβλήματα στην πρόσληψη τροφής, χαμηλή αυτοεκτίμηση και συναισθηματικές δυσκολίες.

Πίνακας 3

Πιθανές Αναπτυξιακές Επιδράσεις στα Παιδιά από την Σύλληψη και Κράτηση των Γονιών

Αναπτυξιακό Στάδιο	Αναπτυξιακά Χαρακτηριστικά	Αναπτυξιακοί Στόχοι	Επιδράσεις από τον αποχωρισμό
Μέση Παιδική Ηλικία 7-10 ετών	Αυξημένη ανεξαρτησία από τους φροντιστές, και ικανότητα αιτιολογίας	Αίσθηση εργατικότητας, ομαδικής εργασίας	Αναπτυξιακές παλινδρομήσεις
	Οι συνομήλικοι γίνονται σημαντικοί	Ικανότητα να εργάζονται εποικοδομητικά	Φτωχή εικόνα για τον εαυτό
			Έντονες μετατραυματικές αντιδράσεις
			Μειωμένη ικανότητα στην υπέρβαση μελλοντικού τραύματος

Πηγή: Από Travis, J., McBride, E.C., Solomon, A.L., *Families left behind: the hidden costs of incarceration and re-entry*. (Justice policy center, 2005)

Από την άλλη ένα παιδί που δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες ικανότητες στο να χειρίζεται προβληματικές καταστάσεις και το οικογενειακό περιβάλλον στο οποίο ζει δεν παρέχει την απαιτούμενη στήριξη, ενδέχεται τα αισθήματα ενοχής που φέρει να εξωτερικευθούν μέσω της λεγόμενης αντιδραστικής συμπεριφοράς στην οποία

συγκαταλέγονται η επιθετικότητα, η εχθρότητα έναντι των φροντιστών, οι κλοπές, τα ψέματα, η ένταξη σε συμμορίες συνομηλίκων ακόμα και η χρήση ουσιών, (Miller, K. M. 2006).

Η επιδεικνυόμενη επιθετική συμπεριφορά ή τα προβλήματα προσοχής και συγκέντρωσης ως αποτέλεσμα συναισθηματικών αντιδράσεων στο τραύμα έχουν σαν άμεση συνέπεια τη δημιουργία ακαδημαϊκών προβλημάτων καθώς επίσης και δυσκολιών στο να προσαρμοστούν σε πειθαρχικά μέτρα, όπως το σκασιαρχείο το οποίο εμποδίζει την ομαλή σχολική πορεία του παιδιού. Ακόμα από το 1986 ο Lowenstein βρήκε ότι το 20% των παιδιών που μελετήθηκαν στα πλαίσια του ερευνητικού δείγματος, υπέφεραν από συμπεριφορικά προβλήματα συμπεριλαμβανομένης της εχθρικής διάθεσης και αντιμετώπισης των άλλων, της υποβάθμισης της σχολικής εργασίας καθώς επίσης και της χρήσης ουσιών. Βρέθηκε επίσης ότι το 40% αυτών των παιδιών υπέφεραν ταυτόχρονα από διαπροσωπικά προβλήματα τα πιο σημαντικά εκ των οποίων ήταν οι διαπληκτισμοί και οι αντιπαραθέσεις με τη μητέρα καθώς και η αδυναμία να αναπτύξουν δημιουργικές σχέσεις με τους συμμαθητές τους, (Myers, B. J., 1999).

Σχολείο και ομάδες συνομηλίκων αποτελούν τα πεδία εξωτερίκευσης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά. Σε έρευνα των Jack et ai. 1976 αναφέρεται ότι πάνω από το 50% των παιδιών που είχαν ένα από τους δυο γονείς στη φυλακή παρουσίαζαν συχνά, σχολικά προβλήματα όπως χαμηλές επιδόσεις στα μαθήματα. Στα μικρότερα παιδιά ηλικίας 7 με 9 ετών το 16% παρουσίαζε παροδικές φοβίες καθώς επίσης και απροθυμία να προσέλθουν στο σχολείο για μια περίοδο 4-6 εβδομάδων μετά τη σύλληψη του γονιού. Σε άλλη έρευνα, Stanton 1980, βρέθηκαν ακόμη υψηλότεροι δείκτες των προαναφερθέντων προβλημάτων: 70% από σύνολο 166 παιδιών του δείγματος εμφάνισαν χαμηλές σχολικές επιδόσεις και ένα 5 % προβλήματα συμπεριφοράς μέσα στην αίθουσα. Τα πειράγματα των συμμαθητών τους για τη φυλάκιση του γονιού αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα με το οποίο έρχονται αντιμέτωπα, (Jose-Kampfner 1995).

Σε σχέση με το φύλλο, αν και θα ήταν αναμενόμενο ότι τα αγόρια θα επηρεάζονταν περισσότερο από το γεγονός του αποχωρισμού σε σύγκριση με τα κορίτσια, αν λάβουμε υπόψη ότι τα αγόρια είναι πιο ευάλωτα σε στρεσογόνες

αλλαγές, τα πορίσματα των ερευνών ωστόσο δεν επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη. Αντί αυτού, το πιο πιθανό σενάριο που αναδεικνύεται είναι ότι αγόρια και κορίτσια επηρεάζονται το ίδιο από το γεγονός της κράτησης με τη διαφορά τους να έγκειται στον τρόπο που αντιδρούν συμπεριφορικά και συναισθηματικά σε αυτό το γεγονός. Τα αγόρια είναι πολύ πιο πιθανό να εκφράζουν εξωτερικευμένες μορφές συμπεριφορικής αντίδρασης, ενώ τα κορίτσια έχουν την τάση να εσωτερικεύουν, (Gabel, K., Johnston, D. 1995).

Τι μπορεί να οδηγεί σε αυτές της μορφές αντίδρασης και κατ επέκταση στα διαφοροποιημένα προβλήματα; Η απάντηση δεν είναι και τόσο απλή. Υπάρχουν πολλά ερμηνευτικά προβλήματα τα οποία χρήζουν περαιτέρω επεξεργασίας. Αποτελεί όμως κοινή διαπίστωση, ότι η παρουσία των παραπάνω κοινωνικοσυναισθηματικών προβλημάτων, οδηγεί τα παιδιά στην ανάπτυξη δυσπροσαρμοστικών μοντέλων συμπεριφοράς στις καθημερινές τους αλληλεπιδράσεις.

Πίνακας 4
Προβλήματα παιδιών από μαρτυρίες φροντιστών

Πεδία επίδρασης	Ποσοστό
Σχολείο/Μάθηση	28,8
Υγεία/Ψυχική υγεία	3
Συμπεριφορά	27,3
Εγκυμοσύνη	1,5
Αλκοόλ ή Χρήση Ουσιών	3
Άλλα	10,6

Πηγή: Από Mumola, C. J., *Incarcerated parents and their children*. (Bureau of Justice Statistics Special, 2000).

3. ΑΠΟΣΤΕΡΗΣΗ ΓΟΝΕΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ

3. 5 Εφηβική ηλικία και επιδράσεις

Οι αλλαγές που συντελούνται κατά τη διάρκεια του αναπτυξιακού σταδίου της εφηβείας αποτελούν πηγή αυξημένου στρες και άγχους μέσω των οποίων και σε συνδυασμό με μία ή και περισσότερες μη αναμενόμενες αλλαγές στη ζωή τους ενδέχεται να επιφέρουν πρόσθετα προβλήματα με μακροπρόθεσμες επιπτώσεις τόσο στη ζωή αλλά και στα δομικά στοιχεία της προσωπικότητας αυτών των παιδιών. Οι θεωρητικοί υποθέτουν ότι αυτές οι αιφνίδιες αλλαγές στη ζωή των εφήβων, όπως εκείνη της γονικής κράτησης, δυσχεραίνει κατά πολύ την ομαλή μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία, (DuBois, D. L., Holloway, B. E., Valentine, J. C., Cooper, H. 2002). Η παρουσία στη ζωή των εφήβων ιδιαιτέρως αγχογόνων γεγονότων ενδέχεται να καταστεί καταλυτική στη μετέπειτα πορεία τους. Αν η αλλαγή έλθει ξαφνικά περιπλέκει ακόμα περισσότερο τα πράγματα, ωθώντας τους εφήβους να βιώσουν το αίσθημα της δυσφορίας τόσο προς το κοινωνικό σύνολο όσο και προς τον εαυτό τους, (Sirpal, S. K. 2002).

Πίνακας 5

Πιθανές Αναπτυξιακές Επιδράσεις στα Παιδιά από την Σύλληψη και Κράτηση των Γονιών

Αναπτυξιακό Στάδιο	Αναπτυξιακά Χαρακτηριστικά	Αναπτυξιακοί Στόχοι	Επιδράσεις από τον αποχωρισμό
Πρώτη Εφηβική Ηλικία 11-14 ετών	Οργάνωση της συμπεριφοράς για την επιδίωξη στόχων	Ικανότητα να εργάζονται παραγωγικά με άλλους	Απόρριψη των ορίων στη συμπεριφορά
	Αύξηση αφηρημένης σκέψης	Έλεγχος στην έκφραση των συναισθημάτων	Συμπεριφορές ως αντίδραση στο τραύμα
	Αυξημένη διάθεση αντιπαράθεσης		
Εφηβεία 15-18 ετών	Συναισθηματική σύγχυση και κρίση	Ανάπτυξη συνεκτικής ταυτότητας	Πρόωρος τερματισμός της οικογενειακής εξάρτησης
	Σεξουαλική ανάπτυξη και ταυτότητα	Επίλυση των συγκρούσεων με οικογένεια και κοινωνία	Διαγενεαλογικό έγκλημα και φυλάκιση
	Τυπική αφηρημένη σκέψη	Δυνατότητα να ανταποκρίνονται στις ενήλικες εργασιακές και κοινωνικές σχέσεις	
	Αύξηση της ανεξαρτησίας		

Πηγή: Από Travis, J., McBride, E.C., Solomon, A.L., *Families left behind: the hidden costs of incarceration and re-entry*. (Justice policy center, 2005)

Τα παιδιά των κρατούμενων στο στάδιο της εφηβείας βιώνουν πολλαπλές εμπειρίες σε σχέση με το γονικό έγκλημα, τη σύλληψη και φυλάκιση. Ενώ κάποια από αυτά είναι σε θέση να ξεπεράσουν την απουσία του γονέα αναπτύσσοντας σταθερές δημιουργικές μεθόδους, άλλα παρουσιάζουν δυσπροσαρμοστική συμπεριφορά απορρίπτοντας την έννοια των ορίων, (Trice, D, A. Brewster, J. 2004).

Η ανάπτυξη συνεκτικής ταυτότητας, η επιτυχής ανταπόκριση σε σχέσεις και υποχρεώσεις, καθίστανται ολοένα και πιο σύνθετες ολοένα και πιο δύσκολα επιτεύξιμες υπό την επήρεια του ψυχικού τραύματος, ενώ συσσωρευμένες επιδράσεις αυτής της εμπειρίας αυξάνουν τον κίνδυνο για παραβατική και αντικοινωνική εφηβική συμπεριφορά, (Phillips, S. D., Burns, B. J., Wagner, R. H., Kramer, T. L., Robbins, J. M. 2002).

Η απουσία γονικής στήριξης στο κομβικό αυτό αναπτυξιακό στάδιο και οι αρνητικές εμπειρίες από την επαφή με το σύστημα της ποινικής δικαιοσύνης σύμφωνα με την πλειοψηφία των μελετών δημιουργεί την εικόνα με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- ✓ Άγχος, θυμό, θλίψη ή κατάθλιψη, ενοχή, δυσαρέσκεια και συναισθηματική ευαισθησία
- ✓ Απομόνωση και απόσυρση από φίλους και οικογένεια
- ✓ Επιθετικότητα και βία
- ✓ Έλλειψη εμπιστοσύνης και αυτοαξίας
- ✓ Αίσθημα εγκατάλειψης και μοναξιάς
- ✓ Αδυναμία να αισθανθούν συμπόνια και αγάπη
- ✓ Ανικανότητα να δεθούν συναισθηματικά με τον γονέα κατά τη διάρκεια της φυλάκισης αλλά και μετά τη λήξη αυτής
- ✓ Αυτοκτονικό ιδεασμό, απόπειρες και αυτοκτονίες
- ✓ Φτωχές σχολικές επιδόσεις, έλλειψη συγκέντρωσης, αδικαιολόγητες απουσίες και διακοπή του σχολείου
- ✓ Ποινικά κολάσιμη συμπεριφορά
- ✓ Χρήση ουσιών
- ✓ Ευάλωτη σωματική υγεία
- ✓ Διατροφικές διαταραχές
- ✓ Αϋπνία και εφιάλτες

Για τα περισσότερα παιδιά των κρατουμένων, ο δυσπροσαρμοστικός τρόπος στη αντιμετώπιση των καθημέρα ζητημάτων αποτελεί κοινό τόπο. Τα ψέματα, οι κλοπές, η συμμετοχή σε συμμορίες και η άσκηση βίας είναι επίσης κοινά.

Αυτοί οι έφηβοι ευρισκόμενοι σε μια μεταβατική περίοδο, κατά την οποία καλούνται να προσαρμοστούν σε νέες συνθήκες, και αναζητώντας την καταλληλότερη ομάδα για να ενταχθούν, δεν επιχειρούν να δημιουργήσουν φιλίες με παιδιά των λεγομένων «καλών οικογενειών» ή εν πάση περίπτωση με παιδιά των οποίων οι γονείς δεν εμπλέκονται με το ποινικό σύστημα αλλά αντί αυτού αισθάνονται πιο αποδεκτοί από συμμαθητές προβληματικών οικογενειών, από συμμαθητές που παρουσιάζουν ένα αυξημένο δείκτη πιθανότητας να εμπλακούν σε επικίνδυνες ή παράνομες συμπεριφορές, (Phillips, S. D. et al. 2002).

Οι εμπειρίες που είναι διαθέσιμες για τους περισσότερους εφήβους, όπως τα σχολικά αθλήματα, ο προσκοπισμός, τα μουσικά γκρουπ και άλλες δραστηριότητες ομαδικών συλλόγων πολλές φορές δεν είναι επαρκώς διαθέσιμες για τους εφήβους που προέρχονται από οικογένειες με πολλαπλά προβλήματα ή οικογένειες με χαμηλό βιοτικό επίπεδο. Ακόμα και στην περίπτωση που είναι διαθέσιμες αυτές οι δραστηριότητες η συμπεριφορά που επιδεικνύουν αυτοί οι έφηβοι ενέχει πολλές φορές αρνητισμό και πρόκληση με αποτέλεσμα ή να μη γίνονται αποδεκτοί ή και οι ίδιοι να μην επιδιώκουν τη συμμετοχή τους. Η Johnston (1995) πρότεινε ότι η επιδεικνυόμενη αντικοινωνική συμπεριφορά αντικατοπτρίζει την προσπάθεια των εφήβων να αμυνθούν και να αντιμετωπίσουν τις απατήσεις του πολλαπλού τραύματος που αντιμετώπισαν ή αντιμετωπίζουν, (Eddy, J. M., Reid, J. B. 2001).

Σε μια έρευνα 219 εφήβων από φυλακισμένες μητέρες σε ομοσπονδιακή φυλακή της Virginia των Η.Π.Α. (Trice 1997) συνέκρινε τις σχολικές επιδόσεις αυτών των παιδιών με τις αντίστοιχες του ίδιου γένους καλύτερου φίλου τους λαμβάνοντας στοιχεία, από τον φροντιστή των εφήβων και από τις μητέρες των φίλων τους. Οι έφηβοι των φυλακισμένων μητέρων είχαν περισσότερες πιθανότητες να βιώσουν την αποβολή από το σχολείο, τη φτωχή σχολική επίδοση, και τις συχνές απουσίες. Το ποσοστό της σχολικής αποτυχίας ήταν στο 34% σε σχέση με το 10 % των φίλων τους, με το δείκτη σχολικής αποτυχίας να συσχετίζεται με τη φυλάκιση της μητέρας καθώς

επίσης και με τη σταθερότητα του τόπου διαμονής. Στην ίδια έρευνα παρατηρήθηκε ότι οι μητέρες που λάμβαναν μέρος σε εκπαιδευτικά προγράμματα κατά τη διάρκεια της κράτησης τους, είχαν παιδιά που παρουσίαζαν βελτιωμένες επιδόσεις στο σχολείο σε σχέση με τα παιδιά των μητέρων που δεν παρακολουθούσαν κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, (Trice, D, A. Brewster, J. 2004).

Σε σχέση με την εγκληματικότητα μελέτες από διάφορες χώρες καταδεικνύουν ότι η γονική εγκληματικότητα αποτελεί υψηλό προγνωστικό παράγοντα για την αντίστοιχη των παιδιών τους (Farrington 2001). Οι Murray και Farrington (2005) σε μια διαχρονική μελέτη που ερευνά τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της γονικής φυλάκισης βρήκαν ότι η ίδια αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για την αντικοινωνική συμπεριφορά των εφήβων. Από τα αγόρια τα οποία είχαν βιώσει τη γονική φυλάκιση στα εφηβικά τους χρόνια, το 48% καταδικάστηκε για εγκληματικές πράξεις ως ενήλικες σε σύγκριση με ένα 25% των αγοριών που είχαν αποχωριστεί τον ένα ή και τους δυο γονείς για άλλους λόγους. Αν και οι επιδράσεις μειώθηκαν μετά την αποφυλάκιση του γονιού, και την προσπάθεια του ίδιου να αποκαταστήσει την εικόνα του εντός των οικογενειακών πλαισίων, η εμπειρία αυτή αποδείχθηκε καταλυτικά αρνητική για τους εφήβους αφού παρουσίασαν παραβατική συμπεριφορά ακόμα και μετά τα 32 έτη, (Murray, J., Janson, C.G., Farrington, D. P. 2007).

Τα παιδιά των εγκληματιών έχουν κατά 5 φορές περισσότερες πιθανότητες από τους συνομήλικους τους να καταλήξουν στη φυλακή. Ένας από τους 10 εφήβους θα φυλακισθεί πριν την ενηλικίωση του. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τη διασύνδεση τραύματος, συναισθηματικής αντίδρασης, αντιδραστικής συμπεριφοράς και εν δυνάμει εγκληματικής – παραβατικής συμπεριφοράς που μπορεί να οδηγήσει σε διαγενεαλογική εγκληματική συσχέτιση, (Farrington, D. P. 1995).

Πίνακας 6

Διαγενεαλογική Συμπεριφορά, Έγκλημα και Φυλάκιση

Παιδικό Τραύμα	Συναισθηματική Απόκριση	Αντιδραστική Συμπεριφορά	Τρόποι Αντιμετώπισης	Παραβατική συμπεριφορά
Φυσική Κακοποίηση	Θυμός	Επιθετικότητα	Καβγάδες με συνομηλίκους	κακοποίηση
Αποχωρισμός Γονέα-παιδιού	Λύπη, πένθος	Απόσυρση	Χρήση ουσιών	Κατοχή και διακίνηση ουσιών
Μάρτυρας σε βία	Άγχος	Διέγερση	Παραβατική Δραστηριότητα	Επιρρέπεια στην ανθρωποκτονία
Χρήση ουσιών από γονέα	Θυμός	Λεκτική επιθετικότητα	Αντικοινωνική Συμπεριφορά (ψέματα, κλοπές)	Απάτη
Σεξουαλική Κακοποίηση	Φόβος, Άγχος	Σεξουαλικά Κινούμενη συμπεριφορά	Ακολασία???????	Πορνεία

Πηγή: Από Gabel, K., Johnston, D, *Children of incarcerated parents*. (New York: Lexington books, 1995).

Ο Farrington (2002) υπέδειξε 6 μηχανισμούς που ενδέχεται να διασυνδέουν γονείς και εφήβους με την εγληματική και παραβατική δράση: α) Διαγενεαλογική έκθεση στον κίνδυνο, β) Παραβάτες σύζυγοι, άνδρες και γυναίκες παραβάτες τείνουν να συμβιώνουν και να αποκτούν παιδιά τα οποία με τη σειρά του εμφανίζουν υψηλό δείκτη επικινδυνότητας, γ) Διδασκαλία και μίμηση του εγκλήματος, δ) Περιβαλλοντικοί και κοινωνικοί κίνδυνοι, ε) Γενετικοί μηχανισμοί, στ) Προκατάληψη των αστυνομικών και δικαστικών αρχών, (Murray, J. et al. 2007).

Οι παραπάνω μηχανισμοί λειτουργούν πιο δυναμικά όταν οι γονείς βρίσκονται στη φυλακή ενώ τα αποτελέσματα τους συνεπικουρούνται και από άλλους δυναμικούς παράγοντες όπως το μειωμένο οικογενειακό εισόδημα, η αλλαγή τόπου διαμονής και σχολείου, οι τραυματικές επισκέψεις στη φυλακή, οι ακατάλληλοι συγγενικοί ή άλλοι φροντιστές, οι ανεπαρκείς εξηγήσεις προς τα παιδιά, το στίγμα και η ντροπή, η απουσία κοινωνικής στήριξης.

4. Επικοινωνία Γονέα – Παιδιού

4.1 Ανατροφή των Παιδιών στη Φυλακή

Μια απλή ματιά στα στατιστικά στοιχεία των σωφρονιστικών καταστημάτων είναι αρκετή για να αντιληφθούμε ότι ο αριθμός των κρατουμένων παρουσιάζει αλματώδη αύξηση στις περισσότερες χώρες. Αυτό επεκτείνεται και στον αριθμό των γυναικών κρατουμένων με παιδιά τόσο στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής όσο και στην Ευρώπη. Δεδομένου του γεγονότος ότι οι μητέρες είναι οι βασικοί φροντιστές των παιδιών, η αύξηση του αριθμού των υποθέσεων που καταλήγουν στη φυλακή αποτελεί έναν καταλυτικό παράγοντα αποδιοργάνωσης της οικογένειας, με κυριότερη συνέπεια, τον αποχωρισμό των παιδιών, (Mumola CJ. 2000).

Επιπλέον το γεγονός ότι έγκυες γυναίκες και μητέρες μικρών παιδιών εκτίουν την ποινή τους στη φυλακή, εγείρει μια σειρά από νομικά, ποινικά, κοινωνικά και ηθικά ερωτήματα σχετικά με το ποιά θα μπορούσε να είναι η πλέον ενδεδειγμένη λύση στο υφιστάμενο πρόβλημα. Έτσι για ορισμένους, η βασική προτεραιότητα που αναδεικνύεται είναι να διατηρήσουμε μητέρα και παιδί μαζί τουλάχιστον έως το πρώτο έτος της ζωής του παιδιού, ενώ άλλοι, θεωρούν ότι όλα τα σωφρονιστικά καταστήματα αποτελούν περιβάλλοντα εντελώς ακατάλληλα για τη φυσιολογική ανάπτυξη των παιδιών οιασδήποτε ηλικίας και θα πρέπει ρητά να απαγορεύεται η συμβίωση μητέρας και παιδιού.

Παρα την αδιαμφισβήτητη διαμάχη γύρω από το θέμα, το γεγονός της συμβίωσης μητέρας και παιδιού εντός της φυλακής αποτελεί σήμερα πραγματικότητα για τις περισσότερες χώρες. Αν εξαιρέσουμε τη διαφορετικότητα και ποικιλομορφία των συνθηκών κράτησης ανά χώρα, (κατηγορία κρατουμένων, ώρες επισκεπτηρίου, επαφή με την οικογένεια κλπ) και υπηρεσιών (βρεφονηπιακοί σταθμοί, παιδιατρική υπηρεσία, εξειδικευμένα προγράμματα) που παρέχονται στις μητέρες, οι πλέον σημαντικές διαφορές έχουν ως επίκεντρο το ηλικιακό όριο έως το οποίο τα παιδιά θα μπορούν να παραμείνουν με τις μητέρες τους. Αυτό συνήθως κυμαίνεται από τη

γέννηση έως και τα 6 με 7 έτη αν και στις περισσότερες χώρες το ηλικιακό όριο είναι καθορισμένο στα 3 έτη, (Caddle D. 1998)

Διάφορα καινοτόμα προγράμματα, κατά κύριο λόγο στις Η.Π.Α. και την Ευρώπη, έχουν σχεδιαστεί για να επιτρέπουν στη μητέρα και το παιδί να παραμένουν μαζί κατά τη διάρκεια ορισμένων χρονικών περιόδων από το συνολικό χρόνο της κράτησης τους. Οι μαιευτικές κλινικές και τα ιδρύματα, όπου οι έγκλειστες μητέρες γεννούν και μεγαλώνουν τα παιδιά τους έχουν μακρά ιστορία στις Η.Π.Α. Ήδη από το 1901 το αντίστοιχο πρόγραμμα στο σωφρονιστικό κατάστημα του Bedford Hills στη Νέα Υόρκη, το παλαιότερο των προγραμμάτων στις Η.Π.Α., έχει στεγάσει πλήθος τροφίμων γυναικών που γέννησαν κατά τη διάρκεια της κράτησης τους. Μητέρες και βρέφη μένουν μαζί έως το πρώτο έτος του παιδιού, ενώ παράλληλα οι μητέρες παίρνουν μέρος σε εκπαιδευτικά προγράμματα για την ανάπτυξη γονικών δεξιοτήτων, (Parke, R.D. & Clarke-Stewart, A. 2001).

Ένα πρόγραμμα που αναπτύχθηκε μετά το αντίστοιχο του Bedford Hills, στο Κέντρο Γυναικών της Nebraska προέβλεπε ότι σε αυτό θα μετάσχουν μητέρες οι οποίες θα αποφυλακίζονταν σε ένα χρονικό διάστημα 18 μηνών, και στο οποίο λειτουργούσαν εκπαιδευτικά προγράμματα με θεματολογία την εκμάθηση γονικών δεξιοτήτων ανάλογα με το αναπτυξιακό στάδιο του κάθε παιδιού. Σε μια αξιολόγηση αυτού του προγράμματος μέσω της εξέτασης 11 γυναικών, (Carlson 1998) διαπιστώθηκε ότι οι 8 από αυτές ένιωθαν ότι το όλο εγχείρημα βοηθούσε σημαντικά στη δημιουργία δεσμού με τα παιδιά τους, καθώς επίσης βελτίωνε τις ικανότητες τους ως μητέρες. Αλλά και οι δείκτες προσαρμογής των παιδιών παρουσιάστηκαν ικανοποιητικοί δεδομένου του ότι δε βίωναν τους συνεχείς αποχωρισμούς με τη μητέρα με αποτέλεσμα τη μείωση των επιπτώσεων του τραύματος.

Σε γενικές γραμμές η καθημερινή επαφή μητέρας και παιδιού στα πλαίσια τέτοιων προγραμμάτων δίδει την ευκαιρία να αναπτυχθεί ένας στενός συναισθηματικός δεσμός ή να διατηρηθεί ο ήδη υπάρχων. Ωστόσο, πέρα από τα προφανώς θετικά σημεία, υπάρχουν και οι αρνητικές πλευρές αυτού του ιδιότυπου καθεστώτος της συν-κράτησης. Αυτές περιλαμβάνουν περιορισμούς στην ελευθερία των παιδιών, και τη διαβίωση σε ένα κατώτερο ποιοτικά περιβάλλον, συνθήκες οι

οποίες ενδέχεται να οδηγήσουν αυτά τα παιδιά σε μειονεξίες σε σχέση με τη γνωστική τους ανάπτυξη, (Enos, S. 2001).

Πολλές από τις Ευρωπαϊκές χώρες παρέχουν μια ποικιλία εναλλακτικών προσεγγίσεων που σκοπό έχουν την αποφυγή αυτών των προβλημάτων. Στην Ουγγαρία, για παράδειγμα, οι έγκυες γυναίκες που καταδικάζονται, συχνά παίρνουν ετήσια αναβολή για την εκτέλεση της ποινής τους προκειμένου να γεννήσουν και να μεγαλώσουν το παιδί τους έως το πρώτο έτος μακριά από τη φυλακή. Στη Γαλλία και Σουηδία διάφορα προγράμματα επιτρέπουν τη συμβίωση για μια περίοδο δυο με τριών ετών σε ειδική πτέρυγα της φυλακής που είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες των παιδιών παρέχοντας πλήθος ερεθισμάτων προκειμένου να προσομοιάσουν κατά το δυνατόν τις εμπειρίες που θα βίωναν εκτός της φυλακής, (Jaffe, P., Pons, F., Rey, H. 1997).

Στην Ισπανία, όταν μια γυναίκα που είναι έγκυος ή έχει μικρά παιδιά καταδικάζεται σε κράτηση μπορεί η ίδια να αποφασίσει αν θέλει το παιδί ή τα παιδιά της, μαζί της, ή αν επιθυμεί να τα αφήσει υπό τη φροντίδα άλλων. Για εκείνες που επιλέγουν την πρώτη εναλλακτική, το Ισπανικό σωφρονιστικό σύστημα προβλέπει δυο είδη δομών. Πρώτον, τις μονάδες μητέρων στις οποίες επιτρέπεται να κρατούν μαζί τους τα παιδιά έως την ηλικία των τριών ετών. Αυτές οι μονάδες είναι αποκομμένες από τις υπόλοιπες κρατούμενες και περιλαμβάνουν παιδιατρικές υπηρεσίες και βρεφονηπιακούς σταθμούς. Μετα τους τέσσερις πρώτους μήνες των βρεφών ή στους έξι κατά άλλους και για λίγες ώρες βρίσκονται υπό την επίβλεψη παιδαγωγών στους βρεφονηπιακούς σταθμούς, ενώ μειοψηφία των παιδιών και πάντα πέραν της ηλικίας των δυο ετών, επισκέπτεται βρεφονηπιακούς σταθμούς εκτός της φυλακής. Σε αυτές τις μονάδες απαγορεύεται να φέρουν παιχνίδια στα παιδιά από έξω, ενώ στο εσωτερικό υπάρχει μια σχετική έλλειψη καθημερινών αντικειμένων, (κουζίνα, πλυντήριο, κατοικίδια κλπ) καθώς και διάφορα άλλα ειδικά αντικείμενα που θα μπορούσαν να καταστούν επικίνδυνα ή να χρησιμοποιηθούν σαν όπλα ή αντικείμενα των οποίων η κατοχή θα μπορούσε να αποτελέσει αιτία συγκρούσεων μεταξύ των κρατουμένων (π.χ. καθρέπτες, γυαλί, μεταλλικά αντικείμενα, χρήματα κλπ).

Τη δεύτερη εναλλακτική αποτελούν οι λεγόμενες «εξαρτώμενες μονάδες» που απευθύνονται κατά βάση σε κρατούμενες που έχουν εκτίσει το μεγαλύτερο μέρος της ποινής τους, τις οποίες μοιράζονται τέσσερις με πέντε γυναίκες και τα παιδιά τους. Οι μονάδες αυτές είναι μικρές αυτόνομες κατοικίες, όπως ένα σπίτι ή ένα διαμέρισμα, υπό την επίβλεψη των σωφρονιστικών υπαλλήλων. Οι μητέρες περνούν τις εργάσιμες ώρες τους εκτός σπιτιού ενώ τα παιδιά βρίσκονται στο βρεφονηπιακό σταθμό ή τα νηπιαγωγεία με τα άλλα παιδιά της ίδιας ηλικίας, (Jimenez, J., Palacios, J. 2003).

Σε αυτό το σημείο θα θέλαμε να επισημάνουμε για μια ακόμα φορά την σχεδόν παντελή έλλειψη εμπειρικών δεδομένων σχετικά με τις επιδράσεις που μπορεί να έχει στα παιδιά το να περνούν μέρος της παιδικής τους ηλικία στη φυλακή. Οι ελάχιστες και περιορισμένες μελέτες που ασχολούνται με το θέμα συμπεραίνουν με πολλές επιφυλάξεις και περιορισμούς ότι η αναπτυξιακή πορεία των παιδιών είναι φυσιολογική και σε μεγάλο βαθμό παρόμοια με την αντίστοιχη των παιδιών εκτός φυλακής. Ωστόσο, όλοι οι ερευνητές συμπίπτουν στις περιγραφές που κάνουν για τη ζωή στη φυλακή, όπως ο περιορισμός των κινήσεων και δραστηριοτήτων, η μειωμένη παροχή υλικού και παιχνιδιών καθώς και οι μειωμένες κοινωνικές εμπειρίες.

Μια άλλη πτυχή την οποία οι περισσότερες έρευνες επισημαίνουν είναι το γεγονός ότι οι έγκλειστες μητέρες προέρχονται, στην πλειονότητα τους, από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα με χαρακτηριστικά όπως ο μεγάλος αριθμός παιδιών, οι ασταθείς και συγκρουόμενες οικογενειακές σχέσεις, η χρήση ναρκωτικών, η κακοποίηση, τα ψυχολογικά προβλήματα, η χαμηλά αμειβόμενη εργασία και η ανεργία. Σε αυτό το προφίλ θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ότι ένας σημαντικός αριθμός κρατουμένων ανήκουν σε εθνική μειονότητα ή προέρχονται από άλλες χώρες, ενώ οι περισσότερες των μελετών επισημαίνουν τις αρνητικές επιδράσεις προς τα παιδιά τόσο του συγκεκριμένου περιβάλλοντος όσο και του υποβάθρου της μητέρας τους.

Το γεγονός ότι το προφίλ πολλών γυναικών κρατουμένων περιλαμβάνει πολλά από τα παραπάνω χαρακτηριστικά τροφοδοτεί μια απαισιόδοξη προοπτική για την ποιότητα της αλληλεπίδρασης μητέρας και παιδιού εντός των τειχών της φυλακής

4. Επικοινωνία Γονέα – Παιδιού

4.2 Επισκεψιμότητα

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν κρατούμενοι γονείς και παιδιά είναι η διατήρηση της επαφής. Ενώ αναγνωρίζεται η σπουδαιότητα της επικοινωνίας, οι πρακτικές που ακολουθεί το σωφρονιστικό σύστημα, σε γενικές γραμμές, παρεμποδίζουν τη συνεκτικότητα του δεσμού παιδιών και κρατουμένων γονέων. Διαδικασίες ασφάλειας που προκαλούν φόβο, γεωγραφικές αποστάσεις μεταξύ του σωφρονιστικού καταστήματος και της κατοικίας της οικογένειας, η χρονοβόρα διαδικασία της επίσκεψης και η γενική έλλειψη των κατάλληλων μέτρων που να διευκολύνει την επαφή γονέα και παιδιού, αναστέλλουν τις περισσότερες φορές τις επισκέψεις ή περιορίζουν στο ελάχιστο τη συχνότητα τους, (Travis, J., et al. 2005)

Η διευκόλυνση της επαφής, αποδεδειγμένα, μειώνει το προκαλούμενο άγχος αποχωρισμού και αυξάνει την πιθανότητα για επιτυχημένη επανένωση. Μελέτες που συγκρίνουν κρατούμενους οι οποίοι διατηρούσαν επαφή με την οικογένεια τους μέσω γραμμάτων, καρτών, τηλεφωνημάτων και επισκέψεων με αυτούς που δεν είχαν επικοινωνία, καταδεικνύουν ότι μειώνεται ο κίνδυνος για σύνθετα ψυχολογικά προβλήματα στα παιδιά. Και για τους ίδιους τους κρατούμενους όμως τα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά υπό την έννοια ότι μειώνονται οι πιθανότητες υποτροπής της εγκληματικής δράσης μετά την αποφυλάκιση τους, συμπεριλαμβανομένων χαμηλότερων δεικτών αναφορικά με ψυχολογικά προβλήματα και χρήση ουσιών, (Hairston, C, F 2002).

Σε γενικές όμως γραμμές, σε διεθνές επίπεδο οι σωφρονιστικές στρατηγικές και πρακτικές που διέπουν την επικοινωνία κρατουμένων και των παιδιών τους, συχνά δυσχεραίνουν τη διατήρηση του οικογενειακού δεσμού. Οι εγκεκριμένοι από τη διοίκηση της φυλακής συνοδοί των παιδιών, ο περιορισμός των επιτρεπομένων επισκέψεων, η πιστοποιημένη με αντίστοιχα δικαιολογητικά πατρότητα/μητρότητα του παιδιού, η μεγάλη γεωγραφική απόσταση της φυλακής από τα σπίτια των παιδιών είναι ορισμένα από τα πλέον συνήθη εμπόδια της επίσκεψης, (Woodson, J. 2002).

Για πολλά παιδιά η επίσκεψη τους στη φυλακή είναι πολλές φορές ένα μάθημα ταπείνωσης, φόβου, απογοήτευσης, μια ιδιαίτερα αγχογόνος εμπειρία, (Travis, J., et al. 2005).

Δεν αποτελεί ασυνίθιστο γεγονός η κακομεταχείριση και προσβολή των παιδιών, ενώ στις μειονεξίες των κατά χώρα συστημάτων θα μπορούσαν να προστεθούν οι παρατεταμένες αναμονές σε εγκαταστάσεις που πολλές φορές δεν υπάρχουν ούτε τα στοιχειώδη όπως νερό, τουαλέτες κλπ, η έλλειψη πρόβλεψης για τη διατροφή των παιδιών ακόμα και με μηχανήματα αυτόματης πώλησης, όπως και η παντελής σε πολλές περιπτώσεις απουσία δραστηριοτήτων για τα παιδιά, (Taylor, V. 1999).

Πέρα όμως από τα προβλήματα αυτά, πολλοί γονείς θεωρούν ότι οι επισκέψεις αυτές αξίζουν τον κόπο, ή όπως η άποψη αυτή εκφράστηκε από μια έγκλειστη μητέρα *«Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα είναι ότι δένεσαι περισσότερο με το παιδί σου βλέποντας το να μεγαλώνει και να αλλάζει, πως εσύ η ίδια αλλάζεις, ότι αντιλαμβάνεσαι πόσο ικανή είσαι να αγαπήσεις και να αγαπηθείς ουσιαστικά»*. Υπό το πρίσμα αυτών των συναισθημάτων ορισμένες γυναικείες φυλακές έχουν αναπτύξει προγράμματα επισκέψεων για παιδιά τα οποία και προβλέπουν παιδότοπους για γονείς και παιδιά, επέκταση του αριθμού και των ωρών της επίσκεψης, πιο ευέλικτο προγραμματισμό. Οι κατά καιρούς αξιολογήσεις τέτοιων προγραμμάτων υπογραμμίζουν την σπουδαιότητα τους για όλους τους εμπλεκόμενους, (Clarke-Stewart, A., Parke, D. R. 2001).

Για παράδειγμα, οι Snyder-Joy και Carlo (1998) ξεκίνησαν ένα πρόγραμμα επισκέψεων μητέρας-παιδιού για 40 μητέρες και τα παιδιά τους, το οποίο προέβλεπε ειδικές μηνιαίες επισκέψεις πέραν των τακτικών. Δραστηριότητες όπως χειροτεχνία, παιχνίδια ,ανάγνωση κλπ, ενθαρρύνονταν σε ειδικό χώρο. Βασιζόμενοι σε συνεντεύξεις 31 μητέρων και άλλων 27 από τη λίστα αναμονής διαπίστωσαν ότι είχαν πιο τακτική επαφή με τα παιδιά τους, περνώντας περισσότερο χρόνο μαζί και συζητώντας θέματα ιδιαίτερα σημαντικά, όπως η συμπεριφορά και τα συναισθήματα τους. Επιπροσθέτως, μειώθηκαν οι φόβοι και οι ανασφάλειες των μητέρων για τις γονικές τους ικανότητες, ενώ η αντιμετώπιση προς τα παιδιά τους ήταν καλύτερη από την αντίστοιχη της ομάδας ελέγχου, (Clarke-Stewart, A., Parke, D. R. 2001)

Με αυτό τον τρόπο προσφέρεται σε γονείς και παιδιά η ευκαιρία της αλληλεπίδρασης και των κοινών εμπειριών. Κατοχυρώνεται ολοένα και περισσότερο το αίσθημα ασφάλειας τόσο από τη πλευρά των γονιών σε σχέση με την ανησυχία τους ότι τα παιδιά θα τους λησμονήσουν κατά τη διάρκεια της απουσίας τους, όσο και από τη πλευρά των παιδιών δεδομένου του ότι θα βιώνουν την αγάπη και τη φροντίδα του γονιού.

Σε θεωρητικό πλαίσιο τα περισσότερα σωφρονιστικά καταστήματα επιτρέπουν αυτού του είδους τη επικοινωνία. Στην πραγματικότητα όμως, η υποστήριξη που λαμβάνουν οι κρατούμενοι και οι οικογένειες τους διαφέρει όχι μόνο από σωφρονιστικό σε σωφρονιστικό κατάσταση αλλά ακόμα και σε δομές της ίδιας φυλακής. Κατά κανόνα, οι περισσότερες διοικήσεις των φυλακών επιτρέπουν στις οικογένειες και στα παιδιά να επισκεφθούν τους οικείους τους ακόμα και στις περιπτώσεις των φυλακών υψίστης ασφαλείας. Άλλες πάλι, δεν επιτρέπουν τις επισκέψεις άμεσης επαφής και/ή απαγορεύουν ρητά την επίσκεψη των παιδιών. Έξι πολιτείες στις Η.Π.Α. επιτρέπουν στους κρατούμενους να έχουν ιδιωτικές επισκέψεις από τις γυναίκες και τα παιδιά τους. Πολλές γυναικείες φυλακές, όπως είδαμε παραπάνω, και λιγότερο οι ανδρικές, προσφέρουν μαθήματα για γονείς, ενώ άλλες πάλι παρέχουν πιο εξειδικευμένες υπηρεσίες, όπως συμβουλευτική γονέων, ομάδες υποστήριξης και ειδικά προσαρμοσμένους χώρους για τις επισκέψεις των παιδιών, (Hairston, C.F. 2001).

Τα προβλήματα όμως που πολλές φορές αντιμετωπίζουν τόσο οι κρατούμενοι αλλά πολύ περισσότερο τα παιδιά, λειτουργούν ανασχετικά για τακτικές και προγραμματισμένες επισκέψεις. Τα πλέον σημαντικά από αυτά κατατάσσονται σε τρεις επιμέρους κατηγορίες. Πρώτον, ο γονιός που είναι φυλακισμένος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το άτομο ή τα άτομα που φροντίζουν το παιδί του κατά την απουσία του, στο κατά πόσον και αν το παιδί του θα τον επισκεφθεί, εφόσον οι φροντιστές είναι πρόθυμοι να διευκολύνουν την όλη διαδικασία, (Arditti, J.A., Smock, S.A., Parkman, T. S. 2005).

Δεύτερον, η επίσκεψη μπορεί να είναι δαπανηρή. Οι οικογένειες ενδέχεται να χρειαστεί να διανύσουν μεγάλες αποστάσεις για να πραγματοποιήσουν μια επίσκεψη στη φυλακή, (Mumola, C. J. 2000).

Τρίτον, ορισμένοι φροντιστές διατηρούν σημαντικές επιφυλάξεις όσο και ανησυχίες για την όλη διαδικασία της επίσκεψης. Μερικά σωφρονιστικά καταστήματα, όπως προαναφέραμε, απαγορεύουν την άμεση επαφή επισκέπτη-κρατουμένου με συνέπεια οι φροντιστές να ανησυχούν για την επίδραση αυτής της πολιτικής στα παιδιά, ενώ η μεγάλη αναμονή σε συνδυασμό με περιορισμένες χρονικά επισκέψεις αποτελεί ακόμα ένα επιβαρυντικό παράγοντα, (Arditti, J. A. 2003).

Η μεγάλη σε κλίμακα έρευνα στις ομοσπονδιακές φυλακές των Η.Π.Α. κατά το 1991, απεκάλυψε ότι το 52% των μητέρων δε δέχτηκε επίσκεψη από τα παιδιά τους, ένα 20% είδε τα παιδιά του λιγότερο από δυο φορές το μήνα, 18% μια φορά, ενώ μόνο το 8% έβλεπε τα παιδιά του σε εβδομαδιαία βάση, (Myers, B. J. et al. 1999).

Όλα αυτά μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά ένα παιδί. Είναι προφανής η συναισθηματική κατάσταση ενός παιδιού, που για παράδειγμα, πηγαίνει τη Δευτέρα στο σχολείο μετά από ένα σαββατοκύριακο το οποίο περιλάμβανε ένα μεγάλο ταξίδι, αρκετό χρόνο αναμονής, εικόνες φόβου και αμηχανίας. Αν και η μελέτη της Johnston (1995) κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι συμπεριφορικές αντιδράσεις των παιδιών στη επίσκεψη δε διαρκούν πολύ, περίπου τα μισά παιδιά της μελέτης παρουσίασαν αντιδράσεις αναστάτωσης και υπερδιέγερσης που κράτησαν περισσότερο από μία μέρα, (Clopton, K. L., East, K. K. 2008).

Πέρα όμως από τις όποιες δυσκολίες, οι περισσότεροι ερευνητές συμφωνούν στο ότι τα παιδιά θα πρέπει να επισκέπτονται τους γονείς το συντομότερο δυνατό μετά τη φυλάκιση τους και ακολούθως με συχνή και τακτική περιοδικότητα. Οι επισκέψεις επιτρέπουν στα παιδιά να εξωτερικεύσουν τις συναισθηματικές τους αντιδράσεις, να δουν με ρεαλιστικό τρόπο την παροντική κατάσταση της μητέρας/πατέρα γεγονός που θα συνδράμει στη εξάλειψη ιδεοληπτικών σεναρίων σχετικά με το που βρίσκεται και τι κάνει ο γονιός. Η προσαρμογή του παιδιού είναι το τελικό ζητούμενο, και η ποιότητα του δεσμού γονέα-παιδιού καταλυτικός παράγοντας προς αυτή την κατεύθυνση.

Ο θετικός και ασφαλής συναισθηματικός δεσμός είναι ζωτικής σημασίας και για τους ίδιους τους γονείς προκειμένου να ανταποκριθούν με επιτυχία στην προσπάθεια να βοηθήσουν το παιδί τους να προσαρμοστεί στο γεγονός, (Myers, B. J., et al 1999).

Για το σκοπό αυτό, η εξέταση της σχέσης γονέα-παιδιού προ της φυλάκισης είναι καθοριστικής σημασίας. Αν η προϋπάρχουσα σχέση ήταν θετική, τότε το να διατηρηθεί μέσω τακτικών επισκέψεων αποτελεί τον πλέον ενδεδειγμένο τρόπο. Αν δεν υπήρχε ιστορικό κακοποίησης, τόσο οι φροντιστές όσο και οι επαγγελματίες υγείας συνηγορούν υπέρ της σπουδαιότητας της συχνής επαφής. Και ενώ η όλη διαδικασία περιλαμβάνει στοιχεία άγχους και στρες, τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα της καταδεικνύονται σημαντικότερα.

Ένα σχετικό πρόγραμμα για τη διατήρηση της επαφής μεταξύ ανδρών κρατουμένων και των παιδιών τους αναπτύχθηκε το 2000 από το Σωφρονιστικό κατάστημα του Potosi στο Missouri των Η.Π.Α. σε συνεργασία με το τοπικό Πανεπιστήμιο. Στόχος ήταν η ενίσχυση της οικογενειακής ενότητας και δεσμού, ενώ παράλληλα επεδίωκε τη βελτίωση των δεξιοτήτων πατέρα-παιδιού στην αντιμετώπιση καθημερινών ζητημάτων, με την ταυτόχρονη ενίσχυση τόσο της θετικής συμπεριφορά του παιδιού όσο και των ακαδημαϊκών του επιδόσεων. Οι πατέρες παρακολουθούν μαθήματα αξιοποιώντας τις γνώσεις που αποκομίζουν, στην αλληλεπίδραση με τα παιδιά τους κατά την επίσκεψη. Γονείς και παιδιά μετέχουν από κοινού σε δραστηριότητες όπως ζωγραφική, χειροτεχνία κ.α. Στο πρόγραμμα επίσης εφαρμόζονται τεχνικές για την αντιμετώπιση προβλημάτων σε σχέση με τη χρήση ουσιών καθώς και η επίλυση ενδοοικογενειακών συγκρούσεων. Σε μια αξιολόγηση του προγράμματος οι γονείς ανέφεραν ότι ένιωθαν συναισθηματικά πιο κοντά τα παιδιά τους και είχαν βελτιώσει την επικοινωνία με αυτά. Παρουσιάστηκε επίσης ανάπτυξη δεξιοτήτων καθώς και βελτίωση τόσο της ακαδημαϊκής απόδοσης όσο και της συμπεριφορά των παιδιών. (Travis et al 2005)

Τέτοιου είδους προγράμματα δε βοηθούν μόνο τα παιδιά και τους βιολογικούς τους γονείς αλλά και τους συγγενείς-φροντιστές εξίσου. Η βελτιωμένη ψυχική υγεία των παιδιών μπορεί να μειώσει το αναμενόμενο άγχος της οικογένειας με επιδράσεις άμεσες και θετικές στην εύρυθμη λειτουργία της.

Ταυτόχρονα μειώνουν τις πιθανότητες τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με υπηρεσίες ψυχικής υγείας καθώς θα έχουν ήδη καλύψει ορισμένες από τις συναισθηματικές και συμπεριφορικές τους ανάγκες. Όλες αυτές οι θετικές επιδράσεις και ενισχύσεις που μπορούν να λάβουν τα παιδιά μέσω τέτοιας κατηγορίας προγραμμάτων παρέχει μια ουσιαστική οχύρωση έναντι σοβαρών μακροπρόθεσμων κινδύνων.

4. Επικοινωνία Γονέα – Παιδιού

4.3 Συγγενικό Περιβάλλον και Ανάδοχη Φροντίδα

Ο αυξημένος αριθμός καταδικαστικών αποφάσεων και οι πολυετείς καθείρξεις οδήγησαν σε σημαντική αύξηση του πληθυσμού των φυλακών με το ποσοστό ανδρών και γυναικών, κατά τη δεκαετία 1990- 2000 στις Η.Π.Α. να ανέρχεται στο 60% και 40% αντίστοιχα. Ως αποτέλεσμα, σημειώθηκε και κατακόρυφη αύξηση του αριθμού των παιδιών με γονέα στη φυλακή. Για παράδειγμα, τη δεκαετία πριν το 1991 ο αριθμός των παιδιών με κρατούμενο γονέα υπολογίζονταν στο μισό εκατομμύριο, ενώ κατά τη δεκαετία 1991-2001 ο αριθμός αυτός υπερδιπλασιάζεται φτάνοντας το 1,5 εκατομμύριο παιδιά, (Mumola, C.J. 2001). Πέρα από τον γονιό που μένει πίσω, η φροντίδα αυτών των παιδιών περιέρχεται στα χέρια συγγενών, ανάδοχης οικογένειας ή και υιοθεσίας καθώς και των δομών της κοινωνικής πρόνοιας.

Η πλειοψηφία (53%) των παιδιών των φυλακισμένων γονέων και κατά κύριο λόγο μητέρων, μετακομίζουν στο σπίτι των παππούδων, περίπου 1 στα 4 ζουν με τον πατέρα τους, ενώ στη φροντίδα των παιδιών εμπλέκονται και οι άλλοι συγγενείς, αδέρφια, ξαδέλφια ή και οικογενειακοί φίλοι. Τα παιδιά που ζουν με τους συγγενείς βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό το αίσθημα αγάπης και ασφάλειας σε σχέση με τα παιδιά που είτε υιοθετούνται είτε βρίσκονται σε ανάδοχη οικογένεια, ενώ επιπλέον η πιθανότητα να διατηρηθεί η επαφή με τον απόντα γονέα είναι μεγαλύτερη. Ωστόσο αυτά τα ουσιαστικά πλεονεκτήματα δεν απαλλάσσουν την όλη κατάσταση από ορισμένες αρνητικές πλευρές. Συνήθως οι συγγενείς, κατά βάση παππούδες, είναι μεγαλύτερης ηλικίας, με λιγότερες αντοχές και υπομονή σε σχέση με τους θετούς οι οποίοι βρίσκονται υπό την επιτήρηση των κοινωνικών αρχών γεγονός που εξασφαλίζει ότι θα παρέχεται σε μεγάλο βαθμό η κατάλληλη φροντίδα, η οποία και θα αξιολογείται σε αντίθεση με τους συγγενείς, (Mackintosh, V. H., Myers, B. J., Kennon, S. S. 2006).

Ένα από το σημαντικότερα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι οικογένειες των κρατουμένων είναι εκείνο του εισοδήματος. Απώλεια εισοδήματος από τη μία και αυξημένες δαπάνες από την άλλη όπως η διαβίωση της οικογένειας,

δαπάνες σχετικά με τη νομική κάλυψη και υπεράσπιση καθώς και έξοδα μετακίνησης των παιδιών στη φυλακή, οδηγούν τις περισσότερες φορές σε οικονομικό αδιέξοδο. Υπάρχει όμως και η περίπτωση όπου πολλοί κρατούμενοι είτε δεν εργάζονταν είτε αντιμετώπιζαν προβλήματα με χρήση ουσιών με συνέπεια να έχουν το ρόλο του φορτίου παρα το ρόλο του αρωγού στα οικογενειακά οικονομικά, και η φυλάκιση σαν αποτέλεσμα τοποθετεί την οικογένεια σε καλύτερη παρά σε χειρότερη οικονομική κατάσταση, (Hairston, C.F. 2002).

Αν και δεν υπάρχει κάποια δημοσιευμένη έρευνα που να αναφέρει τον αριθμό των οικογενειών που ανακάμπτουν ή χειροτερεύουν οικονομικά, με την κράτηση ενός γονέα, όλες οι ενδείξεις συνηγορούν ότι το γεγονός της φυλάκισης πλήττει αναμφισβήτητα το οικογενειακό εισόδημα. Οι έρευνες για τις γυναίκες των οποίων οι σύζυγοι είναι κρατούμενοι αναγνωρίζουν την ύπαρξη σοβαρών οικονομικών προβλημάτων τα οποία και οξύνονται στην περίπτωση που η μητέρα είναι ανύπανδρη οπότε και στις περισσότερες περιπτώσεις ακάλυπτη νομικά.

Παππούδες και λοιποί συγγενείς που αναλαμβάνουν τη φροντίδα των παιδιών επιφορτίζονται και τις πρόσθετες οικονομικές δαπάνες. Στην περίπτωση που είτε οι συγγενείς είτε οι ανάδοχοι κατορθώνουν να εξασφαλίσουν κάποιο επίδομα, τα προβλήματα μειώνονται στο ελάχιστο καθώς το πόσο αυτό στις περισσότερες περιπτώσεις είναι περιορισμένο και ανίκανο να καλύψει τις καθημερινές ανάγκες των παιδιών. Ορισμένοι φροντιστές αναγκάζονται να μειώσουν ή και σε κάποιες περιπτώσεις να σταματήσουν την εργασία τους προκειμένου να φροντίσουν τα παιδιά, με άμεση συνέπεια την περαιτέρω μείωση του εισοδήματος. Οι οικονομικές όμως δυσκολίες οξύνονται στην περίπτωση που οι φροντιστές και κατά κύριο λόγο οι συγγενείς επιθυμούν να συνδράμουν στη διατήρηση της επαφής γονέα παιδιού. Ακόμα και η τηλεφωνική επικοινωνία των παιδιών με τους γονείς καθίσταται αρκετά δαπανηρή σε έναν ήδη βεβαρημένο οικονομικό προϋπολογισμό. Ανάλογα με τη φυλακή, μια τηλεφωνική συνδιάλεξη τριάντα λεπτών την εβδομάδα θα μπορούσε να προσθέσει οικονομική επιβάρυνση των 125 δολαρίων ή και παραπάνω σε μηνιαία βάση. Οι επισκέψεις στη φυλακή, όπως προαναφέραμε, απαιτούν ένα σημαντικό οικονομικό ποσό προκειμένου να καλυφτούν μεταφορά, φαγητό ή και διαμονή, (Hairston, C.F. 2002).

Σε πολλές περιπτώσεις οι συγγενείς καλούνται να καλύψουν τις όποιες οικονομικές ανάγκες των κρατούμενων στα πλαίσια διατήρησης της οικογενειακής επαφής. Πολλά βασικά αντικείμενα που χρειάζονται ή επιθυμούν οι κρατούμενοι δεν προσφέρονται ή δεν καλύπτονται από τις φυλακές, ενώ το αντίτιμο της εργασίας στη φυλακή είναι ιδιαίτερα χαμηλό για να καλύψει τις ανάγκες τους. Είτε εθελοντικά είτε κατόπιν αιτήματος, ενδέχεται να χρηματοδοτούν τους κρατούμενους για ένδυση, βιβλία ή και φαγητό καθώς επίσης να καλύπτουν δαπάνες υγειονομικής περίθαλψης.

Πέρα από τους συγγενείς, τη φροντίδα των παιδιών, όπως προαναφέραμε, αναλαμβάνει το προνοιακό σύστημα είτε μέσω αναδοχής και υιοθεσίας είτε μέσω των ιδρυματικών του δομών. Μερικές εκτιμήσεις αναφέρουν ότι το ποσοστό των παιδιών που μεγαλώνει σε ανάδοχη οικογένεια έχοντας ένα γονέα στη φυλακή κυμαίνεται ανάμεσα στο 20% με 30% και ότι το 5 με 10% των παιδιών σε θετή οικογένεια έχει τη φυσική του μητέρα στη φυλακή, (Hayward, R. A., DePanfilis, D. 2007).

Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει μια οικογένεια με ένα γονιό στη φυλακή και το παιδί ή τα παιδιά υπό τη φροντίδα του προνοιακού συστήματος είναι πολλές. Η αναδοχή ή ακόμα περισσότερο η υιοθεσία απαιτούν κατά το πλείστον τον τερματισμό των γονικών δικαιωμάτων σε ένα χρονικό περιθώριο το οποίο ενδέχεται να είναι πιο σύντομο από την παραμονή του γονέα στη φυλακή, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στη λήξη των γονικών δικαιωμάτων προτού οι γονείς να μπορούν ή και να είναι σε θέση να αναλάβουν τη φροντίδα των παιδιών τους, (Hairston 2002). Μελέτη σε δύο χώρες αποκάλυψε ότι η άρση των γονικών δικαιωμάτων εφαρμόστηκε στο 90% των περιπτώσεων με φυλακισμένη μητέρα και στο 100% στις περιπτώσεις που και οι δυο γονείς ευρίσκονταν υπό κράτηση, ενώ οι φυλακισμένες μητέρες έχουν πιο περιορισμένες πιθανότητες να επανενωθούν με τα παιδιά τους σε σχέση με τις μητέρες που για άλλους λόγους, πλην των ποινικών, τα παιδιά τους βρίσκονται σε ανάδοχη φροντίδα, (Hayward, R. A., DePanfilis, D. 2007).

Πέρα από αυτά όμως η διαδικασία αυτή καθεαυτή καταδεικνύεται άκρως επιβλαβής για την ψυχική ισορροπία των παιδιών η οποία είναι και το τελικό ζητούμενο. «Η απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου αποτελεί την πλέον επώδυνη εμπειρία για ένα άτομο», (Bowlby, 1998). Αν και ο Bowlby, αναφέρεται σε μια απώλεια που σχετίζεται με θάνατο, η δήλωση ωστόσο αυτή παρουσιάζεται άκρως επίκαιρη και στην περίπτωση των παιδιών με φυλακισμένους γονείς. Σε ορισμένες περιπτώσεις η απώλεια του γονιού, μέσω της ανάδοχης φροντίδας είναι δυσμενέστερη από την απώλεια λόγω θανάτου διότι το σύστημα επιμελείας του παιδιού, δημιουργεί ένα είδος “διαζυγίου” γονέα – παιδιού με την παράλληλη απώλεια της υπόλοιπης οικογένειας, φίλων και περιβάλλοντος χωρίς να ενέχει την ελπίδα της επανένωσης, (Bruskas, D. 2008).

Αν και ο σκοπός του προνοιακού συστήματος είναι να αποτρέψει κινδύνους από τη ζωή των παιδιών και να βάλει τις βάσεις για κάτι καλύτερο, αναπόφευκτα αυξάνεται η πιθανότητα για περαιτέρω προβλήματα στον ήδη ευπαθή αυτό πληθυσμό.

Πέρα από τα όποια προβλήματα αντιμετωπίζει το συγγενικό περιβάλλον σε σχέση με τη φροντίδα των παιδιών, τα πορίσματα ενός μεγάλου αριθμού ερευνών υποδεικνύουν το περιβάλλον αυτό ως το πλέον κατάλληλο για την ομαλή προσαρμογή των παιδιών και τον περιορισμό των ψυχοσυναισθηματικών τους δυσκολιών, (Conway, T.,Hutson,R.Q. 2007). Τα συμπεράσματα αυτά ομαδοποιούνται ως εξής:

Η συγγενική φροντίδα παρέχει σταθερότητα

- Τα παιδιά βιώνουν λιγότερες αλλαγές στο περιβάλλον τους σε σύγκριση με εκείνα που είτε υιοθετούνται είτε τοποθετούνται σε ανάδοχη οικογένεια
- Όταν η συγγενική φροντίδα παρέχει ασφάλεια τα παιδιά εκφράζουν ανεπιφύλακτα την επιθυμία τους για αυτή
- Μικρότερο ποσοστό παιδιών αναφέρει αλλαγή σχολείου
- Τα παιδιά που βρίσκονται υπό την φροντίδα των συγγενών έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες ομαλής επανένωσης με τους γονείς τους

➤ Τα ίδια τα παιδιά αναφέρουν θετικές εμπειρίες ενώ παρουσιάζουν λιγότερα συμπεριφορικά προβλήματα.

Συγκρίνοντας τα παιδιά υπό τη συγγενική φροντίδα με εκείνα των ανάδοχων οικογενειών και των προνοιακών ιδρυμάτων παρατηρείται ότι:

➤ Πιο πιθανό να αναφέρουν ότι επιθυμούν να ζουν με συγγενείς σε ποσοστό 93% έναντι 79% μη συγγενικής επιμέλειας και 51% ιδρυματικής.

➤ Πιο πιθανό να εκφράσουν την επιθυμία ότι θα ήθελαν η τρέχουσα διαμονή τους με συγγενείς να γίνει και μόνιμη (61% έναντι 27% και 2% αντίστοιχα).

➤ Λιγότερο πιθανό να αναφέρουν ότι έκαναν προσπάθεια να το σκάσουν (6% έναντι 16% και 35% αντίστοιχα).

➤ Πιο πιθανό να αναφέρουν ότι νιώθουν αγαπητά και αποδεκτά (94% έναντι 82%).

➤ Παρατηρείται πιο φυσιολογική γνωστική και συναισθηματική εξέλιξη σε σχέση με αναδοχή, υιοθεσία και προνοιακή επιμέλεια.

➤ Φυσιολογικότερη αντιμετώπιση του περιβάλλοντος απέναντι στα παιδιά με χαμηλούς δείκτες κοινωνικού στίγματος.

4. Επικοινωνία Γονέα – Παιδιού

4.4 Δικαιώματα και Ανάγκες των Παιδιών

Ο αντίκτυπος της μαρτυρίας και η εμπειρία της σύλληψης και κράτησης του γονέα επιδρά καθοριστικά τόσο στη ζωή των παιδιών όσο και των οικογενειών τους. Οι συνθήκες διαβίωσης, η νέα οικογενειακή δομή και τα προβλήματα των γονιών πριν την κράτηση έρχονται να ενωθούν με τα πρόσθετα οικονομικά, κοινωνικά και συναισθηματικά φορτία που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι οικογένειες, οι φροντιστές, αλλά κατά κύριο λόγο τα ίδια τα παιδιά, με συνέπεια συμπεριφορικά και συναισθηματικά προβλήματα να καθιστούν την παρουσία τους σχεδόν βέβαιη.

Μέχρι πρόσφατα, αυτά τα παιδιά δεν αναγνωρίζονταν ως μια ειδική ομάδα με ιδιαίτερες ανάγκες. Οι πληροφορίες που έχουμε είναι περιορισμένες σχετικά με το ποιες παρεμβάσεις έχουν εφαρμοστεί και ποιες από αυτές μπορούν με αξιώσεις να βελτιώσουν τις προοπτικές αυτών των παιδιών. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, τα παιδιά των κρατουμένων ενηλικιώνονται χωρίς τη σταθερή παρουσία ενός αξιόπιστου ενήλικα στη ζωή τους. Εν τούτοις γνωρίζουμε ότι μια σταθερή σχέση υποστήριξης και εμπιστοσύνης με έναν ενήλικα παρέχει ουσιαστική στήριξη στην αναπτυξιακή πορεία των παιδιών, (Timmons, C. L. Timmons 2006).

Τα πορίσματα των ερευνών επισημαίνουν την επιτακτική ανάγκη για συνέπεια και σταθερότητα στη ζωή των παιδιών. Όπως έχουμε προαναφέρει, πολλά από αυτά έχουν βιώσει τη διακοπή στη φροντίδα τους και έχουν μάθει να μην αναμένουν μια συνεπή υποστήριξη από τους ενήλικες του περιβάλλοντος τους. Χρηζουν της παρουσίας προτύπων στη ζωή τους που να προάγουν τη δημιουργική αλληλεπίδραση και αγάπη, τη συνέπεια και σταθερότητα. Πέρα όμως από αυτά, τα αναντιρρήτως βασικά, όλα τα παιδιά αλλά ακόμα περισσότερο και σε πιο επιτακτικό βαθμό τα παιδιά των κρατουμένων χρειάζονται δομική οργάνωση και όρια στη ζωή τους. Έχουν ανάγκη κάποιον ενήλικα που να δημιουργήσει προσδοκίες για αυτά και στον οποίο να μπορούν να εκφράζουν τις ανησυχίες και αγωνίες στους, (Davies, E., Brazzell, D., Shollenberger, T. 2008)

Ο εντοπισμός των παιδιών με φυλακισμένους γονείς θα πρέπει να πραγματοποιείται νωρίς και άμεσα ώστε να παρουσιάζονται σε αυτά οι εναλλακτικοί τρόποι στην αντιμετώπιση των διαφόρων θεμάτων πέρα από τις συνήθως παραβατικές δραστηριότητες που βιώνουν με τους γονείς τους.

Ειδικά στα παιδιά μικρότερης ηλικίας, για παράδειγμα, θα πρέπει να καταδειχθεί ότι η απόκτηση χρημάτων μπορεί να γίνει και μέσα από νόμιμες δραστηριότητες, πλην των εγκληματικών. Η συμμετοχή σε ομαδικές σχολικές δραστηριότητες δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να βιώσουν τον ευγενή συναγωνισμό και την επιβράβευση. Η ενασχόληση με την τέχνη τους δίνει επίσης την ευκαιρία να φανταστούν ένα κόσμο πέρα από αυτόν που γνωρίζουν, τους δίνει τη ευκαιρία να ονειρευτούν. Παρατηρείται ότι τα παιδιά αυτά διαθέτουν μια καταπιεσμένη δημιουργικότητα την οποία θα πρέπει να ενεργοποιήσουν μέσω θετικής ενίσχυσης και προς τη σωστή κατεύθυνση, (Timmons, C.L. 2006).

Παράλληλα με την ανάγκη για συμμετοχή σε δραστηριότητες προκύπτει και η ανάγκη για παρακίνηση, γεγονός που απαιτεί την παρουσία ενός φροντιστή, γονέα είτε άλλου ατόμου που αναλαμβάνει την επιμέλεια των παιδιών, ο οποίος θα έχει ενεργό παρουσία σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων στις οποίες καλούνται να συμμετάσχουν τα παιδιά.

Η όλη αυτή διαδικασία κατευθύνει τα παιδιά προς μια στοχευμένη δημιουργική πορεία – που συνήθως είναι η άλλη πλευρά από αυτήν που ακολουθούσαν οι γονείς τους- η οποία πρέπει να συνεχιστεί χωρίς την καταδίκη και κριτική προς τους γονείς ακόμα και όταν αναφέρονται οι αρνητικές συνέπειες της συμπεριφοράς τους. Τα περισσότερα παιδιά εξακολουθούν να αγαπούν τους γονείς τους και χρειάζονται στο σημείο αυτό να συμφιλιώσουν το πλέγμα αγάπης και αρνητικής συμπεριφοράς του γονέα. Όσο μεγαλώνουν μπορούν να ρωτούν για τη φυλάκιση με την παράλληλη υποστήριξη και ειλικρίνεια καθώς σχηματοποιούν τα συναισθήματα για τον κρατούμενο γονιό τους.

Παρακάτω παρουσιάζονται οι κεντρικοί στόχοι που πρέπει να διέπουν τις πρωτοβουλίες που λαμβάνονται για την φροντίδα αυτών των παιδιών:

- ✚ Διακοπή του κύκλου παραβατικότητας και καταδίκης μέσα στην οικογένεια.
- ✚ Εξασφάλιση ασφαλούς και σταθερού περιβάλλοντος.
- ✚ Παροχή των κατάλληλων προγραμμάτων στήριξης για να υπερνικήσουν το τραύμα και την αστάθεια.
- ✚ Εκμάθηση των απαραίτητων αναπτυξιακών ικανοτήτων ώστε να ανταπεξέλθουν με επιτυχία στις μέρες φόβου και άγχους που ακολουθούν μετά την κράτησης.
- ✚ Βοήθεια και συμπαράσταση προκειμένου να ενεργοποιηθούν οι εσωτερικές δυνάμεις που θα υπερνικήσουν τους κινδύνους και θα εξασφαλίσουν μια παραγωγική ζωή.

Για την πλήρωση αυτών των στόχων σαν απαραίτητη προϋπόθεση εμφανίζεται και η γνώση αφενός των δικαιωμάτων που δημιουργούν οι ανάγκες των παιδιών με φυλακισμένους γονείς αλλά αφετέρου και η εξασφάλιση της πλήρωσης αυτών, (Timmons, C. L. 2006). Αυτά τα δικαιώματα έχουν ως εξής:

1. Έχουν το δικαίωμα να βρίσκονται υπό καθεστώς ασφάλειας και ενημέρωσης για τη σύλληψη του γονέα.

Η σύλληψη αφήνει στο παιδί συναισθήματα τραύματος και σύγχυσης καθώς σε μερικές περιπτώσεις τα παιδιά είναι παρόντα στο γεγονός και άλλες φορές πάλι επιστρέφουν σε ένα άδειο σπίτι δημιουργώντας συγκεχυμένες αντιλήψεις για το που έχουν πάει οι γονείς. Στις περισσότερες χώρες δεν υπάρχει κάποιου είδους πρωτόκολλο ως προς το σχέδιο δράσης των αρχών ώστε να εξασφαλιστεί έστω η υποτυπώδης προστασία από αυτή την ιδιαίτερα τραυματική εμπειρία. Όταν δεν υπάρχει κάποιος ειδικά εκπαιδευμένος λειτουργός για να μιλήσει με τα παιδιά και να

τα βοηθήσει να αναληφθούν ότι τα ίδια δεν έκαναν κάτι κακό, αυτόματα τις περισσότερες φορές τα παιδιά νιώθουν ότι τιμωρούνται και αυτά.

- Δράσεις → α) Παρουσία συνηγόρων των γονέων που θα βοηθούν τα παιδιά να αντιληφθούν τον ακριβή λόγο σύλληψης και απουσίας.
β) Ενεργοποίηση διαδικασιών που θα εξασφαλίζουν ένα ασφαλές περιβάλλον που θα στηρίζει και θα προστατεύει τα δικαιώματα τα των αθώων παιδιών

2. Έχουν το δικαίωμα να ενημερώνονται για τις αποφάσεις που λαμβάνονται για αυτά

Ακούγοντας τα παιδιά των κρατουμένων αυξάνονται οι πιθανότητες να αντιληφθούμε με σαφήνεια το μέγεθος των αρνητικών επιδράσεων που προκαλεί μια καταδικαστική απόφαση.

Δράσεις → α) Ακούμε. Αν τα παιδιά αισθάνονται ότι και τα ίδια κατηγορούνται ή ότι δεν εισακούγονται, ο πόνος παραμένει κρυφός, οι ανάγκες δεν εκφράζονται με αποτέλεσμα το άγχος της γονικής απουσίας να γίνεται ολοένα και πιο δυσβάσταχτο. Εν αντιθέσει, όταν τα παιδιά αντιληφθούν ότι υπάρχει κάποιος ενήλικας ο οποίος μπορεί να κατανοήσει τα προβλήματα τους, ανακουφίζονται σε μεγάλο βαθμό από την αίσθηση της κατωτερότητας και συναισθηματικής αλλοτρίωσης που προκαλεί το τρίπτυχο κατηγορία-καταδίκη-φυλάκιση. β) Δυνατότητα των παιδιών να ακούγονται και κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας υπό την εποπτεία ειδικού λειτουργού κοινωνικής στήριξης.

3. Έχουν το δικαίωμα να λαμβάνονται υπόψιν όταν λαμβάνονται αποφάσεις για τους γονείς τους.

Ακόμα και με τραύμα σε πλήρη ενεργοποίηση, τα παιδιά είναι πιο πιθανόν να αντιμετωπίσουν τους γονείς ή των γονέα σαν έναν άνθρωπο που τον ενέπλεξαν σε προβληματικές δραστηριότητες και χρήζει υποστήριξης παρά σαν ένα εγκληματία που χρήζει τιμωρίας.

Δράσεις → α) Εξασφάλιση ότι καταδικαστικοί νόμοι, και αποφάσεις εκπληρώνουν τον πρωταρχικό τους σκοπό, εκείνον της δημόσιας ασφάλειας χωρίς την πρόκληση ανεπανόρθωτων βλαβών στα παιδιά, β) Μετατροπή της σύλληψης σε ευκαιρία. Μπορούν οι γονείς και ανάλογα με τις συνθήκες να εξακολουθήσουν να παρέχουν υποστήριξη, πριν χάσουν το δικαίωμα να φροντίζουν τα παιδιά τους, και τα παιδιά να χάσουν την ευκαιρία της φροντίδας των φυσικών γονιών τους.

4. Έχουν το δικαίωμα να λαμβάνουν ουσιαστική φροντίδα - στήριξη κατά την απουσία του γονέα.

Η φυλάκιση επιφέρει σημαντικές αλλαγές στο περιβάλλον και τον τρόπο ζωής της οικογένειας. Όπως είδαμε, τα περισσότερα παιδιά παραδίδονται στη φροντίδα των συγγενών, ενώ η άγραφη συμφωνία με τον γονιό περί συνεχούς φροντίδας, λύεται. Σε περίπτωση όπου τα άτομα που αναλαμβάνουν τη φροντίδα των παιδιών δεν επιδεικνύουν την ανάλογη συμπεριφορά προστασίας και αγάπης, τα παιδιά βιώνουν μια δεύτερη απώλεια, μια δεύτερη αθέτηση συμφωνίας, ενώ η ερμηνεία που αποδίδουν είναι ότι καταδικάζονται για εγκλήματα που δε διέπραξαν.

Δράσεις → α) Ουσιαστική συναισθηματική, κοινωνική και οικονομική φροντίδα .

β) Όπου κρίνεται σκόπιμο, επιτρέπουμε στα παιδιά να παραμείνουν με τους γονείς τους ώστε να προάγεται η αίσθηση της συνοχής και αγάπης

5. Έχουν το δικαίωμα να μιλούν, βλέπουν, αγγίζουν τους γονείς τους.

Στο κεφάλαιο της επισκεψιμότητας, είδαμε ότι παρά το γεγονός ότι η εμπειρία της επίσκεψης στη φυλακή ενδέχεται να ενέχει συναισθήματα άγχους ή ακόμα και φόβου, υπό τις κατάλληλες προϋποθέσεις μπορεί να αποτελέσει σταθμό για την εδραίωση της σχέσης γονέα και παιδιού.

Δράσεις → α) Προώθηση και διευκόλυνση της πρόσβασης των παιδιών σε σωφρονιστικά καταστήματα με τις ανάλογες υποδομές. β) Ενθάρρυνση των κοινωνικών υπηρεσιών να διευκολύνουν την επαφή γονέα – παιδιού, καθώς είναι εξουσιοδοτημένοι να προχωρούν σε ενέργειες που στοχεύουν στην προστασία των παιδιών καθώς και στην ομαλή επανένωση μιας οικογένειας. Ένας τρόπος για να εξασφαλιστεί αυτό θα ήταν να δημιουργηθούν ειδικές μονάδες μέσα στις κοινωνικές υπηρεσίες που να ασχολούνται αποκλειστικά με τις ανάγκες αυτών των παιδιών. Έτσι θα επιτύχουμε τα παιδιά να λαμβάνουν πολύπλευρη βοήθεια από ανθρώπους που έχουν εκπαιδευτεί για αυτό.

6. Έχουν το δικαίωμα να στηρίζουν και να αγωνίζονται για τους κρατούμενους γονείς τους.

Ενώ παράλληλα χάνουν την προστασία και συντροφιά των γονιών τους, πρέπει παράλληλα να διαχειριστούν τόσο το κοινωνικό στίγμα όσο και τον φόβο τους για την ασφάλεια και προστασία των γονιών τους. Το περιβάλλον τους και ειδικά το σχολείο, ανάλογα με το εάν και πώς σαν σχολείο καλύπτει στο μερίδιό της ευθύνης του, τις ανάγκες αυτών των παιδιών, μπορεί να αποτελέσει τόσο ένα είδος καταφυγίου όσο όμως και ένα χώρο στίγματος και κοινωνικής απομόνωσης.

Δράσεις → α) Εκπαίδευση του προσωπικού του σχολείου, θετών οικογενειών, εργαζομένων στην κοινωνική πρόνοια να αναγνωρίζουν τους προβληματισμούς, τις αγωνίες και ανησυχίες των παιδιών. β) Πρόσβαση σε θεραπείες, συμβούλους που δύνανται να βοηθήσουν ουσιαστικά

7. Έχουν το δικαίωμα να μη δικάζονται, να μην κατηγορούνται, να μη στιγματίζονται για την καταδίκη των γονιών τους

Τα αίσθημα ντροπής και στίγματος σηματοδοτεί μια προβληματική πορεία σε όλα τα πεδία της κοινωνικής τους παρουσίας

Δράσεις → α) Δημιουργία ευκαιριών για τα παιδιά των φυλακισμένων που να εξασφαλίζουν τη μεταξύ τους επικοινωνία ή ακόμα και αλληλοϋποστήριξη. Η επικοινωνία με άλλα παιδιά κρατουμένων είναι ικανή να «ξεκλειδώσει» τα συναισθήματα και να διευκολύνει τη απενοχοποίηση. β) Ακούμε τα παιδιά ενώ παράλληλα σεβόμαστε την ιδιωτική τους ζωή και την παράκληση τους για μυστικότητα.

8. Έχουν το δικαίωμα διαρκούς σχέσης με τους γονείς τους.

Ο χωρισμός αποτελεί από τη φύση του σκληρή εμπειρία. Όταν η επανένωση δε φαίνεται πιθανή, τα κανάλια επικοινωνίας πρέπει να μένουν ανοικτά, καθώς στην αντίθετη των περιπτώσεων τα παιδιά αναγκάζονται να απολέσουν το σημαντικότερο των δικαιωμάτων τους, το ανήκειν στη βιολογική τους οικογένεια.

Δράσεις → α)Υπόδειξη ενός ειδικά εκπαιδευμένου συντονιστή ο οποίος θα δρομολογεί τις ενέργειες που απαιτούνται για την τακτική επαφή γονέα – παιδιού. β) Στήριξη γονέων και μετα την αποφυλάκιση.

Η κατοχύρωση αυτών των δικαιωμάτων αποτελεί θέμα συλλογικής ευθύνης. Κράτος, φορείς, πολίτες δε μπορούν να βοηθήσουν αν δεν έχουν γνώση του θέματος, και δεν θα έχουν γνώση εάν δεν αναζητήσουν απαντήσεις στα ερωτήματα «τι χρειάζεσαι;», «πώς μπορώ να βοηθήσω;».

Οι παρακάτω προτάσεις μας υποδεικνύουν πώς ο καθένας από μας μπορεί να κάνει τη διαφορά. Ακολουθώντας και κατακτώντας κάθε βήμα μπορούμε να δώσουμε σημαντική βοήθεια σε αυτά τα παιδιά

- ✓ Συμμετοχή σε ομάδες στήριξης παιδιών με φυλακισμένους γονείς.
- ✓ Να θυμόμαστε ότι τα παιδιά βιώνουν συναισθήματα θυμού και ενοχής ακόμα και αν δε ζούσαν με το γονέα που φυλακίστηκε
- ✓ Δίνουμε την ευκαιρία να αισθανθούν άνετα, να μιλούν για τα συναισθήματα τους, αναγνωρίζοντας έτσι την υφιστάμενη συναισθηματική σύγκρουση

- ✓ Εκπαίδευση των γονιών και των άλλων φροντιστών σε σχέση με τους κινδύνους που ελλοχεύει στη ζωή των παιδιών ένα τέτοιο γεγονός και παράλληλη ενθάρρυνση στο να παρουσιάζουν στα παιδιά την αλήθεια
- ✓ Πρόσβαση σε πληροφορίες-βιβλία που αναφέρονται στο υπό συζήτηση θέμα
- ✓ Εκπαίδευση των δασκάλων και παιδαγωγών.
- ✓ Ενθάρρυνση για τη δημιουργία ενός οργανισμού που θα προωθεί και θα συνδράμει την όλη διαδικασία της επίσκεψης
- ✓ Πρωτοβουλίες των κέντρων κοινωνικής πρόνοιας προς την κατεύθυνση της ενημέρωσης του κόσμου για τους τρόπους προσέγγισης του θέματος

Η αναγνώριση όμως των αναγκών και των δικαιωμάτων των παιδιών με φυλακισμένους γονείς εγείρει ορισμένα ερωτήματα στα οποία θα πρέπει να δοθούν ολοκληρωμένες και χωρίς κενά απαντήσεις προκειμένου να δρομολογηθούν εκείνες οι διαδικασίες που θα εγγυώνται την επιτυχή και χωρίς παράπλευρες συνέπειες, αντιμετώπιση του προβλήματος.

- ✚ Με ποιο τρόπο μπορούμε να αυξήσουμε το ενδιαφέρον σε σχέση με τη στήριξη αυτού του πληθυσμού χωρίς να δαιμονοποιούμε τους καταδικασμένους γονείς αυξάνοντας το άγχος και επιτείνοντας τις συνειδησιακές συγκρούσεις;
- ✚ Πώς μπορούμε να ενθαρρύνουμε να αναζητήσουν τις κατάλληλες υπηρεσίες πρόνοιας και φροντίδας με την παράλληλη απόρριψη των εγκληματικών προτύπων;
- ✚ Με ποιο τρόπο η από κοινού προσπάθεια μπορεί να παρακάμψει τα εμπόδια που παρουσιάζονται στη χάραξη αποτελεσματικών προγραμμάτων και στρατηγικών;

5. Παρεμβάσεις και Προστασία των Παιδιών

5.1 Κοινωνικό Κράτος – Σύστημα

Η διατήρηση και ενίσχυση του οικογενειακού δεσμού απαιτεί τη ριζική αναθεώρηση δομικών στοιχείων τόσο στη λειτουργία της δικαιοσύνης όσο και στο κοινωνικό κράτος. Μόνο η μετατόπιση τους σε κατευθύνσεις που θα κατοχυρώνουν τη θεμέλια αυτή αξία μπορεί να δώσει ουσιαστική στήριξη σε παιδιά και κρατούμενους. Η διατήρηση του οικογενειακού δεσμού δεν είναι μόνο θέμα μεμονωμένων ατόμων και επαγγελματιών αλλά ευρύτερου κρατικού σχεδιασμού. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται σε επίπεδο κράτους και αφορούν κρατούμενους, κατά την πλειοψηφία τους επικεντρώνονται σε πολιτικές ασφάλειας και τιμωρίας ενώ το οικογενειακό ζήτημα αυτών των ανθρώπων σπάνια τίθεται ως προτεραιότητα, (Hairston, C. F. 2002).

Όταν ο γονέας ή ακόμα και οι δύο γονείς, βρίσκονται στη φυλακή, και τα παιδιά τους υπό την προστασία του κράτους εμφανίζεται, όπως είδαμε, μια σειρά ιδιαίτερων προβλημάτων με μοναδικά χαρακτηριστικά τα οποία με τη σειρά τους δημιουργούν σύνθετες προκλήσεις για το κράτος και τις υπηρεσίες του. Οι περισσότερες χώρες δε διαθέτουν στο σχεδιασμό τους πολιτικές και προγράμματα παιδικής πρόνοιας ή διαδικασίες που να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα που γεννά η γονική κράτηση αλλά αυτά μετατίθενται στη βούληση μεμονωμένων ατόμων που συνήθως εργάζονται στο χώρο των κοινωνικών υπηρεσιών.

Αντί αυτού, κράτος και κοινωνικές υπηρεσίες οφείλουν να έχουν πιο ενεργό ρόλο σε όλες τις διαδικασίες που ξεκινούν από τη σύλληψη ενός γονιού έως και μετά την αποφυλάκιση του τόσο για τους ίδιους τους κρατούμενους όσο και για τις οικογένειες τους, (Travis, J. et al. 2005). Είναι εξουσιοδοτημένοι από τη φύση τους να παρέχουν στήριξη και βοήθεια σε τομείς όπως η εύρεση εργασίας και η επαγγελματική κατάρτιση του αποφυλακισθέντος γονέα, η υγειονομική περίθαλψη, η φροντίδα των παιδιών του, η ένταξη σε πρόγραμμα συμβουλευτικής και επιτήρησης, η αντιμετώπιση προβλημάτων που σχετίζονται με ουσίες καθώς και στον τρόπο που η ίδια η κοινωνία θα δεχτεί αυτοί την πληθυσμιακή ομάδα.

Θα πρέπει να τονίσουμε στο σημείο αυτό, και χωρίς διάθεση μηδενισμού, ότι πρωτοβουλίες και παροχή υπηρεσιών είναι σε εξέλιξη, σε άλλες χώρες λιγότερο σε άλλες περισσότερο. Ωστόσο, πολλές φορές η παροχή τέτοιων υπηρεσιών δεν είναι ευθυγραμμισμένη με τις μοναδικές ανάγκες που δημιουργεί το καθεστώς τόσο τις φυλάκισης όσο και της επανόδου στην εκτός φυλακής ζωή, (Codd, H. 1998). Για παράδειγμα, για έναν κρατούμενο γονέα με προβλήματα εξάρτησης σε ουσίες που αποφυλακίζεται, οι κοινωνικές υπηρεσίες θα φροντίσουν να ενταχθεί σε κάποια μονάδα απεξάρτησης χωρίς όμως παράλληλα να δρομολογούν εκείνες τις διαδικασίες που θα δίνουν προτεραιότητα σε αυτόν, αλλά αντί αυτού απλώς εντάσσεται σε μια βεβαρημένη λίστα αναμονής. Αντιλαμβανόμαστε όμως ότι όσο μεγαλύτερο είναι το χρονικό διάστημα της αναμονής τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες υποτροπής όχι μόνο σε σχέση με τη χρήση αλλά και στην περαιτέρω εγκληματική δραστηριότητα. Κατά τον ίδιο τρόπο, ένα σχολείο δέχεται να προσφέρει συμβουλευτική σε μαθητές που βιώνουν οικογενειακές κρίσεις χωρίς όμως από την άλλη να αποτελούν τμήμα ενός οργανωμένου δικτύου στήριξης παιδιών με κρατούμενους γονείς.

Όλες αυτές οι αδυναμίες μπορούν να ξεπεραστούν εφόσον νομοθέτες και κρατικοί φορείς αναγάγουν το οικογενειακό ζήτημα των κρατουμένων σε θέμα εθνικής σημασίας και θέσουν αυτό αναπόσπαστο κομμάτι των στρατηγικών και πολιτικών τους οι οποίες θα έχουν ως πυρήνα τις ανάγκες των παιδιών και θα σχεδιάζονται με βάση το τρίπτυχο ενημέρωση – ευαισθητοποίηση – δράση. Το είδος των καταδικαστικών αποφάσεων, οι εναλλακτικές ποινές, η τοποθεσία των φυλακών, η χρηματοδότηση οικογενειών και κοινωνικών υπηρεσιών είναι καθαρά νομικά ζητήματα. Είναι θεμελιώδες οι νομοθέτες να δουν πέρα από το γράμμα του νόμου και να απομακρύνουν τα όποια εμπόδια υποθηκεύουν τη ζωή των παιδιών.

Η εισαγωγή της εκτίμησης των αναγκών των παιδιών κατά τη σχηματοποίηση της καταδικαστικής απόφασης αποτελεί μονόδρομο προκειμένου να δοθεί ουσιαστική στήριξη. Θα μπορούσε να λάβει τη μορφή προδικαστικής έρευνας ώστε να εξετάζεται η εκάστοτε οικογενειακή μονάδα και ο αντίκτυπος που θα προκαλέσει η όποια απόφαση, (Nesmith, A., Ruhland, E. 2008)

Θα καθιερώνονταν έτσι μια διαδικασία η οποία θα περιελάμβανε κριτήρια τα οποία θα είχαν καταλυτικό ρόλο στην τελική δικαστική απόφαση, όπως οι συνθήκες κράτησης, η τοποθεσία της φυλακής, οι δυνατότητες επίσκεψης των παιδιών. Σε διεθνές επίπεδο υπάρχουν τα τελευταία χρόνια πρωτοβουλίες υπό τη μορφή διακήρυξης δικαιωμάτων για τα παιδιά των φυλακισμένων ώστε η νομοθεσία να κατευθυνθεί προς την περιφρούρηση των αναγκών τους. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και η πρωτοβουλία του Συμβουλίου Δικαιοσύνης και Εγκληματικότητας της Μινεσότα των Η.Π.Α. το οποίο έχει θεσπίσει τα λεγόμενα «πρωτόκολλα σύλληψης-κράτησης» τα οποία έχουν ως βασικό στόχο να καλύψουν κατά το βέλτιστο τις όποιες ανάγκες των παιδιών, παρέχοντας ψυχοσυναισθηματική περιφρούρηση και στήριξη, ενθαρρύνοντας και επιχορηγώντας τακτικές επισκέψεις, προγράμματα εκπαίδευσης για σωφρονιστικούς υπαλλήλους και σχολεία, (Nesmith, A., Ruhland, E. 2008)

Η πρόληψη στο σχεδιασμό των προγραμμάτων και στρατηγικών παρουσιάζεται επιτακτική όσο ποτέ άλλοτε καθώς μέσω αυτής θα εμποδίσουμε την αποδόμηση του οικογενειακού συστήματος και θα δώσουμε και πάλι στα παιδιά, την ελπίδα. Για το σκοπό αυτό οι παρακάτω προτάσεις δίνουν μια συνοπτική εικόνα του τρόπου με τον οποίο μπορούν και πρακτικά να εφαρμοστούν στρατηγικές πρόληψης των αρνητικών επιδράσεων της γονικής φυλάκισης (Reed, D.F., Reed, E.L. 1997):

- ✓ Εναλλακτικές ποινές αντί της φυλάκισης για γονείς με μικρά παιδιά οι οποίοι καταδικάστηκαν για εγκλήματα πλην βίας. Οι προοπτικές θα μπορούν επίσης να περιλαμβάνουν, κοινωνική υπηρεσία, θεραπεία από εθισμό, συμβουλευτική, επαγγελματική και εκπαιδευτική κατάρτιση καθώς και προγράμματα πρόνοιας που θα εξασφαλίζουν ότι γονείς και παιδιά θα παραμένουν μαζί
- ✓ Έγκριση κονδυλίων για την κάλυψη των επισκέψεων σε όλες τις περιπτώσεις που γονείς και παιδιά ζούσαν μαζί προ της φυλάκισης
- ✓ Ενδεδλεχής αξιολόγηση των ανάδοχων οικογενειών σχετικά με τις προθέσεις και την προθυμία τους να συνδράμουν στη διατήρηση της επαφής φυσικού γονέα και παιδιού. Μέσω των κοινωνικών υπηρεσιών, παροχή εκπαιδευτικών προγραμμάτων τόσο στους θετούς όσο και στους βιολογικούς

προκειμένου να μάθουν με ποιο τρόπο η από κοινού προσπάθεια και συνεργασία μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά, ενώ συμβουλευτική και ομάδες στήριξης θα είναι επαρκώς διαθέσιμες σε θετούς, βιολογικούς και παιδιά.

- ✓ Παροχή υψηλών ποιοτικών υπηρεσιών από τα σωφρονιστικά καταστήματα, συμπεριλαμβάνοντας εκπαίδευση πάνω στο γονικό ρόλο και το οικογενειακό δίκαιο

- ✓ Διαθέσιμες νομικές υπηρεσίες στους κρατούμενους γονείς

- ✓ Υιοθεσία όπου θα επιτρέπεται η επικοινωνία βιολογικού γονέα και παιδιού και η οποία θα πραγματοποιείται μόνο σε περιπτώσεις πολυετών καθειρήσεων

- ✓ Από κοινού παρεμβάσεις νομικών και κοινωνικών υπηρεσιών ώστε να αναπτυχθεί μια συντονισμένη, πολυεπίπεδη και ολοκληρωμένη στρατηγική αντιμετώπισης των προβλημάτων των παιδιών.

- ✓ Ανάπτυξη σωφρονιστικών πρακτικών που θα επιτρέπουν συχνότερη επικοινωνία και επαφή γονέων παιδιών μέσω της παροχής εξειδικευμένων υπηρεσιών όπως προγράμματα ,μητέρας-βρέφους, μητέρας-παιδιού.

- ✓ Πολιτισμική ευαισθησία στο σχεδιασμό των δράσεων. Όταν κοινωνικές πολιτικές και υπηρεσίες επιδιώκουν ουσιαστική δράση και αποτελεσματικότητα, ο υπολογισμός των αναγκών διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων αποτελεί προτεραιότητα.

Το 2008 σε κρατικό επίπεδο στις Η.Π.Α. ψηφίστηκε νομοσχέδιο που στοχεύει στη στήριξη οργανώσεων και υπηρεσιών που ασχολούνται με νέους προκειμένου να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε τρεις περιοχές κλειδί, οικογένεια – σχολείο – κοινότητα, (Bush, G. 2008). Κοινοτικά κέντρα αναψυχής και άλλα προγράμματα δραστηριοτήτων για παιδιά ειδικά σε περιοχές-γειτονίες με αυξημένη εγκληματικότητα έχουν παρουσιάσει ήδη θετικά αποτελέσματα. Το σχολείο από την

άλλη αποτελεί έναν ουδέτερο χώρο για τις οικογένειες των φυλακισμένων καθώς και μια ευκαιρία να συναντηθούν και να αλληλοϋποστηριχτούν.

Το σημαντικότερο ζήτημα που πρέπει να αντιμετωπίσουν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς που παρέχουν αντίστοιχες υπηρεσίες είναι η σύνδεση αυτών των συστημάτων, ο συντονισμός δηλαδή των ενεργειών τους προκειμένου να διασφαλιστεί συνέχεια και συνοχή. Η συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων, οι πολιτικές με προσανατολισμό την πολυεπίπεδη ευημερία της οικογένειας, καθώς και η εφαρμογή επιστημονικά δομημένων πρωτοκόλλων αντιμετώπισης των προβλημάτων, αποτελούν τα απαραίτητα συστατικά μιας σοβαρής προσπάθειας για την κατοχύρωση της ψυχοκοινωνικής υγείας στων παιδιών.

5. Παρεμβάσεις και Προστασία των Παιδιών

5.2 Προγράμματα Παρέμβασης σε Γονείς και Παιδιά

Τα προγράμματα που έχουν σχεδιαστεί με σκοπό να προσφέρουν στήριξη σε κρατούμενους γονείς και στα παιδιά τους έχουν ποικίλες μορφές επικεντρώνοντας τις δραστηριότητες τους σε διαφορετικούς πληθυσμούς – στόχους, όπως οι φυλακισμένοι γονείς, οι φροντιστές των παιδιών καθώς και τα ίδια τα παιδιά. Φορείς αυτών των προγραμμάτων είναι οι κοινωνικές υπηρεσίες, τα σχολεία, εξειδικευμένες κλινικές, υπηρεσίες σωφρονιστικών καταστημάτων, πανεπιστήμια καθώς και οργανώσεις ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα.

Οι στόχοι και τα χρονοδιαγράμματα των δράσεων τους ποικίλουν. Ορισμένα στοχεύουν στην αυξημένη επαφή και επικοινωνία γονέα και παιδιού, άλλα προσπαθούν να βελτιώσουν τις συνθήκες επίσκεψης ώστε να διευκολυνθεί η οικογενειακή αλληλεπίδραση, άλλα να αναπτύξουν δεξιότητες στους γονείς προκειμένου να αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους με πιο αποτελεσματικό τρόπο, ενώ μερικά από αυτά παρέχουν επίσης προετοιμασία των γονέων για την αποφυλάκιση τους και συνεχόμενη εκπαίδευση, υπηρεσίες εύρεσης εργασίας καθώς και βοήθεια στο σπίτι, (Clarke-Stewart,A.,Doerr,D.2001). Αν και τέτοια προγράμματα εφαρμόζονται σε διεθνές επίπεδο, δεν υπάρχουν δυστυχώς, οι ολοκληρωμένες εκείνες πληροφορίες σχετικά με το ποιες από αυτές τις προσεγγίσεις είναι οι πλέον αποτελεσματικές. Μια ποικιλία προβλημάτων χαρακτηρίζει την έρευνα σε αυτό το πεδίο, με τα πλέον σύνθετα από αυτά να περιλαμβάνουν την έλλειψη συγκριτικών δεδομένων, τις αποτυχημένες προσπάθειες για την πραγματοποίηση συστηματικών αξιολογήσεων για τις επιδράσεις τους, της χρήσης μοντέλων μέτρησης με χαμηλή αξιοπιστία και εγκυρότητα, καθώς και της περιορισμένης διαχρονικής έρευνας ώστε να αξιολογούνται τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα.

Λαμβανομένου υπόψιν ότι οι πλειοψηφία των μητέρων που φυλακίζεται διαθέτει ελάχιστες γονικές δεξιότητες, διάφορα προγράμματα έχουν αναπτυχθεί με στόχο τη βελτίωση αυτών, (Gonzalez, P., Romero, T., Cerbana, C. B. 2007).

Η αναμενόμενη βελτιστοποίηση αυτών των δεξιοτήτων θα έχει άμεσες επιδράσεις στον τρόπο που τα παιδιά θα προσαρμοστούν τόσο στο γεγονός της απομάκρυνσης της μητέρας όσο όμως και στην επάνοδο της. Στα πλαίσια ενός προτύπου προγράμματος, Showers (1993), συνεκρίθησαν 203 μητέρες οι οποίες είχαν ολοκληρώσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα διάρκειας 15 ωρών σε ένα διάστημα 10 εβδομάδων, βασισμένο στη συστηματική εκπαίδευση για αποτελεσματικό και λειτουργικό γονικό ρόλο, με 275 μητέρες οι οποίες είχαν αποφυλακιστεί χωρίς να λάβουν κάποιου είδους εκπαίδευση. Οι μητέρες και των δύο ομάδων συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο το οποίο εξέταζε τις γνώσεις τους σε σχέση με την παιδική συμπεριφορά και ανάπτυξη καθώς επίσης και τους τρόπους χειρισμού των παιδιών, πριν και μετά το πρόγραμμα για την πειραματική ομάδα, ενώ για την ομάδα ελέγχου χωρίς της συμμετοχή τους σε αυτό. Παρατηρήθηκαν σημαντικές βελτιώσεις για τις γυναίκες στην ομάδα παρέμβασης σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου, ενώ και τα ποσοστά υποτροπής για τις συμμετέχουσες ήταν στο 1% σε σχέση με 19% για τις μητέρες που δεν έλαβαν μέρος σε αυτό, (Loper, A. B., Tuerk, E.H. 2006).

Σε μικρότερης έκτασης έρευνα, οι Moore και Clement (1998) εφάρμοσαν εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μητέρες διάρκειας 18 ωρών για διάστημα 9 εβδομάδων συγκρίνοντας αυτές με 20 μητέρες από τη λίστα αναμονής για ένταξη στο πρόγραμμα. Η σύγκριση των δύο ομάδων έδειξε μια σημαντική αύξηση των γνώσεων για αποτελεσματικές πρακτικές στην αντιμετώπιση των παιδιών τους. Η γενική εικόνα από τις προαναφερόμενες αλλά και από άλλες μελέτες είναι θετική υποδεικνύοντας ότι ο σχεδιασμός τέτοιων παρεμβάσεων πρέπει να τύχει ευρείας εφαρμογής, (Bruns, D. 2006).

Οι παρεμβάσεις δεν εξαιρούν και τους πατέρες, θεωρώντας ότι και αυτοί μπορούν να ωφεληθούν με απώτερο στόχο την υιοθέτηση συμπεριφορών που θα στηρίζουν τα παιδιά τους. Αυτές οι θετικές επιδράσεις παρουσιάζονται και μέσα από την έρευνα των Wilezck και Markstrom (1999). Μετά την ολοκλήρωση εννέα συναντήσεων-μαθημάτων γονικής συμπεριφοράς, οι πατέρες σημείωσαν υψηλά σκορ στη γονική γνώση και αποτελεσματικότητα, ενώ και οι ίδιοι ένιωθαν ικανοποιημένοι από τη νέα τους συμπεριφορά απέναντι στα παιδιά, (Parke, R.D., Clarke-Stewart, K.A. 2006).

Περισσότερα τεκμήρια για την αποτελεσματικότητα τέτοιων προγραμμάτων σε πατέρες και κατ επέκταση στα παιδιά τους έρχεται από μια μελέτη που ερευνά τις επιδράσεις της λεγόμενης «θεραπείας απογόνων» στα πλαίσια της σχέσης πατέρα-παιδιού, (Landreth & Lobough 1998). Σύμφωνα με το θεραπευτικό αυτό πρόγραμμα, μέσω του παιχνιδιού και της ευκαιρίας που δίδεται για επικοινωνία, οι γονείς εκπαιδεύονται στην απόκτηση δεξιοτήτων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργεί στα παιδιά η πατρική φυλάκιση, βοηθώντας τους επίσης να μάθουν με ποίο τρόπο να δημιουργήσουν ένα περιβάλλον αποδοχής μέσα στο οποίο τα παιδιά τους θα νιώθουν αρκετά ασφαλή ώστε να εκφράσουν και να διερευνήσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους, (Parke, R.D., Clarke-Stewart, K.A. 2006), (Jarvis, J., Graham, S., Tyler, D. 2004).

Σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου, η ομάδα με τους πατέρες που συμμετείχε στο πρόγραμμα σημείωσε υψηλότερα ποσοστά τόσο σε σχέση με την απόκτηση δεξιοτήτων όσο αναφορικά και με τα συναισθήματα αυτοπεποίθησης. Επιπλέον παρατηρήθηκαν χαμηλότερα ποσοστά άγχους σε σχέση με τα προβλήματα των παιδιών τους, ενώ η σημαντικότερη επίδραση του προγράμματος ήταν η αλλαγή των αναπαραστάσεων των παιδιών για τους πατέρες τους εξαιτίας της από κοινού συμμετοχής σε δραστηριότητες. Η επιτυχία της παρέμβασης οφείλονταν κατά ένα μεγάλο μέρος, στη διαθεσιμότητα των παιδιών να συμμετέχουν στις εβδομαδιαίες συναντήσεις με τους γονείς τους, καθώς η εφαρμογή τέτοιου είδους προγραμμάτων είναι δύσκολα επιτεύξιμη λόγω των περιοριστικών συνθηκών που επικρατούν σε σχέση με την απόσταση μεταξύ φυλακής και τόπου διαμονής του παιδιού.

Αν και τα περισσότερα προγράμματα που εφαρμόζονται έχουν σχεδιαστεί με στόχο τους ενήλικους γονείς, εντούτοις, έχουν γίνει ορισμένες προσπάθειες ώστε η παρέμβαση να κατευθύνεται απευθείας στο παιδί. Αυτές οι παρεμβάσεις μπορούν να λάβουν ποικίλες μορφές όπως μέσω ατομικής συμβουλευτικής ή και θεραπείας, οικογενειακής ή ομαδικής θεραπείας που παρέχεται σε σχολεία, κλινικές ή φυλακές.

Ένα πρόγραμμα μικρής κλίμακας για παιδιά κρατουμένων πραγματοποιήθηκε από τους Springer Lynch και Rubin (2000). Μια ομάδα παιδιών τετάρτης και πέμπτης δημοτικού πραγματοποιούσε συναντήσεις για μια χρονική περίοδο έξι εβδομάδων

υπό την καθοδήγηση δυο ενηλίκων συντονιστών. Έχει αποδειχθεί ότι οι ομαδικές συναντήσεις και θεραπείες έχουν θετικότερα αποτελέσματα για τα παιδιά των κρατουμένων διότι μέσω αυτών ενδέχεται να καλυφθεί η ανάγκη τους για κοινωνική υποστήριξη και κατανόηση. Οι ομάδες αυτές μπορούν να απαλλάξουν τα παιδιά από τα συναισθήματα ντροπής και απομόνωσης καθώς αντιλαμβάνονται ότι και άλλα παιδιά έχουν τις ίδιες ανησυχίες, τα ίδια προβλήματα. Στη μελέτη τους οι Springer Lynch και Rubin, παρατήρησαν ότι το επίπεδο αυτοπεποίθησης των παιδιών παρουσίασε σημαντική αλλαγή προς τη θετική κατεύθυνση σε σχέση με την ομάδα στη λίστα αναμονής. Αν και το μικρό αναλογικά δείγμα δεν επιτρέπει γενίκευση των αποτελεσμάτων, ωστόσο οι ενδείξεις που αναπαράγονται μας υποδεικνύουν ότι τα παιδιά μόνο οφέλη έχουν να κερδίσουν από τη συμμετοχή τους σε τέτοια προγράμματα, (Parke, R.D., Clarke-Stewart, K.A. 2006).

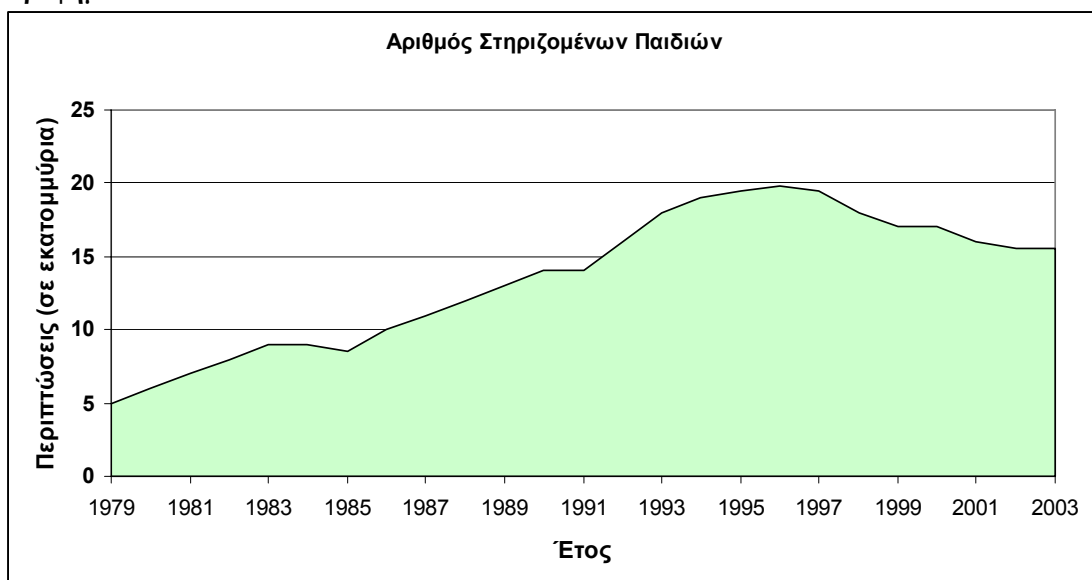
Το λεγόμενο «Συμβουλευτικό Πρόγραμμα για τη Νεολαία» αποτελεί άλλη μια προσπάθεια απευθείας παρέμβασης, στοχεύοντας στους εφήβους με φυλακισμένους γονείς. Οι παρεμβάσεις έχουν σκοπό να αντιμετωπίσουν τα αισθήματα απομόνωσης, τη μειωμένη αυτοπεποίθηση, τα αισθήματα ντροπής-στίγματος, βοηθώντας τους εφήβους να χειριστούν τις σχέσεις με τους συνομηλίκους τους αναφορικά με το γεγονός της απουσίας του γονέα, κατευθύνοντας τους σε θετικές επιλογές μέσω του καθορισμού στόχων. Αυτού του είδους η παρέμβαση θα μπορούσε να τροποποιηθεί ώστε να εφαρμοστεί και σε μικρότερα παιδιά και παιδιά προεφηβικής ηλικίας, καθώς τα πορίσματα διαχρονικών μελετών υποδεικνύουν ότι τα παιδιά που αναπτύσσουν παρεκκλίνουσα συμπεριφορά σε μικρή παιδική ηλικία έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν μια σταθερή και σοβαρή εγκληματική δράση.

Η γυναικεία φυλακή στο Maryland των Η.Π.Α. το 1992 καθιέρωσε το ευρέως γνωστό πρόγραμμα «Girl Scouts Beyond Bars» ενώ πάνω από 20 πολιτείες το έχουν υιοθετήσει έως σήμερα. Στηριζόμενο σε θεωρίες σχετικά με το συναισθηματικό δεσμό, το πρόγραμμα δίδει ευκαιρίες σε μητέρες και κόρες να ενισχύσουν τις μεταξύ τους σχέσεις μέσω τακτικών επισκέψεων με σκοπό τη μείωση του φόβου-άγχους για τον αποχωρισμό γονέα-παιδιού ενώ παράλληλα επιδιώκει να θέσει τα θεμέλια ομαλής επανόδου της μητέρας στην οικογένεια, (Seymour, C., Hairston, F. 2001). Μητέρες και κόρες συμμετέχουν σε δραστηριότητες προσκοπισμού κάθε δεύτερο Σάββατο για δυο ώρες, ενώ μέσω διαφόρων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων συζητούνται θέματα

όπως η κατάχρηση ουσιών και ο εθισμός, η πρόληψη της εφηβικής εγκυμοσύνης, οι σχέσεις και η αντιμετώπιση της οικογενειακής κρίσης, στα πλαίσια μιας συνάντησης η οποία εκτός του εκπαιδευτικού της χαρακτήρα είναι παράλληλα ενδιαφέρουσα και διασκεδαστική. Τόσο οι υπεύθυνοι του προγράμματος όσο και οι φροντιστές των κοριτσιών ανέφεραν ότι τα κορίτσια είχαν βελτιωμένη αυτοπεποίθηση, καλύτερη επικοινωνία με τις μητέρες τους καθώς και μειωμένα ποσοστά αντιδραστικής και παραβατικής συμπεριφοράς στο σπίτι και στο σχολείο, (Miller, K. M. 2006).

Αναφορικά με τα προγράμματα που στοχεύουν στη στήριξη των οικογενειών με τελικό στόχο το ίδιο το παιδί, θα πρέπει να αναφέρουμε και το πρόγραμμα Child Support Enforcement (CSE) που έχει ως σκοπό την κατοχύρωση της οικογενειακής ευημερίας και αυτάρκειας των παιδιών καθιερώνοντας σε κρατικό επίπεδο στις Η.Π.Α. καθεστώς οικονομικής και ιατρικής στήριξης ήδη από το 1975. Ενώ αφορά όλα τα παιδιά, ειδικές ρυθμίσεις συμπεριλαμβάνουν σε αυτό και την κάλυψη επιπλέον αναγκών για τα παιδιά των φυλακισμένων γονέων. Το πρόγραμμα, όπως μας παρουσιάζει το παρακάτω γράφημα εξυπηρετεί πάνω από 17 εκατομμύρια παιδιά και είναι ένα από τα μεγαλύτερα προγράμματα με επίκεντρο την ευημερία των παιδιών, (Besharov, D.J. 2006).

Γράφημα 4

Πηγή: Besharov, J.D. (2006). *Policy Retrospectives*. (Journal of Policy Analysis and Management, 2006).

Κάθε πρωτοβουλία που λαμβάνεται, κάθε πρόγραμμα που εφαρμόζεται και έχει ως στόχο να δώσει βοήθεια στα παιδιά των κρατουμένων και τις οικογένειες τους πρέπει να στηρίζεται σε στρατηγικές για τις οποίες η διαχρονική μελέτη έχει καταδείξει την αποτελεσματικότητά τους. Σε αυτά τα πλαίσια η Johnston (1995), περιγράφει ορισμένα μοντέλα και στρατηγικές για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που δημιουργεί η εμπλοκή των γονιών στο ποινικό σύστημα, (Reed, D.F., Reed, E.L. 1997)

- ✚ Νοσηλευτική φροντίδα για μικρά παιδιά από 0 έως 6 ετών, σε προσωρινά μέρη διαμονής σχεδιάστηκαν για να εμποδίσουν την έκθεση τους στο έντονο τραύμα που δημιουργεί η σύλληψη, η ξαφνική απώλεια ή και οικογενειακή βία. Αυτό το πρόγραμμα εφαρμόζεται στο Bay Area Crisis Nursery στο Concord της Καλιφόρνια, παρέχοντας υπηρεσίες σε 400 παιδιά ετησίως
- ✚ Συμβουλευτική αντιμετώπισης κρίσεων για παιδιά που βιώνουν την όλη διαδικασία κατηγορίας-σύλληψης-καταδίκης, δύναται να μειώσει ή περιορίσει τις μακροχρόνιες επιδράσεις αυτής της εμπειρίας καθώς επίσης να προωθήσει ρεαλιστικές πληροφορίες για την διαδικασία στην οποία έχουν εμπλακεί οι γονείς, ενώ μπορεί να προωθήσει τα μέλη της οικογένειας σε υπηρεσίες βοήθειας και στήριξης
- ✓ Θεραπευτικές παρεμβάσεις που θα βοηθούν τα τραυματισμένα παιδιά σε σχέση με τις επιδράσεις του τρέχοντος αλλά και τυχόν προηγούμενων τραυμάτων μέσω της απόκτησης λειτουργικών δεξιοτήτων, (Landreth, G. 2000).
- ✓ Επικοινωνία – δεσμός μητέρας βρέφους, ώστε να ενισχυθεί ο συναισθηματικός δεσμός προσφέροντας ένα σταθερό περιβάλλον κατά τη διάρκεια της βρεφικής και πρώτης παιδικής ηλικίας. Το πρόγραμμα MIC (Mother-Infant Care) στην Καλιφόρνια παρέχεται από ιδιωτικούς μη

κερδοσκοπικούς φορείς και παρέχει καταλύματα ειδικά προσαρμοσμένα στις ανάγκες φυλακισμένων μητέρων με μικρά παιδιά ώστε να παραμένουν μαζί κατά το χρονικό διάστημα που προβλέπει ο νόμος.

✓ Πρόγραμμα επισκέψεων με στόχο η διαδικασία της επίσκεψης να γίνει μια θετική εμπειρία για τα παιδιά

✓ Ομάδες υποστήριξης των παιδιών οι οποίες θα αποτελούνται από ειδικά εκπαιδευμένους επιστήμονες και επαγγελματίες υγείας. Τέτοιου είδους πρόγραμμα είναι και το PACT (Parents and Children Together) όπως και το SKIP (Support for Kids of Incarcerated Parents).

5. Παρεμβάσεις και Προστασία των Παιδιών

5.3 Επανάωση της Οικογένειας

Οι επιδράσεις της γονικής κράτησης δεν ολοκληρώνονται με την αποφυλάκιση του γονέα. Τα παιδιά, όπως και οι γονείς, βρίσκονται αντιμέτωποι με μια σειρά προβλημάτων, προκλήσεων και ευκαιριών κατά τη λήξη της ποινής και αρχή της επανένωσης. Ο όρος «οικογενειακή επανένωση» περιλαμβάνει οποιαδήποτε θετική ενέργεια-δράση κατά το μήκος ενός συνεχούς το οποίο εκτείνεται από τη μέρα της φυλάκισης του γονέα έως την επιστροφή του στην οικογένεια.

Εκτός των ποικίλων προβλημάτων που καλείται να αντιμετωπίσει ο γονιός που επιστρέφει, όπως η εύρεση εργασίας, η επανένταξη στο κοινωνικό σύνολο, γονείς και παιδιά καλούνται να αλληλεπιδράσουν για την επίτευξη ενός ομολογουμένως σύνθετου στόχου, του επανακαθορισμού των σχέσεων τους. Είναι σύνθετος καθώς ο γονιός επιστρέφει σε ένα αναθεωρημένο οικογενειακό σύστημα το οποίο διαμορφώθηκε και σταθεροποιήθηκε χωρίς ξεκάθαρους ρόλους ή ευθύνες για τον ίδιο. Όπως παρατήρησε ο Sullivan (1993) στις εθνογραφικές του μελέτες για εγκλείστους και μη, Αφροαμερικανούς πατέρες, τα οικογενειακά μέλη πιθανό να περιορίσουν την επαφή του πατέρα με τα παιδιά, καθώς η μητέρα ενδέχεται να έχει δημιουργήσει μια νέα συντροφική σχέση γεγονός που μπορεί να αποθαρρύνει τον ίδιο τον πατέρα να επαναδραστηριοποιηθεί στα πλαίσια της οικογένειας. Ως ουσιαστικότερο όμως ενδεχόμενο παρουσιάζεται το γεγονός τα ίδια τα παιδιά να έχουν αναπτύξει στενούς συναισθηματικούς δεσμούς με τον σύντροφο της μητέρας, όπως και σε διαφορετικές περιπτώσεις αντί αυτού είναι μια γιαγιά ή ένας θετός γονιός, (Parke, R.D., Clarke-Stewart, K.A. 2006).

Η αλλαγή εστίασης της προσοχής από τον φροντιστή σε έναν για μεγάλο χρονικό διάστημα απόντα γονέα είναι μια διαδικασία αποδιοργανωτική για το ίδιο το παιδί, μι απρόσθετη αγχώδης μετάβαση με χαρακτηριστικά υπονόμησης της προσαρμογής του. Μέχρι σήμερα ελάχιστα είναι γνωστά τόσο για τις βραχυπρόθεσμες όσο και για τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της όλης διαδικασίας στην ψυχοσυναισθηματική

υγεία του παιδιού. Ποικίλοι παράγοντες επηρεάζουν πιθανότατα την όλη διαδικασία μετάβασης, συμπεριλαμβανομένης της ποιότητας και διάρκειας της σχέσης γονέα-παιδιού, της φύσης και έκτασης της επαφής κατά τη διάρκεια της κράτησης, της ποιότητας της σχέσης παιδιού και φροντιστή καθώς και της διαχείρισης της διαδικασίας μετάβασης από την ανάδοχη φροντίδα σε εκείνη του φυσικού γονέα.

Τα νέα χαρακτηριστικά που έχει αποκτήσει η δομή και λειτουργία της οικογένειας κατά την απουσία του γονέα διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο, τόσο για την πιθανότητα όσο και για την ταχύτητα της επανένωσης, ενώ παρόμοιοι παράγοντες έχουν συνδεθεί με την επιτυχημένη ή μη επάνοδο του γονέα, (Hayward, R. A. DePanfilis, D. 2007). Τέτοιοι παράγοντες είναι:

✓ Ηλικία και Φύλλο

Η ηλικία ενός παιδιού τη στιγμή που ο γονιός απομακρύνεται από την οικογένεια, συνδέεται με την πιθανότητα επανένωσης. Βρέφη, τη φροντίδα των οποίων αναλαμβάνει η ιδρυματική ή η ανάδοχη φροντίδα είναι πολύ πιο πιθανό ότι θα ακολουθήσουν το δρόμο της υιοθεσίας παρά της επανένωσης, ενώ σε σχέση με τους εφήβους η αποφυλάκιση του γονέα ενδέχεται να τους βρει ήδη εκτός οικογενειακών ορίων, σε δικούς τους πλέον δρόμους. Τα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας είναι εκείνα που έχουν τις περισσότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν το γεγονός της επιστροφής του γονέα, ενώ σε σχέση με το φύλλο, για λόγους που δεν προσδιορίζονται σαφώς στη βιβλιογραφία, τα αγόρια έχουν λιγότερες πιθανότητες επανένωσης σε σχέση με τα κορίτσια.

✓ Εθνικότητα – Φυλή

Τα στοιχεία για τα παιδιά μειονοτήτων αποκαλύπτουν υψηλούς δείκτες ανάδοχης φροντίδας. Για παράδειγμα, τα παιδιά των Αφροαμερικανών έχουν περισσότερες πιθανότητες να παραμείνουν για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ανάδοχη φροντίδα, με παράλληλα χαμηλούς ρυθμούς επανένωσης. Οι Harris και Courtney (2003), βρήκαν ότι τα παιδιά των Αφροαμερικανών φάνηκε να διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο για μακρά παραμονή σε ανάδοχη φροντίδα όταν προέρχονταν από μονογονεϊκή οικογένεια ενώ η διαδικασία της

επανένωσης παρουσίαζε περισσότερα προβλήματα, (Harris, M. S., Courtney, M. E. 2003)

✓ Προβλήματα παιδιών

Παιδιά με σοβαρά προβλήματα υγείας, ειδικές ανάγκες, συμπεριφορικά ή ψυχολογικά προβλήματα, έχουν σε γενικές γραμμές λιγότερες πιθανότητες για επιτυχή επανένωση. Σε ανάλυση στατιστικών στοιχείων για τον ανάδοχο πληθυσμό στην πολιτεία της Καλιφόρνιας, βρέθηκε ότι παιδιά με διαγνωσμένα προβλήματα υγείας παρουσίαζαν και χαμηλούς δείκτες επανόδου στη βιολογική οικογένεια, κατά 40% πιο αργούς χρονικά σε σχέση με παιδιά χωρίς κάποιο πρόβλημα υγείας, (Harris και Courtney 2003).

✓ Οικογενειακή δομή

Η οικογενειακή δομή πριν τη φυλάκιση, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη όλη διαδικασία της επανένωσης. Παιδιά που ζούσαν και με τους δυο γονείς επανενώνονται πολύ πιο γρήγορα σε σχέση με παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών. Η έρευνα από τους Harris και Courtney αποκάλυψε μια σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ εθνικότητας και οικογενειακής δομής σε σχέση με τις διαδικασίες επανένωσης. Οι οικογένειες των Αφροαμερικανών παρουσίασαν χαμηλότερους ρυθμούς επανένωσης σε γενικές γραμμές με τη φυλετική επίδραση να εμφανίζεται ακόμα πιο ισχυρή στις περιπτώσεις μονογονεϊκών οικογενειών. Παιδιά Αφροαμερικανών και Λευκών που ζούσαν και με τους δυο γονείς, υπολογίστηκε ότι επιστρέφουν στην οικογένεια με περίπου τους ίδιους ρυθμούς, ενώ η Ισπανικής καταγωγής οικογένειες παρουσίασαν υψηλότερους ρυθμούς επανένωσης από τις προηγούμενες ομάδες.

✓ Χρήση ουσιών, φτώχεια και πολλαπλά προβλήματα

Η χρήση ή ακόμα χειρότερα η εξάρτηση των γονιών από ουσίες συνδέεται άμεσα με την αργή επανένωση της οικογένειας. Η φτώχεια, η ύπαρξη ψυχικών προβλημάτων και η ύπαρξη ενδοοικογενειακής βίας αποτελούν παράγοντες που μα βάση τις περισσότερες μελέτες λειτουργούν ως τροχοπέδη στην οικογενειακή αποκατάσταση, (Wulczyn, F. 2004).

✓ Διαβίωση με συγγενείς

Τα παιδιά που βρίσκονται υπό τη φροντίδα των συγγενών τους έχουν λιγότερες πιθανότητες να επανενωθούν με τους βιολογικούς τους γονείς σε σχέση με τα παιδιά που τοποθετούνται σε ανάδοχη μη συγγενική φροντίδα, γεγονός που οφείλεται σε ποικίλους παράγοντες συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών κινήτρων που κάνουν τη συγγενική επιμέλεια μια πιο βιώσιμη επιλογή, των χαρακτηριστικών του παιδιού, του υπάρχοντος συναισθηματικού δεσμού καθώς και άλλων μη μετρίσιμων μεταβλητών. Γνωρίζουμε ότι τα παιδιά των φυλακισμένων, γενικά, τοποθετούνται υπό τη φροντίδα των συγγενών μέσω άτυπων διαδικασιών ή κατόπιν παρεμβάσεων των κοινωνικών υπηρεσιών. Αυτό που δεν είναι γνωστό, είναι κατά πόσον και με ποιους ρυθμούς τα παιδιά

✓ Χρονικό διάστημα επιμέλειας

Τα παιδιά υπό το καθεστώς ανάδοχης φροντίδας για μεγάλο χρονικό διάστημα, έχουν και τις λιγότερες πιθανότητες για επανένωση. Μετά από μια περίοδο παραμονής σε ανάδοχη φροντίδα διάρκειας άνω των τεσσάρων ετών, το παιδί έχει περισσότερες πιθανότητες να ακολουθήσει την οδό της υιοθεσίας παρα της επανόδου στη φυσική οικογένεια.

✓ Άλλοι παράγοντες

Διάφοροι άλλοι παράγοντες έχουν προσδιοριστεί ως προάγγελοι της οικογενειακής ένωσης. Η συχνότητα των επισκέψεων των παιδιών στη φυλακή, η ποιότητα τους, η εξυπηρέτηση των παιδιών και ο τρόπος συμπεριφορά των σωφρονιστικών υπαλλήλων απέναντι τους στοιχειοθετούν παράγοντες που μπορούν είτε να προωθήσουν είτε και να καθυστερήσουν την επανένωση, (Travis, J. et al. 2005)

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η επανένωση ενδέχεται να μην είναι σε όλες τις περιπτώσεις εφικτή ή επιθυμητή ειδικά σε εκείνες πολυετών καθειρξεων ή ιστορικού παραμέλησης και κακοποίησης. Το 1997, ο οργανισμός για την υιοθεσία και ασφάλεια των οικογενειακών σχέσεων, κίνησε διαδικασίες λήξης των γονικών δικαιωμάτων στις περιπτώσεις που ένα παιδί βρίσκεται σε

ανάδοχη φροντίδα περισσότερο από 15 μήνες σε ένα διάστημα 2 ετών.. η απόφαση αυτή έχει συνέπειες συχνά ιδίως για τα παιδιά φυλακισμένων μητέρων καθώς αυτές εκτίουν κατά πλειοψηφία ποινές τουλάχιστον 18 μηνών. Κατά συνέπεια μεγάλος αριθμός παιδιών στερούνται του δικαιώματος επανένωσης, (Parke, R.D., Clarke-Stewart, K.A. 2006).

Αν και η διαδικασία της επανένωσης χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα, παραμένει ασαφές εάν η παραμονή του παιδιού σε θετή οικογένεια είναι προτιμητέα ειδικά για παράδειγμα στις περιπτώσεις όπου η αστάθεια χαρακτηρίζει ένα συγγενικό περιβάλλον που αναλαμβάνει τη φροντίδα, (Whitakerl, M.S, Buell, M. 2007).

Οι γονείς που επιστρέφουν και επιθυμούν να αναλάβουν και πάλι τη φροντίδα των παιδιών τους θα πρέπει να αποδείξουν ότι πλέον τώρα, μπορούν επαρκώς να το κάνουν. Η έκταση της βοήθειας οικονομικής και εργασιακής, είναι περιορισμένη σε σχέση με τις πολλαπλές ανάγκες. Πρόσθετες δυσκολίες παρουσιάζονται για τους γονείς που είχαν λάβει κοινωνική βοήθεια πριν τη φυλάκιση τους, των οποίων τα παιδιά έχουν περισσότερες πιθανότητες να παραμείνουν σε ανάδοχη φροντίδα, σε σχέση με τους αποφυλακισθέντες γονείς που δεν είχαν απασχολήσει τις κοινωνικές υπηρεσίες, (Codd, H. 1998).

Σε όλη αυτή τη διαδικασία η διαρκής και ουσιαστική παρουσία των κοινωνικών υπηρεσιών καθίσταται αναγκαία. Η επάνοδος του κρατούμενου γονέα και η προσαρμογή των παιδιών στο νέο περιβάλλον αποτελούν τους σύνθετους στόχους στην επίτευξη των οποίων καλούνται να συνδράμουν. Οι ομάδες βοήθειας θα πρέπει να αναγνωρίζουν ότι ακριβώς όπως και η αρχική απομάκρυνση του γονέα έφερε θεμελιώδεις αλλαγές στη ζωή των παιδιών έτσι και η επιστροφή αναδεικνύει νέες προκλήσεις. Δύνανται μέσω των ενεργειών τους να δρομολογήσουν διαδικασίες που να βοηθούν τους γονείς στις προσπάθειες στους για επαγγελματική και κατ'επέκταση οικονομική αποκατάσταση, να παρέχουν διαρκή στήριξη στα παιδιά ώστε σταδιακά να αντιμετωπίσουν τα φαινόμενα στιγματισμού αλλά και καχυποψίας απέναντι στο γονέα, να επαναφέρουν με τη συνδρομή των γονιών τα συναισθήματα εμπιστοσύνης και ασφάλειας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ελάχιστα είναι γνωστά για τα περίπου δέκα εκατομμύρια παιδιών κάτω των 18 ετών που ο ένας ή και οι δύο γονείς εκτίουν κάποια ποινή. Αν και αυτός ο ραγδαία αυξανόμενος πληθυσμός δεν έχει ακόμα τυπικά αναγνωριστεί, πολλά είναι ήδη γνωστά, στους δασκάλους για τα προβλήματα πειθαρχίας και επίδοσης αυτών των παιδιών, στο δίκτυο κοινωνικών υπηρεσιών για τις τοποθετήσεις τους σε ανάδοχη φροντίδα, στους επαγγελματίες ψυχικής υγείας για τα προβλήματα συμπεριφοράς. Μέσω της παρούσας εργασίας θέλαμε αφενός να αναδείξουμε το μείζον αυτό κοινωνικό πρόβλημα αφετέρου να αποτυπώσουμε την ιδιαιτερότητα, τις επιπτώσεις του στην ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική εξέλιξη των παιδιών, αναφέροντας παράλληλα μέσω ποιων πολιτικών και στρατηγικών μπορούμε να προσφέρουμε ουσιαστική στήριξη.

Η συνηθισμένη κυκλική φύση της γονικής εμπλοκής στο ποινικό σύστημα επιφέρει σοβαρή και πολλές φορές μόνιμη αποσταθεροποίηση της οικογενειακής λειτουργίας καθώς και διαρκή ερείσματα στο παιδικό τραύμα. Το να υπάρχει ένας γονιός στη φυλακή αποτελεί ένα γεγονός που ενδέχεται να επηρεάσει τα παιδιά σε όλη την πορεία τους. Η αίσθηση της απόγνωσης αναπτύσσεται για το μέλλον, ενώ η έλλειψη θετικών προτύπων είναι πιθανό να ωθήσει τα παιδιά σε ομάδες παραβατών συνομηλίκων οι οποίες αναπληρώσουν τη χαμένη αίσθηση του ανήκειν σε ομάδα. Πολλά από αυτά τα παιδιά θα ακολουθήσουν τα χνάρια των γονιών τους επαναλαμβάνοντας την ίδια διαδικασία στα δικά τους παιδιά.

Αντιθέτως, η παρουσία θετικών προτύπων είναι σε θέση να προσφέρει ουσιαστική στήριξη στο μελλοντικό τους σχεδιασμό. Οι ενήλικες μπορούν να σταθούν αρωγοί αυτής της προσπάθειας μέσω του διαρκούς ενδιαφέροντος και βοήθειας, ώστε τα παιδιά να θέτουν και να κατακτούν στόχους, αποκαθιστώντας τα τραυματισμένα συναισθήματα και θέτοντας τις βάσεις για μια καλύτερη αυτοεικόνα.

Το εθνικό αλλά και ατομικό ενδιαφέρον για την προστασία των παιδιών αποτελούν επαρκείς λόγους για την υιοθέτηση και προώθηση πολιτικών οι οποίες θα βοηθούν τους κρατούμενους να διατηρήσουν τους οικογενειακούς δεσμούς, δίνοντας τους παράλληλα τη δυνατότητα να ανταποκριθούν με επιτυχία στις υποχρεώσεις τους. Η κοινωνική επένδυση στα παιδιά των κρατουμένων προϋποθέτει, τον εντοπισμό των παιδιών, την υιοθέτηση θετικότερων απόψεων για αυτές τις οικογένειες, την καλύτερη κατανόηση των αναγκών τους πριν, κατά τη διάρκεια, και μετά την αποφυλάκιση αλλά και την πληρέστερη κοινωνική συνδρομή μέσω αλλαγών του υπάρχοντος ποινικού - σωφρονιστικού συστήματος. Πολιτικοί, επαγγελματίες, κοινωνικές υπηρεσίες πρέπει να εστιάσουν την προσοχή τους στα αποτελέσματα αυτών των δράσεων καθώς επίσης να αναζητήσουν ευκαιρίες για πιο συστηματικές και συντονισμένες προσπάθειες ώστε να περιοριστούν οι επιδράσεις μιας τόσο έντονης εμπειρίας.

Η εξέταση της οικογενειακής κατάστασης πριν τη φυλάκιση, η δυναμική των οικογενειακών ρόλων, τα διαφορετικά πολιτισμικά υπόβαθρα, οι οικογενειακές περιστάσεις, οι «κρυμμένες» επιδράσεις που σωφρονιστικού και ποινικού συστήματος μπορούν να αποτελέσουν μόνο ορισμένες μεταβλητές της σύγχρονης έρευνας. Άλλωστε για να δράσουμε, πρέπει πρώτα να μάθουμε, και αυτό μας το διδάσκει η ίδια η ζωή των παιδιών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΘΡΑ

1. American Psychological Association (APA),(1996). Single parenting and today's family. *Family and Relationships*. Retrieved from the WWW on April 7, 2001:<http://helping.apa.org/family/single.html>
2. Appalachia Educational Laboratory. (2000). Preventing antisocial behaviour in disabled and at-risk students. Retrieved from WWW on November 4, 2000:
http://www.ldonline.org/ld_indepth/add_adhd/ael_behavior.html
3. Arditti, J. A., Smock, S. A., Parkman, T. S. (2005). It's been hard to be a father: A qualitative exploration of incarcerated fatherhood. *Fathering*, 3: 267–288
4. Arditti, J. A. (2003). Locked doors and glass walls: family visiting at a local jail. *Journal of Loss & Trauma*, 8: 115–138
5. Arditti, J. A., Lambert-Shute, J., Joest, K. (2003). Saturday morning at the jail: implications of incarceration for families and children. *Family Relations*, 52(3): 195–204
6. Bendheim, T. (2008). Parental Incarceration and Child Wellbeing in Fragile Families. *Fragile Families Research Brief*, 42.
<http://www.fragilefamilies.princeton.edu/briefs/ResearchBrief43.pdf>
7. Besharov, J.D. (2006). Policy Retrospectives. *Journal of Policy Analysis and Management*, 25(4): 943–990
8. Booker-Loper, A., Hontoria-Tuerk, H. (2006). Parenting programs for incarcerated parents. *Criminal Justice Policy Review*, 17(4), 407-427.
9. Boswell, G. (2002). Imprisoned fathers: the children's view. *The Howard Journal*, 41(1): 14–26.
10. Bruskas, D. (2008). Children in Foster Care: A Vulnerable Population at Risk *Journal of Child and Adolescent Psychiatric Nursing*, 21(2): 70–77
11. Bush, G. (February, 2008). *Executive Order: Improving the Coordination and Effectiveness of Youth Programs*.
<http://www.whitehouse.gov/news/releases/2008/02/20080207-15.html>
12. Caddle D. 1998. Age limits for babies in prison: some lessons from abroad. *Home Office Research and Statistics Directorate*, London Research Findings No. 80
13. Christian, J., Mellow, J., Thomas, S. (2006). Social and economic implications of family connections to prisoners. *Journal of Criminal Justice*, 34 :443–452.

14. Clopton, K. L., East, K. K. (2008). Are there other kids like me? children with a parent in prison early childhood. *Educ* , 36:195–198.
15. Codd, H. (1998). Prisoners' Families: the forgotten victims. *Probation Journal*, 45(3): 148-154.
16. Codd, H. (2008). *In the shadow of prison: families imprisonment and criminal justice* (pp61-64). UK: Willan Publishing
17. Conway, T., and Rutledge Q. Hutson, R.Q. (2007) Is kinship care good for kids? *Center for law and social policy*.
http://www.clasp.org/publications/is_kinship_care_good.pdf
18. Dallaire, D. H. (2007). Incarcerated mothers and fathers: a comparison of risks for children and families. *Family Relations*, 56(5): 440–453.
19. Davies, E., Brazzell, D., La Vinge, N., Shollenberger, T. (2008). Understanding the Experiences and Needs of Children of Incarcerated Parents. The Urban Institute
http://www.urban.org/UploadedPDF/411615_Children_of.pdf
20. Doerr, D. (2001). *The social impact on elementary students with incarcerated parents*. <http://www.uwstout.edu/lib/thesis/2001/2001doerrs.pdf>
21. DuBois, D. L., Holloway, B. E., Valentine, J. C., Cooper, H. (2002). Effectiveness of mentoring programs for youth: A meta-analytic review. *American Journal of Community Psychology*, 30: 157–197.
22. Eddy, J. M., and Reid, J.B. (2001). *The Antisocial Behavior of the Adolescent Children of Incarcerated Parents: A Developmental Perspective* Oregon Social Learning Center
<http://aspe.os.dhhs.gov/hsp/prison2home02/eddy.pdf>
23. Enos, S. (2001). *Mothering from the inside: parenting in a womans' prison* (pp.21-28). New York: Suny Press
24. Farrington, D. P. (1995). The development of offending and anti-social behaviour from childhood: key findings from the Cambridge study in delinquent development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36(6): 929–64.
25. Ferraro, K. J., Moe, M. A. (2003). Mothering, crime, and incarceration. *Journal of Contemporary Ethnography*, 32(1): 9-40.

26. Gabel, S. (1992). Children of incarcerated and criminal parents: adjustment, behavior, and prognosis. *Bulletin of the American Academy of Psychiatry Law*, 20, 33-45.
27. Gabel, K., Johnston, D. (1995). *Children of incarcerated parents*. New York: Lexington books.
28. Gonzalez, P., Romero, T., Cerbana, C. B. (2007). Parent education programme for incarcerated mothers in Colorado. *Journal of Correctional Education*, 58(4): 357-373.
29. Greenfield, L. A., Snell, T. L. (1999). *Women Offenders*. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Justice Bureau of Justice Statistics Special Report. Programme
30. Hagan, J. (2000). The next generation: Children of prisoners. <http://www.doc.state.ok.us/DOCS/OCJRC/Ocjrc96/Ocjrc19.htm>
31. Hairston, C. F. (2002). Prisoners and families: Parenting issues during incarceration. *From Prison to Home*, 1: 42–54.
32. Hairston, C.F. (2002). Prisoners and families: parenting issues during incarceration. *U.S. Department of Health and Human Services*. http://www.fcnetwork.org/reading/hairston_PrisonersandFamilies.pdf
33. Hayward, R. A., DePanfilis, D. (2007). Foster children with an incarcerated parent: Predictors of reunification. *Children and Youth Services Review*, 29: 1320–1334.
34. Hanlon, T. E., Carswell, S. B., Rose, M. (2007). Research on the caretaking of children of incarcerated parents: Findings and service delivery implications. *Children and Youth Services Review*, 29, 348–362.
35. Hinshaw, S. P., Cicchetti, D. (2000). Stigma and mental disorder: Conceptions of illness, public attitudes, personal disclosure, and social policy. *Development and Psychopathology*, 12, 555–598.
36. Howard, D. L., Strobino, D., Sherman S. G., Crum, R. M.(2008).Timing of incarceration during pregnancy and birth Outcomes: exploring racial differences. *Matern Child Health J*, DOI 10.1007/s10995-008-0376-7
37. Jarvis, J., Graham, S., Tyler, D. (2004). The role of parenting classes for young fathers in prison: a case study. *The Journal of Community and Criminal Justice*, 5(1): 21-33.
38. Jime´nez, J., Palacios, J. (2003). When Home is in Jail: Child Development in Spanish Penitentiary Units. *Infant and Child Development*, 12: 461–474

39. Johnston, D. (1995). Child custody issues of incarcerated mothers. *The Prison Journal*, 75(2): 222-239.
40. Johnston, D., Carlin, M. (1996). Enduring Trauma among Children of Incarcerated Criminal Offenders. *Progress: Family Systems Research and Therapy* 5: 9–36.
41. Johnson, T., Selber, K., Lauderdale, M. (1998). Developing quality services for offenders and families: an innovative partnership. *Child Welfare: Journal of Policy, Practice and Program*, 77, 595–615.
42. Kampfner, C. J. (1995). *Post-traumatic stress reactions in children of imprisoned mothers*. In K. Gabel, D. Johnston, (Eds.), *Children of incarcerated parents* (pp. 89–100). New York: Lexington Books
43. Kyei-Aboagye, K., Vragovic, O., Chong, D. (2000). Birth outcome in incarcerated, high-risk pregnant women. *The Journal of Reproductive Medicine*, 45(3): 190–194.
44. Lanier, C. S. (1995). Incarcerated father A research agenda forum of corrections research, Volume 7 (2).
45. Landreth, G. (2000). *Innovations in play therapy: issues, process and special populations* (3rd Edition), (pp 181-183). New York: Routledge.
46. Mackintosh, V. H., Myers, B. J., Kennon, S. S. (2006). Children of incarcerated mothers and their caregivers: factors affecting the quality of their relationship. *Journal of Child and Family Studies*, 15(5): 581–596.
47. Miller, K. M. (2006). The impact of parental incarceration on children: an emerging need for effective interventions. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23(4): 472-486.
48. Morash, M. (1998). *Women offenders: Programming needs and promising approaches*. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
49. Mumola, C. J. (2000). Incarcerated parents and their children. *Bureau of Justice Statistics Special Report*, www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/iptc.pd.
50. Mumola, C. J. (2001). Incarcerated parents and their children. PowerPoint presentation to a November 2001 conference at the National Center on Fathers and Families at the, University of Pennsylvania. PA accessed at www.ncoff.gseupenn.edu/conference/mumola.ppt (June 21, 2005).
51. Murray, J., Farrington, D. (2008). Parental imprisonment: Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life course. *Development and Psychopathology*, 20(1): 273-290.

52. Murray, J., Janson, CG., Farrington, D. P. (2007). Crime in adult offspring of prisoners, a cross-national comparison of two longitudinal samples. *Criminal Justice and Behavior*, 34(1): 133-149.
53. Myers, B. J., Smarsh, T. M., Amlund-Hagen, K., Kennon, S. (1999) Children of incarcerated mothers. *Journal of Child and Family Studies*, 8(1):11-25.
54. Napoli, V., Kilbride, J.M., Tebbs, D. E. (1992). *Adjustment and growth in a changing world*, (pp.57-88). St. Paul, MN: West Publishing Company
55. Nesmith, A., Ruhland, E. (2008). Children of incarcerated parents: challenges and resiliency, in their own words. *Children and Youth Services Review*, 30: 1119–1130.
56. Παναγιωτοπούλου, Μ. (2006). Οικογένεια και προστασία του παιδιού στην Ευρωπαϊκή Ένωση: παιδιά φυλακισμένων γονέων.
<http://epp-ed.europarl.eu.int/Press/showPRExport.asp?PRExportID=7497>
57. Parke, R.D., Clarke-Stewart, K.A. (2001). From prison to home: the effect of incarceration and reentry on children, families, and communities
<http://aspe.hhs.gov/HSP/prison2home02/>
58. Phillips, S. D., Erkanli, A., Keeler, G. P., Costello, E. J., Angold, A. (2006). Disentangling the risks: Parent criminal justice involvement and children’s exposure to family risks. *Criminology and Public Policy*, 5: 677–703.
59. Phillips, S. D., Burns, B. J., Wagner, R. H., Kramer, T. L., Robbins, J. M. (2002). Parental incarceration among adolescents receiving mental health services. *Journal of Child and Family Studies*, 11(4): 385–399.
60. Quilty, S., Levy, M. H., Howard, K., Barratt, A., Butler, T. (2004). Children of prisoners: a growing public health problem. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 28(4): 339-343.
61. Reed, D.F. (1997). Children of incarcerated parents. *Social Justice*, 24: 3-69 .
62. Σωτήρχου, Ι., Δέδε, Μ. (2008). Φόβος, θλίψη, απόγνωση.
http://archive.enet.gr/online/online_obj?pid=223&tp=T&id=54101416
63. Seymour, C., Hairston, F. (2001). *Children with a parent in prison: children welfare policy program and practice issues* (pp 93-100). New Jersey: Transaction Publishers.
64. Shaw, R. (1992). *Prisoners’ children: what are the issues*. New York: Routledge.

65. Sirpal, S. K. (2002) Familial criminality, familial drug use, and gang membership: Youth criminality, drug use, and gang membership-what are the connections? *Journal of Gang Research*, 9(2), 11–22.
66. Taylor, V. (1999). Florida law requires prisons to improve visiting conditions. *Corrections Journal*, 3(21): 3-4.
67. Timmons, C. L. (2006). Rights and needs of children of incarcerated parents *The Prevention Researcher*, 13(2): 15-17.
68. Travis, J., McBride, E.C., Solomon, A.L. (2005). Families left behind: the hidden costs of incarceration and reentry. *Justice policy center*.
<http://www.urban.org>
69. Trice, A. D., Brewster, J. (2004). The effects of maternal incarceration on adolescent children. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 19(1): 27-35.
70. Scully, M., Buell, W. M. (2007). Children with incarcerated parents: everyone has a role. *Corrections Today*, 69(4)
71. Wright, L.E., Seymour, C. B. (2000). *Working with children and families separated by incarceration: a handbook for child welfare agencies*. Washington, D.C.: CWLA Press.
72. Woodson, J. (2002). *Visiting day* (pp 24-30). New York: Scholastic Press.
73. Wulczyn, F. (2004). Family reunification. *The Future of Children*, 14(1): 95–113.
74. Young, D. S., Smith, C. J. (2000). When moms are incarcerated: The needs of children, mothers, and caregivers. *The Journal of Contemporary Human Services*, 81(2): 130–141.

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΜΗΤΕΡΑΣ/ΚΥΡΙΟΥ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗ

Για τη συζήτηση πόσα παιδιά έχετε;
Έχουν όλα τον ίδιο πατέρα;

1. Ήταν τα παιδιά παρόντα στη σύλληψη;
2. Γνωρίζουν για ποιο λόγο φυλακίστηκε ο πατέρας τους; Αν όχι, γιατί;
3. Αποτελεί ο φυλακισμένος γονέας θέμα συζήτησης με τα παιδιά;
4. Πώς νιώθουν τα παιδιά για τον φυλακισμένο γονέα;
5. Έχει αλλάξει η σχέση σας με τα παιδιά από τη μέρα που φυλακίστηκε ο γονέας;
6. πώς είναι η οργανική υγεία των παιδιών; Πριν και μετά τη φυλάκιση;
7. Έχετε παρατηρήσει κάποιες συμπεριφορικές αλλαγές από τη μέρα της σύλληψης;
8. Έχετε παρατηρήσει αλλαγές στη συμπεριφορά και τις επιδόσεις του παιδιού στο σχολείο;
9. (Αν υπάρχουν αγόρια και κορίτσια) Έχετε παρατηρήσει κάποιες διαφορές στη συμπεριφορά μεταξύ αγοριών και κοριτσιών; Ποίες;
10. (Αν υπάρχουν παιδιά από διαφορετικό πατέρα) Παρατηρήσατε κάποιες διαφορές στη συμπεριφορά των παιδιών που ο πατέρας τους είναι στη φυλακή και αυτών που δεν είναι;
11. Ποιόν θεωρούν ως μητρικό πρότυπο; Πατρικό;
12. Έχουν αλλάξει οι σχέσεις μεταξύ των συγγενών;
13. Έχουν τα παιδιά κάποιου είδους επικοινωνία με το φυλακισμένο γονέα;
14. Επιτρέπετε στα παιδιά να τον επισκεφθούν; Αν όχι, γιατί; Αν ναι, πόσο συχνά και με τι συνεπάγονται οι επισκέψεις;
15. Πριν τη φυλάκιση, είχαν σχέση τα παιδιά με τον γονέα; Μπορείτε να περιγράψετε αυτή τη σχέση;
16. Μετά την αποφυλάκιση, θα επιτρέψετε τα παιδιά να επανασυνδεθούν με αυτόν/αυτή γιατί ή γιατί όχι;
17. υπάρχει ιστορικό φυλάκισης άλλου οικογενειακού μέλους; Μπορείτε να αναφερθείτε σε αυτό;
18. Κάποιο τελευταίο σχόλιο που θα θέλατε να κάνετε;
19. Σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας

**ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΥΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΠΟΥ
ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ
ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ**

1. Περιγράψτε μας την καθημερινότητά σας εδώ.
Τι είδους δραστηριότητες έχετε και τι μαθαίνετε από αυτές;
2. Οι περισσότεροι από εσάς είστε γονείς. Πόσοι; Πόσα παιδιά έχετε και ποιάς ηλικίας; Πού μένουν τώρα; Αισθάνεστε ήρεμοι για την κατάσταση τους; Τι θα αλλάζατε;
3. Φαντάζομαι ότι ο λόγος συμμετοχής σας στο πρόγραμμα είναι να μάθετε ορισμένα πράγματα τα οποία θα σας βοηθήσουν αργότερα. Τι έχετε μάθει;
4. Με ποίο τρόπο κρατάτε επαφή με τα παιδιά σας; Είναι ικανοποιητικός;
5. Τι πιστεύετε ότι σημαίνει να είσαι καλός πατέρας;
6. Τι είδους προετοιμασία θεωρείται ότι πρέπει να κάνουν οι γονείς;
7. Με ποίο τρόπο πιστεύετε ότι μαθαίνουν οι άνθρωποι να γίνονται γονείς;
8. Ποία είναι τα πράγματα που χρειάζεστε για να δημιουργήσετε την καλύτερη σχέση με το παιδί σας;
9. Αν σχεδιάσουμε κάποιες δραστηριότητες που θα σας βοηθούν να αναπτύξετε μια θετική σχέση με το παιδί σας, τι θα σας ενδιέφερε περισσότερο; (Μικρές ομάδες συζήτησης, να διαβάζετε μαζί, να παίζετε;)
10. Ποιές ενότητες θα ήταν πιο βοηθητικές; (Να μαθαίνω να διαβάζω με το παιδί μου; Να μάθω πως μπορώ να το βοηθήσω με τις σχολικές υποχρεώσεις; Να μάθω πώς να του διδάξω το σωστό από το λάθος; Να μάθω πώς να τα κάνω να πειθαρχούν; Να μάθω με ποιο τρόπο να τους μιλάω ώστε να με σέβονται; Να μάθω πώς να παίζω μαζί τους ή πώς να δείχνω την αγάπη μου;)
11. Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να γνωρίζει ο φροντιστής του παιδιού για το μέγαλμά του;
12. Πόσο χρονικό διάστημα θεωρείτε ότι απαιτείται για να μάθει κάποιος να είναι γονιός;
Πόσο χρόνο είστε διατιθέμενοι να αφιερώσετε;
13. Αισθάνεστε ότι έχετε διαφορετικές ανάγκες για το κάθε ένα από τα παιδιά σας;
14. Πως θα μπορούσε να σας βοηθήσει το συγκεκριμένο πρόγραμμα σε συνεργασία με τους συγγενή σας;(σύζυγο, πατέρα, μητέρα, κλπ). Πως θα μπορούσαμε να

διαχειριστούμε πληροφορίες από κοινού ώστε εσείς και αυτοί να λειτουργείτε ως ομάδα;

15. Ποιο θεωρείται ότι είναι το σημαντικότερο πράγμα ,για το οποίο θα θέλατε να είστε ικανοί, να διδάξετε το παιδί σας; Αναφέρατε μας τα χαρακτηριστικά του ιδανικού παιδιού

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

Προγράμματα και Υπηρεσίες για τους Φυλακισμένους Γονείς και τα Παιδιά τους

Οργανισμοί

Κέντρο για τα παιδιά των φυλακισμένων
P. O. Box 41-286, Eagle Rock, CA 90041
Telephone: (626) 449-2470
E-mail: ccip@earthlink.net
www.e-ccip.org

Το κέντρο για τα παιδιά των φυλακισμένων γονέων προσφέρει ποικίλα εκπαιδευτικά προγράμματα τα οποία έχουν στόχο να καλύψουν τις ανάγκες των παιδιών. Παρέχει σειρά μαθημάτων μέσω αλληλογραφίας σε εθνικό επίπεδο καθώς και προγράμματα κατάρτισης σε τοπικό. Υπό την εποπτεία του υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός επιμέρους προγραμμάτων και ερευνητικών μελετών τα πορίσματα των οποίων είναι διαθέσιμα χωρίς αντίτιμο.

Centerforce
64 Main Street P.O. Box 336, San Quentin, CA 94964
Telephone: (415) 456-9980
E-mail: info@centerforce.org
www.centerforce.org

Το Centerforce διαθέτει ποικίλες υπηρεσίες για τους κρατούμενους και τις οικογένειες τους στην Καλιφόρνια συμπεριλαμβανομένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εκπαιδευτικού υλικού, ομάδων στήριξης, θεραπείας και διαχείριση περίπτωσης. Ο ιστοχώρος του περιλαμβάνει πληθώρα πληροφοριών για θέματα όπως η κατάχρηση ουσιών, τα προγράμματα και οι υπηρεσίες συμβουλευτικής παιδιών και εφήβων.

Family & Corrections Network
32 Oak Grove Road, Palmyra, VA 22963
Contact: Jim Mustin, Executive Director
Telephone: (434) 589-3036
E-mail: fcn@fcnnetwork.org
www.fcnetwork.org

Το Family & Corrections Network, παρέχει τη δυνατότητα πληροφόρησης για αυτούς που ενδιαφέρονται για τους φυλακισμένους γονείς και τα παιδιά τους μέσω εκδόσεων, οργάνωσης συνεδρίων, λειτουργώντας ως σύνδεσμος με υπηρεσίες, και συμβουλευτικής. Το FCN έχει δημοσιεύσει ποικιλία πληροφοριών για τα παιδιά των

κρατουμένων, την επίσκεψη στη φυλακή, τους πατέρες, για προγράμματα στήριξης. Επιπλέον παρέχουν στο διαδικτυακό τους τόπο κατάλογο με τρέχοντα αλλά και παρελθόντα προγράμματα πολλά από τα οποία περιλαμβάνονται και στη λίστα αυτή.

Οικογένειες σε Κρίση
30 Arbor St., Hartford, CT 06106
Telephone: (203) 236-3593
Contact: Joyce Betts, Director of Programs
E-mail: admin@familiesin crisis.org
www.familiesin crisis.org

Ο οργανισμός, Οικογένειες σε Κρίση, παρέχει πληροφόρηση και κατ οίκον εκπαίδευση μέσω, Οικογενειακής συμβουλευτικής και υποστήριξης FACT (fathers and children together), προγράμματα εργασίας για πατέρες, υπηρεσίες μεταφοράς των παιδιών στη φυλακή, καθώς και αντιμετώπιση της οικογενειακής βίας. Ο διαδικτυακός τόπος του οργανισμού περιλαμβάνει το περιεχόμενο αυτών των υπηρεσιών καθώς και αποτελέσματα από τη εφαρμογή τους.

Friends Outside National Organization
P O Box 4085, Stockton, CA 95204
Contact: Gretchen Newby
Telephone: (209) 938-0727

Ο συγκεκριμένος οργανισμός παρέχει υποστήριξη περιπτώσεων στις κρατικές φυλακές μέσω βοήθειας στα ανακύπτοντα οικογενειακά ζητήματα, επέμβασης στην κρίση, εκπαιδευτικού προγράμματος για γονείς, προγράμματος επίσκεψης των παιδιών, καθώς και προγραμματισμού πριν την αποφυλάκιση

Justice Resource Centre
John Howard Society of Manitoba
583 Ellice Avenue, Winnipeg, MB Canada R3B 1Z7
Telephone: (204) 775-1514
E-mail: office@johnhoward.mb.ca
www.johnhoward.mb.ca

Το Justice Resource Centre, αποτελεί έναν τόπο συνάντησης μη κερδοσκοπικών, σχετιζόμενων με τη δικαιοσύνη υπηρεσιών που προωθούν την ανάπτυξη ασφαλών και ειρηνικών κοινωνιών. Το κέντρο παρέχει τον κτιριακό τόπο για τις συναντήσεις των υπηρεσιών, το οποίο εξυπηρετεί επιπλέον και τις συναντήσεις των ομάδων στήριξης και αυτοβοήθειας.

Προγράμματα

Bedford Hills Correctional Facility
Children's Center Catholic Charities
Diocese of Brooklyn
247 Harris Rd., Bedford Hills, NY 10507
Director: Toni Campoamor
Telephone: (914) 241-3100 ext. 4050

Το πρόγραμμα αυτό περιλαμβάνει την παροχή βρεφονηπιακού σταθμού, και δραστηριοτήτων για τα μεγαλύτερα παιδιά, καλοκαιρινού προγράμματος κατασκήνωσης, ατομική συμβουλευτική, ανάδοχη φροντίδα, καθώς και νομική κάλυψη και στήριξη

CFAD (Continuite Famille Aupres Des Detenues)
661 Rose de Lima, Montreal, Quebec, Canada H4C 2L7
Executive Director: Yolande Trepanier; Other contacts: Tracy or Lynn
Telephone: (514) 989-9891
E-mail: cfad@cam.org

Με ημερομηνία ίδρυσης το 1985, το CFAD διατηρεί ένα πρόγραμμα για τη μητέρα και το παιδί το οποίο δίνει τη δυνατότητα σε φυλακισμένες μητέρες να περάσουν ορισμένο χρονικό διάστημα με τα παιδιά τους σε εβδομαδιαία βάση. Ο οργανισμός διατηρεί επίσης ένα κέντρο που προετοιμάζει της μητέρες για τη διαδικασία επανένωσης με τα παιδιά τους μετά την αποφυλάκιση στο οποίο προσφέρεται σίτιση, ρουχισμός, μουσική και καλλιτεχνικές δραστηριότητες για τα παιδιά, εγκαταστάσεις κατασκήνωσης καθώς και εκδηλώσεις, οικογενειακής χροιάς κατά τις εορτές. Επιπλέον παρέχονται επαγγελματική κατάρτιση και υποστήριξη στην εύρεση εργασίας για τις μητέρες, πρώτες βοήθειες διαλογισμός κλπ.. Το CFAD εξυπηρετεί εκτός από τις εγκλείστους, και τις μητέρες εκείνες με χαμηλό οικογενειακό εισόδημα που αντιμετωπίζουν προβλήματα με τον νόμο.

Elizabeth Fry Center
519 17th St, 6th Floor, Oakland, CA 94612
Telephone: (415) 681-0430

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα παρέχεται από εθελοντές σε μητέρες και τα παιδιά τους (κάτω των έξι ετών), προσφέροντας οικογενειακή εκπαίδευση.

Family Works
Parent Organization: The Osborne Association
175 Remsen St, 8th Floor, Brooklyn, NY 11201
Telephone: (718) 237-0686
E-mail: info@osborneny.org
www.osborneny.org

Το Family Works Parent Organization, προσφέρει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για κρατούμενους πατέρες, κέντρα επίσκεψης για τους πατέρες και τις οικογένειες τους καθώς και κοινωνικές υπηρεσίες για τις οικογένειες. Ως μέρος του συμβουλευτικού του τμήματος αποτελεί και η επί 24ωρου τηλεφωνική γραμμή για τα μέλη αυτών των οικογενειών στην Πολιτεία της Νέας Υόρκης. Μετά την αποφυλάκιση, όλοι οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα έχουν τη δυνατότητα να ενταχθούν σε μονάδες απεξάρτησης, αν αντιμετωπίζουν σχετικό πρόβλημα, καθώς επίσης εντάσσονται και σε πρόγραμμα επαγγελματικής αποκατάστασης.

Girl Scouts Beyond Bars

National Institute of Justice, U.S. Department of Justice
633 Indiana Ave., N.W., Room 805 Washington, DC 20531]
Telephone: (202) 514-6205
www.ojp.usdoj.gov/nij/pubs-sum/156217.htm
Κεφάλαιο 5.3

Grandparent Caregiver Advocacy Project (GCAP)

Legal Services for Parents with Children (LSPC)
1540 Market St., Suite 490, San Francisco, CA 94102 Telephone: (415) 255-7036
E-mail: info@prisonerswithchildren.org, or lspc@igc.apc.org

Το Grandparent Caregiver Advocacy Project (GCAP) παρέχει νομική και κοινωνική υποστήριξη στις οικογένειες παππούδων και γιαγιάδων όπως και εκπαίδευση πάνω στους τρόπους συμπεριφοράς προς τα παιδιά. Μια εκτεταμένη αναφορά του προγράμματος βρίσκεται στην ακόλουθη διεύθυνση:
www.rwjf.org/reports/grr/0246195.htm

Neil J. Houston House

MA Department of Corrections
Community Residential Services
180 Morton St, 2nd Floor, Jamaica Plain, MA
Telephone: (617) 445-3066
Neil J. Houston House
Telephone: (617) 727-4672
www.state.ma.us/doc/facility/Fcommunity.html

Υποστηριζόμενο από την Οργάνωση για τα Δικαιώματα των Γυναικών, παρέχει εναλλακτική από τη φυλάκιση ποινή, σε γυναίκες εγκύους και μητέρες μικρών παιδιών οι οποίες έχουν καταδικαστεί για μη βίαια εγκλήματα.

Ohio Reformatory for Women (Ohio Department of Rehabilitation and Correction)

1479 Collins Avenue
Marysville, OH 43040
Telephone: (937) 642-1065

Το Ohio Reformatory for Women δίνει τη δυνατότητα σε μητέρες κρατούμενες να συμμετέχουν σε δραστηριότητες με τα παιδιά τους, οι οποίες δεν επιτρέπονται κατά τη διάρκεια της τυπικής επίσκεψης. Επιπλέον, παρέχει εκπαίδευση σε έγκυες κρατούμενες ώστε μετά τη γέννηση να είναι σε θέση να αναλάβουν τη φροντίδα των παιδιών τους

PACT

Parents and Children Together

2836 Hemphill Street, Fort Worth, TX 76110 Telephone: (817) 524-7776 Contact:

Donna Bailey, Executive Director E-mail: dawna@azmail.net

Το PACT παρέχει, μεταφορά των παιδιών στη φυλακή, διαμονή, κέντρο υποδοχής – φιλοξενίας, ειδικά προσαρμοσμένους χώρους στη φυλακή για τις επισκέψεις των παιδιών, γονική εκπαίδευση, ομάδες αυτοβοήθειας, πληροφορίες και παραπομπές καθώς και πρόγραμμα οικογενειακής επανένωσης.

Project HIP (Helping Incarcerated Parents)

Maine Correctional Center

17 Mallison Rd, Windham, ME 04062

Telephone: (207) 892-6716

Το στηρίζει τους κρατούμενους γονείς προσφέροντας ομάδες βοήθειας και συνεχούς εκπαίδευσης. Παίρνει σε επαφή γονείς και παιδιά με στόχο την ανάπτυξη των γονικών δεξιοτήτων. Το εγχειρίδιο «Κρατούμενοι ως Γονείς» αποτελεί μια προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση.

Project ImPACT/Peanut Butter & Jelly

1101 Lopez Southwest, Albuquerque, NM 87105

Telephone: (505) 877-7060

Το IMPACT εφαρμόζεται σε γονείς κατά το τελευταίο έτος της ποινή στους στο σωφρονιστικό κατάστημα του New Mexico παρέχοντας πρακτικά μαθήματα και γονική συμβουλευτική καθώς και θεραπευτικό πρόγραμμα κατά την επίσκεψη των παιδιών.

Project SEEK (Services to Enable and Empower Kids)

175 Ramsey St, 8th Floor, Brooklyn, NY 11201

Το πρόγραμμα αυτό έχει διακόψει τη λειτουργία του. Περιελάμβανε διαχείριση περίπτωσης, παράδοση ιδιαίτερων μαθημάτων στα παιδιά, αναπτυξιακή αξιολόγηση, νομική κάλυψη, επισκέψεις στη φυλακή και ομάδες στήριξης.